ARKIVYSKUPAS MEČISLOVAS REINYS

LIETUVIŲ KRIKŠČIONIŲ DEMOKRATŲ SĄJUNGA

MONOGRAFIJOS RĖMĖJAI

Prelatas Juozapas Antanas Karalius
Daktaras Jonas ir Bernadeta Reiniai
Algirdas Čepėnas

Spaudė M. Morkūno spaustuvė
6051 S. Ashland Avenue
Chicago, Illinois

1977 m.

ARKIVYSKUPAS MEČISLOVAS REINYS
1884.II.5. - 1953.IX.8.

Žodis apie šios knygos autorių ir Arkivyskupą Reinį

Ši knyga yra verta dėmesio dviem atžvilgiais: viena, kad ji pateikia medžiagą apie vieną šviesiausių, labiausiai vispusiškų ir energingiausių nepriklausomo Lietuvos gyvenimo žmonių, arkivyskupą Mečislovą Reinį ir antra, kad ji yra parašyta žmogaus okupuotoj Lietuvoj, tokiu būdu suteikdama mums vaizdą, kas ten apie jį yra manoma ir kaip galvojama apie nepriklausomos Lietuvos gyvenimo laikotarpį bei apie tikėjimo persekiojimą dabartinėje Lietuvoje. Dėl suprantamų priežasčių šios knygos autorius negali būti žinomas.

Autorius

Ką ši knyga sako apie dabartines mąstančios Lietuvių tautos nuotaikas? — Visų pirma ji sako, kad nėra jų galvosenoje jokio skilimo, jokios naujos pasaulėžiūros, lyginant su ta, kuri buvo nepriklausomoje Lietuvoje. Kas tada buvo smerkiama lietuviškame gyvenime, tas yra smerkiama ir šioje knygoje; kas tada buvo aukštai vertinama, tas yra vertinama ir šios knygos autoriaus. Žmonės, įvykiai, pažiūros, čia yra kie-

tai blaivios; nepritemdintos nei gąsdinimų nei skaudžių išgyvenimų, kurių šios knygos autorius, be abejo, negalėjo būti išvengęs, kaip jų neišvengė visa nepriklausomai mąstanti ir pagal išgales veikianti Lietuvos visuomenė. Nėra čia romantiško atlaidumo nepriklausomos Lietuvos praeičiai, bet nėra ir jos nepagrįstos kritikos. Nerasite čia beviltiško susirūpinimo Lietuvos likimu ir apsivylimo Lietuvos žmogumi. Viskas čia yra paprasta, dalykiška ir — priespaudos dėlei — žiauru.

Šios knygos autoriui yra būdinga ryškiai teisinė ir valstybinė galvosena. Čia leidžiama knyga yra greičiau medžiaga apie arkivyskupą Reinį, negu pilnas šio reikšmingo Lietuvių tautos ir tikėjimo gynėjo vaizdas. Jo vaizdas galės būti piešiamas to, kuris jausis tam pašauktas. Šis leidinys turi tikslą išsaugoti duomenis ateičiai. Norint nepažeisti dokumentinį šios knygos pobūdį čia yra paliekami pasikartojimai kaikurių epizodų, kurie yra apibūdinti skirtingų autorių.

Kas yra Mečislovas Reinys?

Nenorint užbėgti už akių autoriui, tačiau, įvado dėlei, reikia iškelti keletą arkivyskupo Reinio bruožų, kuriais jis, kaip žmogus, stovi nepriklausomos Lietuvos gyvenimo centre. Kodėl mes drįstame taip sakyti? — Tai mes sakome ypač dėl to, kad arkivyskupo Reinio asmenyje rado sandermę keletas skirtybių, kurios ne dažnai pasitaiko tame pačiame asmenyje.

Pradžioje atkreipkime dėmesį bent į tris iš jų. 1. Reinys savo dvasioje buvo tiksliųjų mokslų žmogus, nepaisant to, jis buvo giliai religingas. 2. Jis buvo gamtos mokslų žmogus su nemažu palinkimu gilintis į gamtos dėsningumą bet, nepaisant to, jis buvo žmogaus dvasios tyrinėtojas, psichologas. Ir 3., būdamas psichologu jis galėjo pasekti vyraujančia jo laikais psichologijos kryptimi, paskęsti išvidiniuose žmogaus išgyvenimų tyrinėjimuose ir palikti nuošaly visuomeninį gyvenimą, tačiau jis ne tik nenusigręžė nuo visuomeninės srities, bet buvo vienas iš uoliausių visuomenininkų ir visuomeninės veiklos ugdytojų nepriklausomoje Lietuvoje. Šių trijų antinomijų derinio arkivyskupo Reinio asmenyje pakanka, kad mes jo asmenyje pamatytume labai plataus mąsto žmogų. Ir ši knyga duoda apsčiai medžiagos pažinti Reinį visame jo šakotume.

Šias arkivyskupo Reinio priešingybes galima pratęsti į įvairias sritis. Jis buvo didelis lietuvis, tautininkas, pilna to žodžio prasme. Tačiau jis buvo pilnas pagarbos kiekvienai tautai ir jos žmogui. Šalia to, jis buvo giliai priešingas Vokiečių nacistinei tautos sampratai ir rūpestingai rinko medžiagą, norėdamas pateikti mokslišką nacionalistinės filosofijos kritiką.

Arba vėl. Jis gauna aukštas pareigas politiniame ir bažnytiniame gyvenime. Tačiau joks paaukštinimas neišmuša jo iš blaivaus kasdieniškumo. Jeigu jis turėjo kam pagarbos, tai demokratinės sąrangos atstovams. Rašantis šiuos žodžius prisimena ateitininkų su-

sirinkimus Vilkaviškio kunigų seminarijoje, kur, vysk. Reinys, turėdamas paskaitą, pradėdamas kalbėti kreipdavosi ne į čia esantį seminarijos rektorių, bet į susirinkimui pirmininkaujantį klieriką. Tas elgesys drausmingai auklėjamiems klierikams atrodė, kaip kažkas nesuprantamo.

Ne perdėta pagarba bažnytinėms prakilnybėms Reinyje ėjo greta su jo saikinga pagarba politinėms asmenybėms. Joks politikas savo mistiškomis pažiūromis negalėjo nuteikti Reinio, kad jis juo tikėtų ar jį vertintų. Jis, būdamas Vilkaviškio vyskupijoje, stengėsi nuteikti ir seminarijos auklėtinius, kad jie turėtų tiek blaivios nepriklausomybės politinių veiksnių atžvilgiu, kiek turėjo jis.

Nėra paslaptis, kad Reinys buvo vienas reikšmingiausių krikščioniškos demokratijos idėjų pijonierių lietuviškoje visuomenėje. Jis buvo aktyviu kovotoju prieš Smetonos ar Voldemaro valdžios sauvaliavimus, tačiau negalima sakyti, kad jam būtų trūkę tolerancijos kitaip manantiems žmonėms. Pats artimasis jo draugas, iš pat jaunystės, kun. Juozas Čepėnas, jokiu būdu nebuvo krikščioniškosios demokratijos nusiteikimo žmogus, net kartais viešai išeidamas prieš ją. Tačiau, nepaisant to, Reinys pasiliko jo draugu iki galo. Šia savo draugyste Reinys yra geras pavyzdys, kaip, kovojant už principus, ne būtinai reikia prarasti pagarbą ir meilę kitaip manančiam žmogui. Šalia savo griežto principingumo, šia savo draugyste Reinys

vaizdingai liudija, kad jis praktiškai laikėsi sąžinės laisvės principo.

Dėl savo platumo, blaivumo (Reinys visą gyvenimą buvo abstinentas) ir dėl plačios dvasinės talpos konkrečioms žmoniškumo apraiškoms Reinys kaikieno buvo laikomas permažai dvasingu ir neturiničiu pakankamai polėkio. Kraštutinių polėkių žmonėms tiek iš savo artimų bendradarbių tarpo tiek iš toliau stovinčių jis buvo sunkiau pakenčiamas.

Paimkime dar vieną Reinio priešingybių (bet ne prieštaravimų) porą. — Ar jis buvo tradicijonalistas ar jis buvo modernistas? Šiuos žodžius rašantis turėjo laimės turėti Reinį savo mokytoju ir išeiti jo vadovybėje išsamų psichologijos kursą. Reinys savo pamokose nesilaikė senoviško, teologinėse mokyklose įprasto, psichologijos vadovėlio. Jis sekė naujausią visų krypčių psichologijos literatūrą ir glėbiais jos atnešdavo savo mokiniams. Jo pažiūra į pažangą buvo ši: jei naujenybė, ar tai moksle ar gyvenimo praktikoje, yra kritiškai priimtina, reikia ją priimti. Bet neteisingas ir nepalaikytinas yra nusistatymas tų, kurie sako, kad reikia laikytis kurios pažiūros dėl to, kad ji yra naujesnė už seną, ar kad jos dabar dauguma laikosi. — Niekados! Tai buvo kietai pabrėžiamas Reinio nusistatymas.

Suprantama, kad šitokiu vadu ir mokytoju pasekti ne visiems buvo lengva. Dar viena sunkenybė Reinį suprasti jo bendradarbiams buvo jo pažiūra į inteli-

gentiškumą ir specialybę. Aišku, kad Reinys buvo specialistas savo srityje ir nevengdavo sakyti, kad, kai reikia susigaudyti kokiame klausime, kas yra teisinga, kas ne, verčiau reikia laikytis specialisto nuomonės. Tačiau, kai lietuvos kultūriniame gyvenime pradėjo skverbtis siauro specializmo apraiškų ir kai kaikas pradėjo drausti kaikuriems asmenims reikštis tose žinijos srityse, kuriose jie neturėjo formalaus pripažinimo, Reinys išėjo prieš tai. Jis buvo plataus ir vispusiško inteligentiškumo sampratos atstovas ir net sakė, kad akademinio išsilavinimo žmogus gali ir turi teisės kritiškai vertinti įvairias žmogaus gyvenimo ir reiškimosi sritis ir net jose reikštis.

Ryšium su žmogaus, kaip žmogaus, vertinimu, aiškėja vyskupo Reinio dėmesys kaimo jaunimui, pavasarininkams. Tai, visą Lietuvą apėmusiai, organizacijai, jis negailėjo nei jėgų nei laiko. Reinys yra tikra priešingybė tokio inteligento, kuris, užsidarąs savo specialybės ratelyje, neranda bendros kalbos su tais, kurie nėra pašvęsti į jo metodą. Priešingai. Jis buvo kantriausias seimų, seimelių ir susirinkimų dalyvis. Kai seimuose, po iškilmingo atidaromojo posėdžio, daugelis įžymybių į darbo posėdžius jau neateidavo, vysk. Reinys juose dalyvaudavo iki galo. Jis uoliai klausydavo kokio kaimo jaunuolio kalbos ar kritiškų pastabų. Dėl savo dažno dalyvavimo įvairiuose susirinkimuose kaikurie kunigai darydavo vyskupui priekaištų, kad jis žemina vyskupo autoritetą, pasidarydamas perdaug kasdieniškas. Vyskupas Reinys, jei ir girdėjo

tas pastabas, pasiliko ištikimas savo visuomeniniam nusistatymui.

Dr. Ona Labanauskaitė, viena iš vadovaujančių asmenybių pavasarininkų veikloje apie vyskupo Reinio santykius su pavasarininkais šitaip rašo savo laiške. „Prof. Reiniui pavasarininkai buvo jo didžioji meilė ir nemažas rūpesčių gabalas. Nebuvo dienos, kad jis neskambintų į raštinę žinių pasirinkti. Ir taip metai po metų vyko kasdieninis mūsų pasitarimas. Žinių buvo linksmų ir graudžių, bet nebuvo atsitikimo, kad vyskupas Reinys pagailėtų laiko ir patarimo joms sutvarkyti. Patarėjas niekada nepasakydavo palauk, gal vėliau aš daugiau laiko turėsiu. Centro valdybos posėdžius vyskupas rečiau lankydavo, bet žinojo, kas darėsi vadovybėje ir pavasarininkų tinkle visame krašte. Kartais būdavo paleidžiami gandai, kad Reinys pavasarininkų centrą pinigais apipiląs, bet jie nepadarė organizacijai nuostolio, nes niekam nepasisekė to melo įrodyti. Pavasarininkų globėjas (daug kas jį tėvu vadindavo) mėgdavo posėdžiuose arba laisvesnėse mūsų sueigose ir pajuokauti, bet jo santūrumas ir meilė buvo klasiškais artimo meilės pavyzdžiais."

Toks buvo Mečislovas Reinys. Šios knygos skaitytojas ras daugiau pavyzdžių šioms pažiūroms į arkivyskupą Reinį paliudyti. Kietas jis buvo visų pirma sau. Neatlaidus jis buvo nedarbščiam, nepareigingam, pokyliaujančiam ar girtuokliaujančiam inteligentui ar kunigui. Jauniesiems, daugiau romantiškai nusiteikusiems ir mažiau kritiškiems, tautos ar visuomeniškumo

atžvilgiu, jo mokiniams ne visada buvo lengva pasekti Reinio žingsniu.

Rytų aukštaitija yra įpatinga „rasė" Lietuvių tautoje. Ji yra davusi daug vertingų žmonių, būdingų savo vispusiškumu. Tai yra Vaižganto išgarsintų paslapčių kraštas. Tai yra šalis, kurioje tik vienoje randasi vadinamų milžinkapių. (Juos reikia skirti nuo pilkapių ir piliakalnių.) Šis kraštas pasižymi žmonėmis su giliu ir plačiu žmogiškųjų reikalų supratimu. (Šių žodžių autoriui, suduviečiui, nėra lengva tai pripažinti, turint labai neblogą pažiūrą apie savo krašto „rasę".) Tačiau reikia labai aukštai vertinti tokią „rasę", kuri yra mums išugdžiusi šitokio tvirtumo ir sudėtingumo žmogų, koks mūsų tautai buvo ir pasiliks visada gyvas arkivyskupas Mečislovas Reinys.

Vyt. Bagdanavičius

Pratarmė

Arkivyskupas M. Reinys — Jo asmenybė ir veikla — paliko ryškų pėdsaką Lietuvos istorijoje. Tai buvo plačios ir gilios erudicijos žmogus. Studijas jis baigė būdamas 30 metų. Likusius 33 metus (1914-1947), savo gyvenimo laisvėje metus, pašventė Dievui ir Tėvynei. Dirbo įvairiose srityse. Jau pirmuoju savo veiklos laikotarpiu (1914-1922), vos grįžęs po studijų į okupuotą Vilnių, kun. dr. M. Reinys pasireiškė kaip protingas švietėjas, visuomenininkas, kalinys — įkaitas, Kunigų Seminarijos profesorius.

Nepriklausomoje Lietuvoje (1922-1940) buvo mėgiamas ir gerbiamas kaip autoritetingas kalbėtojas visuomenininkas, Kunigų Seminarijos ir Universiteto profesorius, Užsienio Reikalų ministras, Vilkaviškio vyskupas koadjutorius.

Talentingai ir vaisingai dirbo ir po 1940 metų, kada buvo paskirtas Arkivyskupu ir Vilniaus Arkivyskupijos Apaštališkuoju Administratorium.

Arkivyskupas Reinys visur ir visuomet buvo pareigingas ir principingas. Nepripažino kompromisų kovoje už tiesą.

Santykiuose su žmonėmis buvo nuoširdus, kuklus, nusižeminęs ir altruistas. Asmeniniame gyvenime — didelis asketas. Turtų nekrovė, bet knygai, spaudai ir šelpimui pinigų negailėjo. Daugelio nuomone, arki-

vyskupas M. Reinys — ryškiausia žvaigždė po Dievo Tarno Arkivyskupo Jurgio Matulevičiaus.

Nors vyskupas dr. Reinys buvo apdovanotas ypatingu taurumu, tačiau per visą gyvenimą jį lydėjo dideli sunkumai.

... Sukasi gyvenimo ratas, karta keičia kartą, vis mažiau lieka gyvų didvyriško gyvenimo liudytojų. O didžiųjų žmonių gyvenimas ir darbai — pasididžiavimas Tėvynės praeitim ir įkvėpimas ateities žygiams. Deja, apie arkv. M. Reinį tegalime pasiskaityti vos keliolikos eilučių straipsnelį Mažojoje Tarybinėje Enciklopedijoje (t. III, p. 55).

Taigi neatsitiktinai prieš keletą metų buvo kilusi mintis rankraščio teisėmis paruošti arkiv. M. Reinio biografiją. Buvo kalbinta keletas asmenų, artimai pažinojusių M. Reinį, tačiau jie atsisakė. Net žmogus, buvęs arkiv. Reinio bendradarbis ir neblogai valdąs plunksną, išgirdęs tokį pasiūlymą, gūžtelėjo pečiais ir pasakė: „Norint parašyti arkivyskupo Reinio biografiją, reikia būti geru žurnalistu."

Kas beliko daryti? Pradėta rinkti atsiminimus, rašytinius ir gyvu žodžiu apie arkivyskupo M. Reinio gyvenimą ir veiklą. Tai leido bent jau chronologine tvarka užfiksuoti jo gyvenimo kelią. Tikimasi, kad atsiras talentingas žmogus, kuris šią medžiagą papildys, suklasifikuos ir įvilks į literatūrinę formą.

Šia proga lieka tik nuoširdžiai padėkoti tiems, kurie vienu ar kitu būdu prie šio darbelio prisidėjo.

Jz

I

VAIKYSTĖ. JAUNYSTĖ. STUDIJOS.

Mečislovas Reinys gimė 1884 m. vasario 5 d. Madagaskaro vienkiemyje, Daugailių parapijoje, Utenos rajone. Madagaskaras yra 4 km nuo Daugailių į Antalieptės pusę, apie pusę kilometro nuo kelio Daugailiai-Rokiškis. Namas, kuriame Arkivyskupas gimė ir augo, statytas 1871-1872 m. Ši data yra išpiaustyta iš medžio ir pritvirtinta išlaukinėje verandos pusėje. Dabar šiame name gyvena Reiniams svetimi žmonės.

Kai kam gali kilti klausimas, iš kur atsirado šis afrikietiškas „Madagaskaro" vardas. Jį bandė aiškinti prof. Pr. Dovydaitis ark. Reinio 50 metų sukaktuvių proga. Jis rašė:

„Kas nori pažinti dainių, teeina į dainiaus šalį", — pasakė Getė. Kad ir Tu, drauge, nesi poetas, bet tik mokslininkas ir visuomenininkas, tačiau ir tavo, kaip ir kiekvieno mūsų, paveikslas bus aiškesnis, kai jis bus patalpintas tavo gimtoj aplinkumoj. Tad leisk man pasakyti savo įspūdžius apie tavo aplinkumą, kurioj kilai, augai ir su kuria ir dabar palaikai artimus santykius vasarą, kad ir trumpam poilsiui vykdamas ne kur kitur, bet tik savajin Madagaskaran.

Iš kur yra tekęs toks afrikietiškas vardas Tavo gimtajam vienkiemiui. Man, rodos, kartą minėjai, bet aš lemtai neatsimenu. Tik man ne mažiau buvo keista išgirdus, kad ir tas upelis, kuris teka pro Tavo gimtinės lauko galą, turi gana savotišką, taip pat afrikietiškai skambantį vardą, būtent, „Savaša". Šiokio vardo metrikus nebent tik mūsų kalbininkai mokėtų surasti. Madagaskaro vienkiemis man daro įspūdžio esąs menkesnis už vidutinišką pietinės Suvalkijos (Kapsijos) vienkiemį; taip pat ir derlingumo atžvilgiu laukai šiame ledlaikio morenų plote, man atrodo, menkesni už pietinės Suvalkijos laukus.

Tad kaip tokio, palyginamai ne labai turtingo, didžiulę šeimą turinčio, ūkininko sūnus sveikas galėjai taip ilgai — iki 30 savo amžiaus metų — studijuoti, tiek daug mokslo išeiti, susidomės ne vienas. Aš tą tavo paslaptį iš tavęs paties nugirdęs, kai dar kartą kažkuriais metais buvova vėl atvykę į Madagaskarą ir šnekučiavomės sėdėdami lauke ant nupiautos pievelės netoliese trobų. Būtent, man pasakei, kad ilgai studijuoti galėjai ne savo gimtinės remiamas, bet gerų prietelių padedamas, kurie tau skolino mokslus eiti pinigų lengvomis sąlygomis — be nuošimčių. Turėjęs tokių gerų prietelių eidamas mokslą, šiandien ir patsai duodi paskolas ne tik neimdamas jokių nuošimčių, bet ir pačios paskolintos sumos nuleidi visą šimtą procentų . . .

. . . Išvykęs studijuoti į užsienius ir prisigriebęs prie mokslinio lobio tu pasirodei esąs — atsiprašant už žo-

dį — tikras mokslo godas ir besotis: tau neužteko nė Liuveno su jo filosofija ir gamtos mokslais. Tu 1913-14 m. dar studijuoji Strasburgo universitete katalikiškame teologijos fakultete pas labai didelės erudicijos profesorių, labai mokslingą katalikų pasaulėžiūros apologetą Albertą Lang ne kuriais kitais sumetimais, o kaip tik, kad savo katalikišką pasaulėžiūrą dar praplėstum ir pagilintum. Ir Dievas žino, kada tu, galų gale, būtum baigęs studijas, kada būtum palikęs studento suolą, jei jį palikti ir Lietuvon skubėti nebūtų tavęs paraginusi didžiojo karo besiartinanti audra" („Ateitis", 1934).

Arkivyskupo Mečislovo tėvai — Jeronimas ir Julijona Mališauskaitė — Reiniai turėjo 32 ha ūkį. Mečislovas buvo jauniausias iš 11 vaikų. Tėvas mirė visai jaunas. Bedirbdamas lauko darbus, arklio buvo mirtinai sužeistas. Arkivyskupas savo tėvo mirties net neatsiminė. Motina sulaukė senesnio amžiaus. Ji mirė staigiai susirgus. Arkivyskupas tuo metu studijavo Belgijoje ir nesuspėjo atvykti aplankyti sergančios motinos nei mirusios palaidoti.

Prieš pirmąjį pasaulinį karą du arkivyskupo broliai gyveno Peterburge. Kazimieras dirbo kiemsargiu, o Jonas tarnavo carienės gvardijoje. Sesuo Emilija ištekėjo už Telyčėno Tverečiaus parapijoje, lenkų okupuotoje Lietuvoje. Vėliau jos vyrui mirus arkivyskupas per Latviją ją susigrąžino Lietuvon. Ji apsigyveno Madagaskare. Namuose ūkininkavo vyriausias brolis Izajošius (+1923). Kazimieras, Jonas ir Veronika

Daugailių bažnyčia 1935 metais. Daugailiai yra arkiv. M. Reinio gimtoji parapija. (Iš Broniaus Kviklio archyvo)

buvo nevedę. Veronika pasiliko netekėjusi ir broliui vyskupui atvykus vasaros atostogų į Madagaskarą šeimininkaudavo. Veronika mirė prieš 1931 m. Palaidota Daugailių kapinėse. Vėliau iš dėdžių ūkį paveldėjo Izajošiaus sūnus Antanas.

Po antrojo pasaulinio karo Izajošiaus žmona Grasilda Musteikytė (generolo Musteikio giminaitė) su sūnum Antanu ir jo žmona Stefanija, su dukterimi Aldona ir sūnum Vilium buvo išvežti į Sibirą. Taip pat buvo išvežta ir sesuo Emilija Telyčienė ir broliai: Kazimieras ir Jonas. Pastarieji Sibire ir mirė.

Juozas Reinys buvo areštuotas prieš Birželio išvežimus Utenoje ir dingo be žinios.

Pagal prof. Dovydaitį, arkivyskupas Reinys nuo pat mažens pasižymėjo maldingumu ir mokytojo darbo pamėgimu. Pvz., kai sekmadienio rytą iš savo sesučių išgirsdavo: „Mečiuk, kelkis! Jau mamutė į bažnyčią eina!" Mečiukas šokdavo kaip sudegęs ir nesiprausęs bėgdavo į lauką mamutę vydamasis taip, jog reikėdavo jį vytis ir grąžinti namon. Arba, dar būdamas mažas vaikas, susikviesdavo kur nors į kluoną vienmečius vaikus ir pats ant balkio užlipęs, sakydavo jiems pamokslus. Galima manyti, kad jam dar besimokant gimnazijoje, kunigų seminarijoje ir dvasinėje akademijoje subrendo noras studijuoti toliau, siekti mokslo viršūnių, kad, grįžus į savo mylimą Lietuvą, galėtų būti tinkamas jos jaunimo mokytojas — profesorius (Suvažiavimo darbai, t. III, 1939).

Kun. dr. Juozas Čepėnas (g. 1880), arkivyskupo jaunystės draugas, savo atsiminimuose rašo, kad Reinių Mečiukas augo pas tėvus Madagaskare. Berniukas buvo mažo ūgio, juodbruvys; akys rudos, nosis ir veidas normalus. Iš pat mažens buvo ramus, tylus, kuklus, bet ne niūrus. Priešingai, linksmas, sąmojingas.*

Pradinį mokslą ėjo Antalieptės ir Mūrinės Ašmenos (Vilnijoje) mokyklose. M. Ašmenoje klebonu buvo

---

* Šiuos atsiminimus kun. Čepėnas parašė prašomas prof. prel. Prano Kuraičio.

Antalieptė 1931 metais. Arkiv. M. Reinys čia lankė pradžios mokyklą. (Iš Broniaus Kviklio archyvo)

jo giminaitis kun. Nenėnas. Mečiukas mokėsi gerai. Kadangi jau pradžios mokykloje pasirodė jo gabumai, tai buvo nuspręsta leisti mokytis gimnazijoje. Jis buvo nuvežtas Rygon pas savo giminaičius, pas kuriuos gyveno visą laiką, kol lankė Aleksandro III gimnaziją. Gimnazijoje mokėsi gerai ir pereidavo iš klasės į klasę su pagyrimu. Kadangi jis gerai mokėsi ir turėjo aiškų ir skardų balsą, tai gimnazijos inspektorius paskyrė jį prakalbėti ir pasveikinti gimnazijos globėją, kai tas vizitavo Rygos gimnazijas. Tik aš nežinau, — rašo toliau dr. Čepėnas, — ar jis sveikino visos gimnazijos, ar tik savo klasės vardu, nes buvo dar tik trečioje klasėje.

Būdamas gimnazijos mokiniu taip pat paliko ramus, kuklus, bet ne paniūręs. Mėgdavo padainuoti,

turėjo gražų balsą ir gerą muzikinę klausą, tačiau šokti nemėgdavo; neidavo, kai mes kiti gimnazistai pašokdavome su mergaitėmis. Gimnaziją baigė su aukso medaliu. Jis dar tebesaugojamas.

„. . . Madagaskaro vienkiemis nuo Velaikių kaimo, kur aš gimiau ir augau, — tęsia kun. dr. Čepėnas savo santykių apibūdinimą su Mečislovu Reiniu, — tiktai 3 kilometrai. Mat, mūsų gimtines skiria tiktai Gutaučių kaimo laukas. Velaikių kaimas beveik prie pat Indrajų ežero, o kaimo pakluone teka Indrajos upė . . . Mano draugas M. Reinys, būdamas gimnazijoje ir seminarijoje, vasaros atostogų metu beveik kasdien ateidavo pas mane pasimaudyti Indrajos upėje. Žinoma, ir aš jį lankydavau. Dažnai pasimaudę, papietavę eidavom jo tėviškėn. Čia salkoje pernakvoję ir papusryčiavę, eidavom vėl į Velaikius maudytis Indrajos upėje. Tuo metu mes gerai susipažinome, vienas kitą pamilome ir susidraugavome . . ."

1901 m. M. Reinys įstojo į Vilniaus kunigų seminariją. Ją baigė 1905 m. Seminarijoje buvo ligonių prižiūrėtoju. (Seminarijoje yra skiriamas vienas iš klierikų prižiūrėti sergančius klierikus. Parenkama toks klierikas, kuris bent kiek nusimano apie susirgimus arba šiaip yra vienas rimtesnių klierikų).

M. Reinys draugų klierikų buvo mėgiamas. Kaip gabus, darbštus ir tvarkingas, baigęs seminariją, gavo valdžios skiriamą stipendiją aukštiesiems teologijos mokslams studijuoti Petrapilio Dvasinėje Akademijoje.

1907 m. buvo įšvęstas kunigu. Primicijas laikė Daugailių bažnyčioje. Pamokslą šia proga sakė tas pats jo draugas kun. Čepėnas, tuomet vikaravęs Pušaloto parapijoje. Pamokslininkas, nušviesdamas kunigo pareigas, pareiškė, kad primiciantui neteks darbuotis parapijoje. Jo laukia katedra, profesūra. Jis turėsiąs rengti parapijoms darbininkus, sielų ganytojus. Taip ir įvyko. Reinys visą gyvenimą profesoriavo: Vilniaus Kunigų seminarijoje, Kauno universitete, Vilkaviškio Kunigų seminarijoje. Ir vyskupu tapęs jis neatsisakė profesūros, nes buvo labai darbštus ir suprato mokymo reikalą.

Bestudijuodamas Peterburgo Dvasinėje Akademijoje (1905-1909), Reinys gavo teologijos kandidato ir 1909 m. — teologijos magistro laipsnį. Magistro laipsniui gauti parašė disertaciją „Apparitio christianismi multum contulit ad promovendam doctrinam morum" (Krikščionybės pasirodymas daug prisidėjo prie dorovės kilimo.).

Akademijoje studijavo šiuos dalykus: lotynų literatūrą (L. Žarnowiecki), hebrajų kalbą (K. Jaunius, S. Lozinski), biblinę graikų kalbą (K. Jaunius, Br. Epimach-Szypillo), filosofiją (F. Drzewiecki), sociologiją (J. Matulevičius), Šv. Rašto įvadą (A. Dambrauskas-Jakštas, S. Lozinski), egzegezę (S. Lozinski, St. Trzeciak), fundamentalinę teologiją (Pr. Būčys), dogmatinę teologiją (J. Ciepliak), moralinę ir pastoralinę teologiją (J. Mačiulis-Maironis), kanonų teisę (J. Baltrušis), bažnytinę istoriją (M. Godlewski). Speicalizavosi apo-

Madagaskaro vienkiemis. Reinių sodyba nepriklausomos Lietuvos metais žiemą.

logetikoje ir lankė apologetikos seminarą per trejus metus pas pr. P. Būčį.

1909 m. vasarą, išvyko studijuoti į užsienius. Rudenį nuvyko į Belgijos Liuveną ir įstojo į Institut Superior de philosophie prie Liuveno universiteto. Filosofijos institute studijavo 1909-1912 m. Filosofijos Bakalauro laipsnį gavo 1910 m., Filosofijos Licenciato — 1911 m. ir Filosofijos Daktaro — 1912 m. Daktaro disertaciją parašė tema „Theorie de Vl. Soloviev sur le fondement de la moralite" (Vl. Solovjovo dorovės pagrindai).

Būdamas Filosofijos Institute studijavo šiuos dalykus: fiziką (A. Thiery), chemiją (D. Nys), geologiją ir mineralogiją (F. Kaisin), biologiją (A. Meunier), anatomiją ir fiziologiją (M. Ide), politikos ekonomiją (M. Defourny), filosofijos įvadą (L. Noel), logiką (L. Noel), psichologiją (A. Michotte, A. Thiery, L. Noel), fiziologinę psichologiją (A. Michotte, A. Thiery), gnoseologiją (L. Noel), metafiziką (N. Balthasar), kosmologiją (D. Nys), teologiją (L. Becker, N. Balthasar), etiką (J. Forget), prigimtinę teisę (S. Deploige), filosofijos istoriją (M. de Wulf).

Norėdamas užbaigti bendrąjį gamtos mokslų kursą, 1912 m. rudenį įstojo į Liuveno Gamtos Mokslų fakultetą ir per du semestrus išklausė kursus bei išlaikė egzaminus iš botanikos (V. Gregoire), zoologijos (S. Gilson) ir citologijos (V. Gregoire).

Apologetikos studijoms pagilinti 1913 m. įstojo į Strasburgo universiteto Teologijos fakultetą, kuriame per du semestrus, iki 1914 m. liepos 29 d., klausė religijos filosofiją (A. Lang), naujųjų laikų filosofijos istoriją (A. Schneider), naujųjų laikų kultūros problemas (G. Simmel) ir lankė dviejų semestrų apologetikos seminarą (A. Lang), kuriame parašė du rašto darbus: „Darstellung und Wurdigung der kanntschen Kritik der Gottesbeweise" ir „Budda nach H. Oldenberg".

Studijuodamas užsieniuose pasinaudojo gera proga ir aplankė ne vien Belgiją bei Vokietiją, bet ir Angliją, Olandiją, Daniją, Švediją, Prancūziją, Šveicariją, Austriją ir Italiją. Danijos Hornsenso mieste pralei-

do net trejas atostogas, dirbdamas pastoracinį darbą, sakydamas lietuviškus ir lenkiškus pamokslus ateiviams darbininkams.

Turint prieš akis M. Reinio studijų šakų platumą bei moksliniu tikslu po užsienius ekskursijų gausumą, nebestebina, kad prof. Dovydaitis per 50 metų sukakties jubiliejų pavadino M. Reinį „dovydaitišku" stiliumi mokslo „godu". Tačiau M. Reinys buvo ne tiek mokslo godas, kiek troško būti pilniau pasiruošęs jaunimo mokytojas-profesorius.

Grįžęs Lietuvon mokėjo šias užsienio kalbas: lotynų, italų, prancūzų, anglų, danų, vokiečių, rusų, lenkų. O karo metu išmoko ir ispanų kalbą. Taigi, — nemažos mokslinės priemonės.

II

PIRMASIS DARBO BARAS VILNIUJE

Kun. dr. M. Reinys grįžo į Lietuvą per Kybartus paskutiniu traukiniu prieš I pasaulinį karą 1914 m. rugpiūčio 1 d. Kartu su savimi vežėsi didžiulę mokslinę biblioteką, kurios, dėl karo maišaties neteko. Grįžusį į Vilnių, M. Reinį tuometinis Vilniaus Vyskupijos valdytojas protonotaras K. Michalkevičius paskyrė šv. Jono bažnyčios vikaru. Šiose pareigose išbuvo vienerius metus. 1915 m. rugsėjo gale, besikuriant Vilniuje lietuvių gimnazijai ir Pedagoginiams kursams, M. Reinys buvo paskirtas jų kapelionu, o vėliau ir kitų, ne teologinių dalykų, mokytoju. Tose pareigose išbuvo iki 1922 m. birželio mėnesio. Dėstė tikybą, psichologiją, logiką, gamtą ir politinę ekonomiją. Be to, 1916 spalio mėnesyje buvo paskirtas Vilniaus Kunigų Seminarijos profesorium ir dėstė filosofiją ir sociologiją iki 1922 m. birželio mėnesio.

Jau šiame pirmame darbo bare Vilniaus visuomenė jautė M. Reinio asmenyje stambią intelektualinę pajėgą. Pvz. 1917 m. lietuviai, po ilgų ir sunkių derybų, buvo gavę leidimą iš okupacinės vokiečių vyriausybės sušaukti Vilniuje rugsėjo 18-22 d. Lietuvos šalies, taip vadinamą *Lietuvių konferenciją*, — visų

luomų, įvairaus išsilavinimo: pradedant kaimiečiu ir baigiant profesorium, pradedant katalikų kunigu, baigiant socialistu ir net bolševiku (Eidukevičius, gyd. Domaševičius ir kt.). Šią konferenciją sušaukti vokiečiai leido tik kvietimo būdu. Buvo kviesta 264 asmenys, atvyko — 214. Konferencija buvo marga ir audringa. Tai buvo tuometinėse sąlygose tam tikras tautos forumas. Pradėta pamaldomis Vilniaus katedroje. Pasakyti pamokslą buvo pakviestas jau visiems gerai žinomas kun. seminarijos profesorius kun. dr. M. Reinys. Kalbėjo tema: Teisingumas yra valstybių pagrindas. Čia jau pasireiškė subrendusio valstybininko galvosena.

Nuostabu ir tai, kad 1922 m. prof. dr. kun. Reiniui išvykstant į Kauną profesoriauti, tuometinis Vilniaus Kunigų Seminarijos rektorius prel. dr. J. Uszyllo, nors ir aršus lenkas, apie M. Reinį pareiškė kitiems Seminarijos profesoriams: „Ten jis taps vyskupu". Taip, — M. Reinys tapo ne tik vyskupu, bet ir arkivyskupu ir tos pačios Vilniaus Arkivyskupijos Apaštališkuoju Administratorium.

1914-1922 m. Vilniuje gyvenimo laikotarpiu kun. M. Reinys dirbo Ateitininkų ir Pavasarininkų organizacijose. Parašė naują Lietuvos Krikščionių Demokratų partijos programą, išleistą Vilniuje 1917 m. (data parašyta 1915 m.), ketverius metus buvo „Ryto" Švietimo draugijos vicepirmininku, trejus metus skaitė privačias paskaitas iš psichologijos Lietuvių Katalikų mokytojų būreliui, vadovaujamam mokytojo Kl. Ruginio;

skaitė filosofijos įvadą ir gnoseologiją Lietuvių Mokslo draugijos kursuose Vilniuje (1920-1921). Tuo metu Vilniuje buvo didelis inteligentų trūkumas. Jam tekdavo daug dirbti. Nebuvo jokio psichologijos vadovėlio. M. Reinys sulietuvino Čelpanovo (buv. Kijevo ir Maskvos prof. m. 1936) psichologijos vadovėlį.

1919 m. Vilnius ėjo iš rankų į rankas: rusų raudonarmiečių, lietuvių, lenkų. Balandžio 22 d. raudonarmiečiai, traukdamiesi nuo lenkų smūgių iš Vilniaus, su savimi pasiėmė grupę lietuvių inteligentų įkaitais, jų tarpe ir kun. dr. M. Reinį. Apie šį raudonarmiečių ketinimą buvo nugirdęs kun. M. Reinys. Jis nuvyko pas tuometinį Vilniaus vyskupą Jurgį Matulevičių pasitarti: ar leistis būti suimtam, ar pasitraukti į Lietuvą — Kauną. Vysk. Matulevičiaus tėviškai patariamas, — „gal ir kitiems reikės pakliūti, tai visi kartu kentėsime" — pasiliko. (Arkivyskupas Jurgis Matulevičius, 1933, p. 98).

1919 m. balandžio mėnesį, kai lietuviai inteligentai buvo suimti įkaitais, buvo pats palaidinys. Įkaitai pėsčiomis buvo varomi per tirpstantį sniegą Ukmergės kryptimi iki Maišiogalos. Kun. dr. Reinys turėjo nesveikas kojas — išsiplėtusias venas. Kelyje buvo kartą net apalpęs. Nuo Maišiogalos buvo parūpintos pastotės. Nuo Daugpilio iki Smolensko buvo vežami traukiniu.

Keliaujant šioje „kelionėje" pro savo tėviškę — Daugailius, kun. M. Reinys norėjo susitikti — pasimatyti su savo namiškiais. Bet leidimo negavo. Be to,

nakvojant Daugailiuose, kun. M. Reinys buvo apnakvydintas kaimo tipo tualeto patalpose. Buvo silpnai saugojamas, galėjo pasišalinti — „pabėgti". Kiti bendrakeleiviai taip ir patarė padaryti. Bet kun. Reinys atsisakė taip padaryti, nes, girdi, dėl to galįs nukentėti sargybinis. Ši aplinkybė liudija, koks didelis altruistas buvo kun. M. Reinys.

Ši įkaitų kelionė vyko per Vilniaus, Daugpilio, Smolensko kalėjimus, lydima nemalonių nuotykių. Ji truko 5 mėnesius, iki liepos 24. Ji plačiau aprašyta kan. Dogelio atsiminimuose ir 1929 metų „Ateityje" (520 p.).

Pats kun. M. Reinys apie šią kalinių-įkaitų kelionę išsireiškė humoristiškai, pavadindamas, — „specifinio malonumo" laikotarpiu . . . Jo dėka asmeniškai teko susipažinti su kalinio psichologija, su visomis jų blakėmis ir kt. Ir dar vėliau knygoje „Arkivyskupas Jurgis Matulevičius" (1933) M. Reinys rašė: „Teko pamatyti ir patirti keletą kalėjimų, tačiau galų gale visa tai išėjo į naudą; . . . teko patirti, kaip kiti žmonės gyvena ten, kur yra sunkiausios bausmės vieta; . . . daugiau branginti savo ir kitų žmonių laisvę, geriau įvertinti brutalios prievartos biaurumą, geriau atjausti Dievo sutvertojo pasaulio gražumą ir malonumą. Šitų pamokų ir už didelius pinigus neatiduočiau (p. 98).

Kalinių pasikeitimas tarp Lietuvos ir Sovietų pagal susitarimą įvyko Degučiuose, ant plento Zarasai-Daugailiai. Čia kiekviena kariaujančių šalių pasielgė

savitu būdu. Pvz., lietuviai įkaitai buvo grąžinti užrištomis akimis. Jie nežinojo, kur juos veda, — gal sušaudyti. (Žr. „Ateitis", 1929).

Paleistas kun. prof. Reinys apsinakvojo pas savo seserį ir svainį Martinėnus, Zastravo viensėdy, netoli Daugailių. Rytojaus dieną čia buvo suruoštas priėmimas ir pietūs visiems buvusiems įkaitams. Parlamentarai, kurie sutiko įkaitus, ir karininkas Ladyga, kuris tuo metu vadovavo vietos barui, sveikino įkaitus jaudinančiomis kalbomis. Įkaitų vardu iškilmingų pietų metu gražia kalba atsakė kun. prof. M. Reinys. Jis padėkojo už rūpestį išlaisvinti įkaitus ir gražų susitikimą.

Prof. Reinys, keletą dienų praleidęs savo tėviškėje ir pailsėjęs, grįžo į Vilnių profesoriauti seminarijoje. Tuo metu, kai jis gyveno lenkų okupuotame Vilniuje, nepriklausomoje Lietuvoje buvo diskutuojamas Žemės reformos klausimas: aprūpinti žeme bežemius ir mažažemius, kurie jau seniai žemės ilgėjosi. Žemės reformos propagandai vadovavo kun. M. Krupavičius. Jam pritarė Vilniaus vysk. J. Matulevičius, Seinų vysk. A. Karosas, kun. prof. Pr. Būčys ir eilė kitų išsimokslinusių idealistų. Bet, kadangi šis klausimas tuomet buvo naujas, kai kas į tai žiūrėjo su nepasitikėjimu, o kita žymi dalis dvasiškių dignitorių, ypač Žemaitijoje, kurie palaikė artimesnius santykius su dvarininkais, liečiamais projektuojamos Žemės reformos, buvo atkakliai nusistatę prieš. Tuomet, kaip didelis eruditas, šiuo klausimu pasisakė ir kun. prof. Reinys. Jis sakė: „Koks

dar gali būti klausimas, ar galima nusavinti žemę? Juk valstybė, kai yra reikalas, ima sūnų iš šeimos ir reikalauja net gyvybę padėti, o čia negalės nusavinti žemes!" („Tiesos kelias" 1935 m. p. 590). Toks prof. Reinio šiuo klausimu pasisakymas turėjo didelį poveikį ir gerai pasitarnavo propagandai už žemės reformų. Ir tenka pasakyti, kad kun. prof. Reinys ir kun. M. Krupavičius visą gyvenimą paliko artimi draugai, kaip demokratai bei altruistai.

Kun. prof. Reinys visą savo gyvenimą, pradedant vaikyste, artimai ir nuoširdžiai draugavo su savo tėviškės kaimynu kun. dr. Juozu Čepėnu. Nors Čepėnas už arkivyskupą keturiais metais vyresnis, bet šiuo metu dar yra gyvas. Kun. dr. Čepėnui visą laiką gyvenant bažnytkaimiuose ar miesteliuose, kun. prof. Reinys iš Vilniaus, Kauno ar Vilkaviškio atostogų metu atvykdavo jį aplankyti ir pailsėti. Iš tokio ilgo, nuoširdaus ir artimo savitarpio bendravimo kun. dr. Čepėnas galėjo lengviau ir giliau įžvelgti į arkiv. Reinio sielą.

Savo atsiminimuose (34 mašinraščio lapai) kun. dr. Čepėnas rašo: „Kun. dr. Reinys tik ką baigęs Peterburgo Dvasinę Akademiją, paragino mane prasimokyti vokiečių ir prancūzų kalbų, kad galėčiau važiuoti užsienin į universitetą.

Akademijon važiuoti nepatarė, nes teologiją galįs ir namie būdamas išstudijuoti, o filosofijos mokslas Peterburgo Akademijoje žemai stovįs. Anksčiau M. Reinys buvo pasiūlęs tokį projektą: kai jis išvažiuos

studijuoti užsienin, tai Čepėnas siųs jam reikalingus mokslui pinigus; o kai grįš, — siųs Čepėnui, ir tas galės studijuoti užsienyje. Kaip susitarėm, taip ir padarėm: aš jam siunčiau, ir jis man siuntė," — rašo savo atsiminimuose dr. J. Čepėnas.

Be to, savo atsiminimuose kun. Čepėnas rašo: „Arkivyskupas Reinys studijuodamas Peterburgo Dvasinėje Akademijoje buvo mano teologijos mokytojas ir profesorius. Jis man nurodydavo vadovėlius iš teologijos tokius, kokius vartodavo Akademijoje ir daug kitokių, aiškindavo man neaiškumus teologijos srityje. Studijuojant man Liuveno universitete Belgijoje, jis man buvo filosofijos profesoriumi. Jis man patarė įsigyti visus kardinolo Merciero filosofinius veikalus ir studijuoti nurodyta eile. Aš taip ir padariau. Kas man ten būdavo neaišku, jis man išaiškindavo. Be to, jis man išaiškino laiko ir erdvės sąvokas ir kaip jos suprantamos filosofiniu būdu.

Pagaliau, jis visą laiką aiškindavo man visokius neaiškumus, kurie man pasitaikydavo moksle ir gyvenime. Jis buvo ne tiktai mano jaunų dienų draugas, bet pasiliko ir visą gyvenimą mano sielos draugu. Už tai aš esu jam labai dėkingas, labai branginu tai, ką jis paliko mano sieloje ir tai pasiliks amžinai. Aš jį visuomet karštai mylėjau, kaip savo dvasios tėvą . . .

Kiek Arkivyskupui Reiniui buvau paskolinęs jo studijų metu, jis man grąžino jau gal net tris kartus tiek. Bet aš iš jo to nereikalavau. Jis pats man pasiūlė pavažinėti po Europą ir gerai ją pažinti. Kai

aš baigiau savo studijas, pažadėjo finansuoti man keliones. Žinoma ir finansavo.

Kadangi aš važinėjau 6 mėnesiu, aplankiau Šveicariją, Italiją, Prancūziją ir Belgiją, tai nemažai kainavo. Be to, pabuvojau garsiuosiuose pasauliniuose kurortuose: Nice, Lido, Ostende ir pasiekiau Sicilijos salą. Tačiau jis vis man siuntė pinigus ir ragino dar važinėti, tvirtindamas, kad tokios kelionės po svetimas šalis, lankymas tautų muziejų, galerijų, pažinimas jų kultūros tai yra dar didesnės studijos, negu teoretinės — iš profesorių lūpų ar knygų. Be to, jis ragino mane sueiti arčiau į kontaktą su žmonėmis, pažinti jų papročius, psichologiją.

Žinoma, aš ir stengiausi sekti jo patarimais, kiek tiktai man pasisekė jais pasekti. Tik trumpu laiku sunku tai pasiekti. Mat, reikia su žmogumi susidraugauti, arčiau jį pažinti, įgyti pasitikėjimą, tai tik tada pasidaro jis prieinamesnis, atviresnis, atidaro savo sielą ir išlieja tai, kas joje slypi, net ir tai, kas glūdi jo pasąmonėje. Paprastai savo pasąmonės žmogus nenori bet kam atidaryti ir reikšti. Jis tai daro tik savo artimiausiam ir ištikimiausiam draugui. Žmogaus pasąmonė, tai labirintas, kuriame slypi praėjusių kartų ir jo paties pergyvenimai. Daug tų pergyvenimų žmogus užmiršta, bet pasąmonėje viskas pasilieka. Tačiau karts nuo karto jie atbunda ir pradeda reikštis net prieš žmogaus norą" . . .

Iš kun. dr. Čepėno atsiminimų matyti, kad arkiv. Reinys buvo visuomet ir visur laukiamas, kad atvyk-

tų praleisti atostogų. Pvz., kai kun. Čepėnas buvo vikaru Pušalote ar Kamajuose, vėliau — kapelionu, mokytojumi ir direktoriumi, klebonu ir altarista, arkiv. Reinys atvykęs atostogų, uoliai talkindavo bažnyčioje: sakydavo ilgus pamokslus, daugiausia apologetinio turinio, klausydavo išpažinčių. Grįždavo į kleboniją ne tik šlapiais marškiniais, bet būdavo šlapia ir sutana. Ir taip buvo visuomet. Po pamaldų skaitydavo paskaitas jaunimo susirinkimuose. Panašiu būdu Reinys praleisdavo atostogas ne tik minėtose vietose, bet ir Šaukote, Antšavoj, Anykščiuose, Zarasuose, Kurtuvėnuose.

Kun. dr. Čepėnas rašo, kad M. Reinys buvo didelis demokratas, nereikšdavo jokių pretenzijų. Buvo kuklus, ramus, vilkėjo paprastais drabužiais. Sutaną ir apsiaustą gerokai panešiodavo. Jis šelpdavo daugelį mokinių ir studentų; šelpdavo ateitininkus, pavasarininkus ir angelaičius.

Laikydavosi tokio vasarojimo režimo: 6 valandą keldavosi, ruošdavosi mišioms, aukodavo šv. Mišias, kalbėdavo brevijorių ir studijuodavo iki 12 valandos. 12 val. eidavome maudytis, pasikaitindavome saulėje ir grįždavome pietauti 2 valandą. Po pietų kalbėdavome brevijorių ir studijuodavome iki 19 val. 19 val. vakarieniaudavome, o po vakarienės eidavome pasivaikščioti. Vaikščiodavome iki 22 valandos, o 22 eidavome miegoti.

Atostogų metu, be teologinių ir filosofinių klausimų, aptardavome ir politinius klausimus. Pirmojo Di-

džiojo karo metu, M. Reinys, būdamas įsitikinęs, kad Lietuva bus Nepriklausoma ir jos tvarkymuisi tikriausia santvarka — krikščionių demokratų partijos programa, atsiveždavo iš Vilniaus nemažą kiekį šios partijos programos egzempliorių, prašydavo juos padalinti kunigų ir gyventojų tarpe.

Abudu skaitėme ir aptardavome kunigaikščio Bolevo, Vilhelmo II kanclerio, memorialus apie Pirmojo Pasaulinio karo priežastis. Šiuose memorialuose Bolevas motyvuotai įrodinėjo, kad šio karo kaltininkai esą anglai. Skaitėme ir analizavome kitus panašius veikalus.

Pokalbiuose arkiv. Reinys dalinosi mintimis apie žymius asmenis Lietuvoje. Ypač girdavo nepaprastus gabumus savo studijų draugo Pranciškaus Kuraičio (prel. ir profesorius.).

Kartą arkiv. Reinys iš Vilniaus atvyko atostogauti į Kamajus su „Vilties" redakcijos darbuotoju kun. Tumu-Vaižgantu. Pastarasis daugelio buvo laikomas liberalu, bet kai nusivilko maudytis, tai pasirodė, kad jis yra ne tiktai tretininkas, bet ir visokių kitokių brolijų narys. Be to, ir šiaip buvo pamaldus, bažnyčioje uolus, anksti keldavosi, stengdavosi savo laiku breviorių atkalbėti, visada buvo linksmas, gerai nusiteikęs . . .

III

NEPRIKLAUSOMOJE LIETUVOJE

1. Universiteto profesorius

1922 m. kuriant universitetą Nepriklausomoje Lietuvoje iš lenkų okupuoto Vilniaus krašto buvo pakviestas kun. dr. Reinys vadovauti Teologijos-Filosofijos fakulteto Psichologijos katedrai. Vilnius buvo sulenkintas. Inteligentinių lietuvių pajėgų jame buvo maža. Vietos lietuviai inteligentai svarstė: dera kun. dr. M. Reiniui palikti Vilnių ir vykti į Kauno universitetą profesoriauti, ar ne. Visapusiškai apsvarsčius dalyką valstybės interesų žvilgsniu ir pritariant Vilniaus vyskupui Jurgiui Matulevičiui, nutarta priimti kvietimą ir vykti į Kauną profesoriauti, — ruošti lietuvių tautai katalikų inteligentų kadrus.

Nuo 1922 m. rugsėjo 1 kun. dr. Reinys vadovavo Kauno universiteto Teologijos-Filosofijos fakulteto teorinės psichologijos katedrai. Dėstė bendrąją psichologiją, lyginamąją psichologiją, pedagoginę psichologiją, psichologijos specialius klausimus ir psichologijos pratybas.

Pats psichologijos objektas, profesoriaus Reinio platus išsimokslinimas ir jo laikysena auditorijoje bei

už auditorijos sienų, daugelį domino ir palenkė būti jo dėstomų dalykų klausytojais.

Tačiau nuomonių buvo įvairių. Vieni sakė, kad prof. Reinys dėsto per daug populiariai, kaip savo atsiminimuose rašo kun. dr. Čepėnas. Jis iš šalies nugirdęs sakant, „kad jo psichologijos paskaitos esą nelabai gilios". Į tai prof. Reinys atsakė, kad iš dabartinių Lietuvos gimnazijų ateina studentai mažai pasirengę, tai jis ir turįs populiariai skaityti paskaitas. „Jei aš," sako prof. Reinys, „skaityčiau giliai moksliškai, tai didesnė pusė studentų mano paskaitų negalėtų suprasti. Kai gimnazijos geriau parengs studentus universitetui, tuomet ir aš skaitysiu giliau."

Toliau Čepėnas rašo: „Aš laikiau tą jo nuomonę labai teisinga. Iš tiesų, gimnazijos visai neturėjo šios srities specialistų mokytojų. Be to, lietuvių kalba nebuvo vadovėlių. Mokytojai, kurie svetimų kalbų nemokėjo, negalėjo tai ir padaryti.

Aš prof. Reinį gerai pažinojau. Jis buvo labai darbštus, rūpestingas ir sąžiningai rengdavosi savo paskaitoms, sekdavo naujausią literatūrą, parsisiųsdavo daugybę knygų, atostogų metu rinkdavo medžiagą savo paskaitoms, darydavo užrašus, iš tų užrašų moksliniu metodu pasirašydavo paskaitas. Man pačiam visokius neaiškumus psichologijos sirtyje kuo geriausiai ir giliai moksliškai išaiškindavo. Tai toks profesorius negalėjo negiliai ir negerai dėstyti savo paskaitų".

Kiti sakydavo priešingai, kad kun. prof. dr. Reinio paskaitos buvo gilios, sausos, mažai studentams įkan-

damos. Tai buvę pradžioje jo profesoriavimo Kaune, vėliau jis stengėsi kalbėti populiariai. Dėl to, galimas dalykas, kad kai kuriems studentams, gerai pasiruošusiems, atrodė jo paskaitos per daug populiarios.

Viena buvusi studentė (Rožė-Liucina R.) be kita ko, apie prof. Reinio darbą universitete rašo: „Vysk. Reinį artimiau pažinau nuo 1929 m., kada pradėjau studijuoti Vytauto Didžiojo Universitete. Jis mums dėstė psichologiją, pedagogiką ir kitus dalykus.

Vyskupas Reinys studentams buvo labai artimas. Į jo paskaitas, lygiai kaip ir į prof. Šalkauskio, susirinkdavo pilnos auditorijos studentų. Jis stengdavosi viską vaizdžiai, su nurodymais praktiškame gyvenime, aiškinti. Per vadinamas pedagogines pertraukas nurodydavo, kaip išvengti nuovargio besimokant, kaip ruoštis egzaminams, kaip rengtis kelionėje ir laikytis pagal savo amžių, kad atrodytum kultūringai ir t. t. Pats vysk. Reinys buvo švariai ir savo luomui deramai apsirengęs.

Man, pavyzdžiui, „pasimetus" tarp daugelio klausimų, jis viską išpainiodavo ir išrišdavo taip paprastai, kaip tėvas. Žinoma, prisiminus tokį vysk. prof. Reinio gerumą, jo prisitaikymą prie gyvenimo aplinkybių, aš esu nerami, — nesugebėjau už tai atsidėkoti.

Vysk. Reinys ypač noriai atsakinėdavo į kilusius neaiškumus. Mane labai vargino „Aušros" gimnazijos psichologijos mokytojo pasakymas, kad psichologijos mokslas nagrinėja žmogaus sielą, bet ne tą,

kurią supranta tikintieji katalikai. Tada aš, kaip abiturientė, neišdrįsau jo paklausti, argi yra dar kita siela mumyse, apie kurią mes mokysimės? Kai pradėjau klausyti vysk. prof. Reinio paskaitų, per vienas įskaitas pasisakiau savo nerimą ir jis man gražiai paaiškino, kad psichologijos mokslas nagrinėja tos pačios ir vienos mūsų sielos įvairius reiškinius, jos galias: protą, valią, jausmus. Tada man pasidarė viskas taip aišku ir paprasta, o Vyskupas visai nenustebo mano menku supratimu.

Vysk. Reinys savo pavyzdžiu švietė visai aplinkai — savo kultūringumu, pamaldumu, humaniškumu. Žmonės, ypač jaunimas, jaučia būtiną reikalą bendrauti tarpusavyje, ir retai sutinka tokių asmenybių, kurios taip kilnintų jaunas širdis, kaip vysk. Reinys. Jis gerai pažino dvasinio, asketinio bei mistinio gyvenimo principus ir savo mažiesiems broliams bei seserims buvo žymi parama kovoje su tamsa. Jis sugebėjo kiekvieną gerai suprasti, įvertinti, ir su pasitikėjimu įkvėpė troškimą kopti į tobulumą. Niekas nepastebėjo, kad vysk. Reinys kam nors parodytų savo pranašumą, ar iš ko nusistebėtų bei ką nors pajuoktų: visada buvo korektiškas ir kultūringas, kaip kalboje taip ir elgsenoje.

Vysk. Reinio rašyti laiškai, pasveikinimai, atsakymai į laiškus buvo taip nuoširdūs ir gyvenimiški, kad nejučiomis uždegdavo gavėją veikti, siekti gėrio, mokslo, doros. Jis nepaniekino net menkiausio savo buvusio mokinio-studento. Labai vertindavo jų norą mo-

kytis, žinoti. Kartą, pratybų metu, man buvo pavesta išversti gana sunkaus psichologinio veikalo skyrių ir padaryti jo santrauką. Man paskaičius, vysk. Reinys, stengdamasis išpainioti gal mano pačios nesuprastą mintį, diskusijų metu rimtai papildė ir išaiškino, tarsi džiaugdamasis, kad tame netobulame darbe rado kur užsikabinti ir išdėstyti autoriaus mintį.

Taip eilę metų bendraudamas su besimokančiu jaunimu, vysk. Reinys ugdė juose meilę idealams, kuriems ir pats aukojosi.

Savo laiku maniau vykti misijoms į Belgų Kongo. Nepavyko. Sužinojęs vysk. Reinys mano sumanymą, pasipriešino. Girdi, ir *savo tėvynėje* mokinių tarpe reikės daug nuveikti ir atlikti „misijas" tarp savųjų.

Kiekvieną kartą sutikęs ragino parašyti Vienuolių psichologiją. Bet to net iki šiol neišpildžiau . . ."

2. *Valstybininkas - politikas*

Kaip žinome, Lietuvai esant Rusijos imperijos valdžioje, lietuviams, baigusiems mokslus, darbo vietas dažniausiai skirdavo plačiojoj Rusijos imperijoj. Lietuva tada netekdavo dalies lietuvių, gyvenančių už Lietuvos, jie vesdavo ruses ar lenkes, — surusėdavo, sulenkėdavo. 1918-1940 m. buvo atkurta Naujoji Lietuva. Ją pagal Vokietijos Reicho ar Prancūzijos respublikos pavyzdį, reiktų vadinti — Antroji Lietuvos Respublika. Pirmoji Lietuvos valstybė buvo karaliaus Mindaugo Lietuva.

Kuriant Antrąją Lietuvos Respubliką, pradžioje labai trūko inteligentinių pajėgų. Vienam žmogui teko dirbti už du, už tris. Tokiu darbininku, dirbusiu už kelis, Nepriklausomos Lietuvos pradžioje buvo ir kun. dr. Reinys. Apie pirmąjį darbo barą, grįžus iš užsienių, 1914-1922) kalbėta aukščiau.

(1) Pasikalbėjime su rašytoju A. Vaičiulaičiu, „Ateities" atstovu, kun. dr. M. Reinys yra sakęs: „Man teko mokslo darbui ilgai ruoštis. Sekmingai mokiausi iki 30 metų. Bet, tautybės ir Tėvynės sumetimais, rūpėjo ir politikos mokslai. Jais buvau gyvai susirūpinęs Didžiojo karo (1914-1918) metu ir tuoj po karo: be teoretinių studijų, teko laikraščiuose, pasirašinėjant įvairiais slapyvardžiais, atsakinėti į lenkų užpuldinėjimus . . ."

(2) Vysk. M. Reinys buvo labai jautrus jaunuomenės — studentijos reikaluose. Pvz., vykstant katalikų kultūrinei kovai su tautininkais, eilė studentų buvo uždaryti į Kauno sunkiųjų darbų kalėjimą. Jausdamiesi nekaltai komendanto nubausti, jie paskelbė bado streiką. Esantieji laisvėje studentai ateitininkai solidarizuodami su uždarytaisiais kalėjime, nutarė bado streiko metu nevalgyti pietų, o sutaupas skirti ateitininkų reikalams. Vysk. Reinys, atvykęs iš Vilkaviškio paskaitoms, nieko nežinodamas nuėjo į Ateitininkų valgyklą (Laisvės al. 3) pietauti, — salėje nebuvo nei vieno pietaujančio studento. Rado sėdinčius tik du profesorius: Pr. Dovydaitį ir J. Eretą, taip pat nepietaujančius. Sužinojęs dalyką, prof. vysk. Reinys ne

tik nevalgė pietų, bet dar išėmęs 50 litų paaukojo ateitininkų reikalams.

(3) 1923 m. rugsėjo mėnesį kun. dr. Reinys, kaip Lietuvos valstybės atstovas, dalyvavo Kopenhagoje XVII tarptautiniame antialkoholiniame kongrese.

Tenka pastebėti, kad M. Reinys nuo 1910 m. buvo visiškas ir nuoseklus abstinentas. Net, būdamas Užsienio Reikalų ministru, Tarybų Sąjungos Užsienio Reikalų komisaro Čičerino priėmimo metu savo abstinencijos nepažeidė.

(4) 1936 m. Čikagoje išleistoje P. Jurgėlos knygoje „Sparnuoti lietuviai", apie tragišką lietuvių lakūnų Dariaus ir Girėno mirtį 1933 m., autoriaus prašomas, vysk. M. Reinys rašė: „Visą Lietuvą ir lietuvius gaubia pagarba Atlanto nugalėtojams, pasiryžimo galiūnams Dariui ir Girėnui. Garbingas jų žygis daug ką mums primena ir daug pamoko mus, kad mūsų gyvenimas nebūtų bergždžias ir beprasmis, kad ir mes šį tą nuveiktume Dievo garbei, Tėvynės gerovei. Gyvenimas daug kur reikalauja aukų ir turtų, darbo, sveikatos, kartais net pačios gyvybės. Rekordai, aišku, yra susiję su pavojais gyvybei. Tokių rekordų siekimas tada girtinas, kada jis yra naudingas žmonių gerovei ar parodo pažangą aparatų tobulinime ir jų valdyme, t. y., kai yra protingai prasmingas. Džiūgavo žmonių minios, kai Lindbergas iš Amerikos per vandenyną atskrido Paryžiun. Yra pavojus pasiduoti tokiam ovacijų masinimui. Bet pasikėlus į padebesius ir daug aukščiau debesų ir pažvelgus iš tokio aukš-

Ne šitie vaizdai, ne minių džiūgavimai traukė S. Darių ir S. Girėną: jie skrenda iš Amerikos į savo Tėvynę, į Kauną, jie tai daro savo Tėvynės garbei, Lietuvą nori išgarsinti pasauliui. Bet tam pasiekti reikia milžiniško pasiryžimo ir darbo: imtis iniciatyvos, ruoštis, rasti ir surinkti lėšas, kliūtis nugalėti, ryžtis per vandenyną skristi, su audromis kovoti ir net, galų gale, teko žūti; bet jau ir Atlantą nugalėjus ir visai arti mylimos Tėvynės.

A. a. kap. S. Dariaus ir S. Girėno žygis – tai labai didelis indėlis į Tėvynės garbės vainiką ir drauge šūkis naujoms Tėvynės jėgoms, kad Tėvynei reikalingi iniciatyvos kupini, drąsūs, pasiaukoją pasiryžėliai, žinoma, dori ir apsišarvoję mokslu.

Lenkiu galvą prieš a. a. kap. S. Dariaus ir S. Girėno žygį ir karštai trokštu, kad jisai uždegtų jaunas širdis prakilniai pasiaukoti Dievo garbei, Tėvynės gerovei.

Vilkaviškis

1934-I-13

M. Reinys
Vilkaviškio Vyskupas Koadjutor

Chicagoje 1936 m. P. Jurgėlos išleistai knygai „Sparnuoti Lietuviai" vysk. M. Reinio rašyto straipsnio „Pasiryžimo galiūnams" ištrauka (Iš Broniaus Kviklio archyvo)

čio į tolį, gaunamas toks didingas vaizdas, kad ir bet kokis mirties pavojus jau nebe galvoje. Turėjau progos pats pasidžiaugti tokiais vaizdais: teko lėktuvu perskristi apie 2500 km., pakilti iki 3 km aukščio ir iš aukšto apžvelgti Romą, kitus Italijos miestus, Vokietiją, Šveicariją, Baltijos jūros pakraščius. Tai vis tokie didingi, džiuginantys vaizdai, ne minių džiugavimas traukė Darių ir Girėną: jie skrenda iš Amerikos savo Tėvynėn, Kaunan: jie tai daro savo Tėvynės garbei, nori Lietuvą pasauliui išgarsinti. Betgi tam pasiekti reikia milžiniško pasiryžimo, darbo, su audromis kovoti ir net, galų gale, žūti, bet jau Atlantą nugalėjus ir visai arti mylimos Tėvynės. Dariaus ir Girėno žygis — labai didelis indėlis į Tėvynės garbės vainiką ir kartu šūkis naujoms Tėvynės jėgoms, kad Tėvynei reikalingi, sumanymų kupini, drąsūs, pasiaukojantieji pasiryžėliai, žinoma, dori ir apsišarvavę mokslu. Lenkiu galvą prieš Dariaus ir Girėno žygį ir nuoširdžiai trokštu, kad jie uždegtų jaunas širdis protingai aukotis Dievo garbei, Tėvynės gerovei".

3. Užsienio Reikalų Ministras 1925.IX.25 - 1926.IV.21.

Ministras pirmininkas dr. Leonas Bistras 1925.IX. 25 d. sudarė eilinį (XII) Ministrų kabinetą. Tuo metu Lietuva turėjo eilę svarbių problemų: Klaipėdos krašto, Nemuno neutralizacijos, Vilniaus krašto ir Apaštalų Sosto.

Šio Ministrų Kabineto sąstatas kiršino opoziciją — jame buvo net du kunigai: kun. M. Krupavičius ir kun. dr. M. Reinys. M. Krupavičių gerai pažinojo ir vengė jį užkabinti, nes užkabinusieji visada „atkąsdavo dantį". Mažiau politikoje buvo žinomas dr. M. Reinys. Tautininkai, tiek tegalėjo pasakyti: „Dabar turime naują kabinetą. Jame matome net du kunigus. Reinys, — rašė laikraštis, — sutiko būti ministeriu partijos verčiamas. Jo politiniai gabumai, apart šeškomo (šešių komiteto: krikščionių demokratų, Ūkininkų sąjungos ir Darbo federacijos, — Jz.) mažai kam žinomi. Kun. prof. M. Reinys žinomas kaip geras profesorius, aukštos doros, stataus būdo ir tvirtos valios žmogus" („Lietuvis", 1925, Nr. 40).

Socialistų lyderis M. Šleževičius Seime, svarstant Ministrų Kabineto deklaraciją, apie kun. dr. Reinį išsireiškė: „Turi truputį kvapo nach Jesuiten" (197 Seimo stenograma, 1925 m. spalio 2). Tai ir viskas.

Pirmiausia ministras M. Reinys ėmėsi tvarkyti ypač supainiotus santykius Lietuvos su Apaštalų Sostu. Jis pavedė Lietuvos atstovui prie Kvirinalo V. Čarneckiui sekti lietuvių klausimą Vatikane ir užmegsti ryšius su Vatikano Sekretoriatu dėl santykių atnaujinimo su Lietuvos Respublika. Vatikanas greit į tai reagavo. Tų pat metų gruodžio 14 dieną Vatikanas išsiuntė lietuviams gerai žinomą arkivyskupą Jurgį Matulevičių Lietuvos Vizitatoriumi su plačiais įgaliojimais, esant reikalui, perįgalioti kitą asmenį Lietuvos bažnytinių reikalų sutvarkymui.

Arkiv. Matulevičius, atvykęs Lietuvon, pasitarimuose su ministru kun. M. Reiniu, — jie buvo pažįstami iš gyvenimo Vilniuje laikų, — nutarė, kad šį reikalą reikia tvarkyti trimis etapais: a) įsteigti Lietuvoje Bažnytinę provinciją, nepriklausomą nuo bažnytinių centrų, esančių kitose šalyse, b) pasirūpinti buvimu abipusės atstovybės ir c) sudaryti konkordatą tarp Vatikano ir Lietuvos Respublikos. Pirmuosius du užmojus suspėta realizuoti, o trečiojo — nespėta. Sutrukdė nauja priešiškai nusistačiusi religiniams reikalams Lietuvos vyriausybė ir staigi, netikėta arkiv. Matulevičiaus mirtis.

Dėl bažnytinių reikalų tvarkymo Lietuvoje arkiv. Matulevičius tarėsi su Lietuvos vyskupais: Pr. Karevičium, A. Karosu, J. Skvirecku, Apaštalų Sosto reikalų vedėju — patikėtiniu mons. Al. Faidutti, Vyriausybės atstovais, vienuoliais Marijonais ir kitais asmenimis.

A. Lietuvos Bažnyčios Provincijos įsteigimas

Carinės Rusijos okupacijos laikotarpiu Lietuvos vyskupijų centrai buvo už Lietuvos respublikos ribų. Pvz., Žemaičių ir Vilniaus vyskupijos priklausė Mogilevo arkivyskupijai su sostine Petrograde, Seinų vyskupija, su vyskupijos centru Seinais, — Varšuvos arkivyskupijai. Seinus ir Seinų vyskupijos dalį buvo okupavę lenkai. Lietuvos pusėje buvo likę dekanatai: Kalvarijos, Marijampolės, Vilkaviškio ir Naumies-

čio. Lenkijos pusėje — dekanatai: Augustavo, Suvalkų ir Seinų.

Pastarosios vietovės, pagal 1920 m. liepos 12 d. Taikos sutartį tarp Rusijos ir Lietuvos, buvo paliktos Lietuvos respublikos teritorijoje.

Tačiau Lenkija 1920 m. ginklu paėmė minėtas sritis, o 1923 m. kovo 15 Ambasadorių Konferencija (Anglija, Prancūzija, Italija ir Japonija) Vilnių, Vilniaus kraštą, Seinus ir kitas sritis priskyrė Lenkijai. Kovo 23 d. šiam Ambasadorių Konferencijos nutarimui pritarė ir Jungtinės Amerikos Valstybės kartu su Vakarų Europos valstybėmis.

1923 m. Klaipėdos kraštą prijungus prie Lietuvos, šio krašto 4 parapijos (Klaipėda, Šilutė, Robkojai ir Viešvilė, o vėliau ir Pagėgiai) pasiliko priklausomos Varmijos vyskupijai Vokietijoje. Tokiu būdu bažnytinė Lietuvos padėtis laukė neatidėliotino sutvarkymo. Tas buvo padaryta 1926 m. sudarant Lietuvos Bažnytinę provinciją tiesioginiai ir betarpiai priklausomą nuo Romos.

Lenkijos bažnytinė padėtis po pirmojo pasaulinio karo taip pat buvo netvarkoje. Ir Lenkija pradžioje įkūrė Bažnytinę provinciją ir tik vėliau sudarė konkordatą. Darant Lenkijos konkordatą su Apaštalų Sostu, kai kuriais klausimais buvo ilgai derėtasi. Pvz., lenkai norėjo, kad Vilniaus vyskupija būtų prijungta prie Varšuvos. Vatikanas žinojo, kad Vilniaus vyskupija tautiniu atžvilgiu yra mišri. Ją sudaro lenkai, lietuviai ir baltgudžiai. Dėl to, vietoje Vilniaus vysku-

pijos, buvo sudaryta Vilniaus arkivyskupija, į kurią įjungta Pinsko ir Lomžos vyskupijos kartu su įvairiomis mažumomis: lenkais, baltgudžiais, senaisiais jotvingiais ir mozūrais.

Žinoma, jeigu lietuviai būtų bent porą metų anksčiau pradėję rūpintis sudaryti konkordatą, ką siūlė ir tuometinis Vilniaus vyskupas J. Matulevičius, tuomet būtų buvę galima siūlyti, kad Apaštalų Sostas paliktų Vilniaus vyskupiją kaip atskirą vienetą, tiesioginiai priklausomą nuo Romos. Bet tuomet lietuviai to padaryti nepajėgė. Jie buvo užsiėmę valstybės kuriamuoju darbu. Teko burti visų srovių lietuvius bendram darbui. Be to, nuo 1919.IV.12 iki 1924.VI.18 d. Ministrų Kabinetų pirmininkai: M. Šleževičius, E. Galvanauskas, dr. K. Grinius, visi buvo kairiųjų pažiūrų, nors ne visi apie tai viešai pasisakydavo. 1923 m. Vidaus reikalų ministras Žalkauskas buvo protestantas ir atviras socialistas. Visi kovojo už santykių su Vatikanu nutraukimą. Tik, kai pastebėjo, kad Lenkijos-Vatikano konkordatas jau paruoštas ir kad Vilniaus klausimas bus išspręstas lietuvių nenaudai, lietuviai sujudo. Bet jau buvo per vėlu.

Valstybių ribas nustato ne Vatikanas. Vatikanas tik tariasi su tų valstybių Vyriausybėmis, kurių valdžioje gyvena katalikai. Nuvykusiems į Vatikaną lietuviams buvo aiškiai pasakyta: „Kuomet jūs Vilnių valdysite, — Vilniaus krašto tikinčiųjų reikalus tvarkysime jūsų krašto rėmuose".

1925-26 m. Apaštališkasis Vizitatorius arkiv. J. Ma-

tulevičius norėjo atpalaiduoti Lietuvos katalikus nuo priklausomybės Lenkijai, Latvijai ir Vokietijai.

Projektuojant Lietuvos Barnytinę provinciją, painiausias dalykas buvo sutvarkyti neokupuotą Vilniaus vyskupijos dalį. Galiausiai, Vyriausybei pageidaujant, buvo sudaryta nauja — Kaišiadorių vyskupija, tokia, kokia ji dabar yra, kad jos ribos rodyte rodytų nebaigtą spręsti Vilniaus vyskupijos klausimą.

Lietuvos Bažnytinės Provincijos nuostatuose irgi yra pasakyta: atsimainius aplinkybėms, šios Provincijos išvaizda gali būti atitinkamai modifikuota, t. y., — atgavus Vilnių ir Seinus būtų atitinkamai sutvarkyta ir Lietuvos Bažnytinė provincija.

Panašus reikalas buvo ir su Klaipėdos krašto tikinčiaisiais. Kada Klaipėdos kraštas atiteko Lietuvai, šio krašto tikintieji buvo išimti iš Varmijos vyskupo žinios. Hitlerininkams Klaipėdos kraštą 1939 m. iš Lietuvos atėmus, šio krašto katalikai vėl tapo pavaldūs Vokietijos vyskupui. Po Antrojo pasaulinio karo (1945) Klaipėdos kraštą vėl prijungus prie Lietuvos, šio krašto katalikai tapo pavaldūs Telšių vyskupui, kaip kad buvo prieš karą.

Žemaičių vyskupija dėl savo didumo buvo padalinta į tris dalis — vyskupijas. Pats vardas „Žemaičių", kad užsieniečiams nesudarytų painiavų, buvo pakeistas pagal vietovę — Kauno vardu. Taigi buvo sudaryta: Kauno arkivyskupija su metropolitu priešakyje, Telšių vyskupija su Klaipėdos prelatūra ir Panevėžio vyskupija.

Buvo sunkumų ir parenkant naujoms vyskupijoms vyskupus. Ypač buvo sunku parinkti kandidatą į Kauno arkivyskupijos sostą. Ligi to laiko buvęs Žemaičių vyskupas Pranciškus Karevičius įstojo į Marijonų vienuolyną. Norėta, kad panašiai pasielgtų ir buvęs Seinų, o dabar Vilkaviškio, — senelis vyskupas A. Karosas. Jis tuo metu turėjo 70 metų amžiaus. Bet pastarasis tai padaryti nesutiko.

Krikščionys demokratai pageidavo, kad Lietuvos Bažnytinės provincijos Metropolitu liktų pats arkiv. J. Matulevičius. Bet jis, dėl Marijonų vienuolyno reikalų, atsisakė. Buvo projektuota, kad Kauno metropolitu taptų prel. J. Staugaitis. Bet buvo numatoma, kad dalis Žemaitijos kunigų prieš jo, kaip suvalkiečio, kandidatūrą bus priešiški. Pagaliau apsistota ties vysk. J. Skvirecko kandidatūra. Nors buvo jaučiama, kad jis, kaip administratorius, bus silpnas, bet tikėtasi, kad Kaune gyvenantis Apaštalų Ssosto nuncijus padės Skvireckui administruoti. Šis arkiv. Matulevičiaus numatymas pasitvirtino. Kol Kaune buvo Apaštalų Sosto Nuncijus, buvo gerai. Bet kai tautininkai pradėjo su katalikais kultūrinę kovą, pareikalavo, kad Apaštalų Sosto Nuncijus per 24 valandas apleistų Lietuvą. Pradėjo reikštis vyskupų tarpe vienybės trūkumas. Tuomet katalikai įsitikino, kad arkiv. Skvireckas, nors turėjo didelių nuopelnų dėl Šventojo Rašto vertimo, bet Metropolitu būti — buvo per silpnas.

Iš būsimųjų vyskupų labiausiai nenorėjo tapti vys-

kupu būsimasis Panevėžio vyskupijos vyskupas K. Paltarokas.

1926 m. vasario mėnesį arkiv. J. Matulevičius išvyko Romon ir įteikė Šv. Tėvui savo parengtą Lietuvos Bažnytinės Provincijos projektą. O tų metų balandžio mėnesį 4 dieną Šv. Tėvas Pijus XI Konstitucija „Lituanorum gente" paskelbė įkuriąs Lietuvos Bažnytinę Provinciją.

Arkiv. Matulevičius savo laiške iš Romos ministrui kun. dr. Reiniui rašė: „Apaštalų Sostas, tokius svarbius dalykus taip greitai ir tokia gražia forma atlikdamas Lietuvos Bažnyčios ir Tautos naudai, parodė tikro atjautimo Lietuvos reikalų ir norėjo išreikšti Lietuvai ypatingo palankumo. Tikimasi, kad ir Lietuva atitinkamai įvertins tą Šv. Tėvo žygį" (Arkiv. J. Matulevičius, 1933).

Lietuvos Bažnytinės Provincijos įsteigimo dokumentacija

„Apaštališkasis Vizitatorius Lietuvoje
Kaunas, 1926 m. balandžio 24 d.

Aukštai Gerbiamas Ministerių Pirmininke!

Turiu garbės pranešti Jūsų Ekscelencijai, jog Šv. Tėvas Pijus XI šių metų balandžio 4 dieną yra įsteigęs Lietuvoje savaimingą Bažnyčios provinciją, kurią sudaro: Kauno arkivyskupija ir vyskupijos: Telšių su Klaipėdos prelatūra, Panevėžio, Vilkaviškio ir Kaišia-

dorių. Sekančią dieną, t. y. Velykų antrą dieną, Jo Šventenybė paskyrė Kauno metropolitu vyskupą Juozą Skvirecką ir vyskupus: Telšių — prelatą Justiną Staugaitį, Panevėžio — kanauninką Kazimierą Paltaroką, Vilkaviškio — vyskupą Antaną Karosą ir Kaišiadorių — kanauninką Juozapą Kuktą; gi Vilkaviškio koadjutorium su paveldėjimo teise prelatą Mečislovą Reinį. Žemaičių vyskupas Pranciškus Karevičius kovo 27 d. pakeltas Skitopolio arkivyskupu.

1926 m. įsteigtos Lietuvos Bažnytinės Provincijos vyskupai. Iš kairės sėdi Vilkaviškio vysk. A. Karosas, metropolitas ir Kauno arkiv. J. Skvireckas ir Telšių vysk. J. Staugaitis, stovi Panevėžio vysk. K. Paltarokas ir Kaišiadorių vysk. J. Kutka (Iš Lietuvių Enciklopedijos XV tomo)

Oficialų Šv. Sosto leidinį Acta Apostolicae Sedis su autentiniais Konstitucijos paskyrimo tekstais prisiunčiu drauge su šiuo raštu. Bulos yra parvežtos ir bus įteiktos atitinkamiems asmenims.

Šia pačia proga malonu man šiuo raštu atkartoti Jūsų Ekscelencijai nuoširdžią pagarbą, kurią aš jau esu asmeniškai ne kartą pareiškęs žodžiu.

Jurgis Matulevičius

Jo Ekscelencijai
p. Ministerių Pirmininkui
Dr. *Leonui Bistrui*
Kaune

Dr. L. Bistras iš savo pusės pareiškia:

„Gegužės 8 d. įvyko Min. Kabineto posėdis pas Respublikos Prezidentą, kuriame aš, kaip min. pirmininkas ir užsien. reikalų ministerio pareigas einąs, pranešiau apie įvykusį Šv. Sosto aktą Lietuvos Katalikų Bažnyčios reikalu. Paaiškėjus, kad tuo aktu sudaromas padėjimas neprieštarauja Min. Kabineto nusistatymui iš esmės, Min. Kabinetas akceptavo faktą ir įgaliojo mane pradėti derybas su Šv. Sostu diplomatinių santykių atnaujinimo reikalu"... („Tiesos kelias", 1924.11.628).

Nepriklausomos Lietuvos Bažnytinės Provincijos akto sudarymas valstybiniu požiūriu buvo svarbus įvykis: Lietuvos Bažnyčia grįžo tokion garbingon padėtin, kokioje ji buvo pačioje pradžioje Mindaugo laikais. Jogailos ir kitų Lietuvos valdovų, šiame dalyke padarytos klaidos — pajungimas Lietuvos bažny-

tinio gyvenimo Lenkijoje gyvenantiems hierarchams, buvo atitaisytos.

Lietuvos Bažnytinės Provincijos aktas padarytas tokiu laiku (1926.IV.4), kada katalikiškasis pasaulis džiaugsmingai šventė Kristaus prisikėlimo — Velykų šventę. Šv. Tėvas Pijus XI, kuris 1920 m. du kartu lankėsi Lietuvoje, teikėsi padaryti didelį džiaugsmą ir Lietuvių tautai. Bula, kuria buvo įkuriama Lietuvos Bažnytinė Provincija prasideda šiltais žodžiais „Lituanorum gente" — Lietuvių tautai po didžiausio karo, Dievui padedant atgavus laisvę, Mes, kurie savo akimis esame regėję lietuvių tikėjimą bei maldingumą, taip ilgai ir uoliai išlaikytą įvairiuose varguose bei nelaimėse, kadangi esame įsitikinę, kad tinkamesnis bažnytinių reikalų sutvarkymas bus labai naudingas ne tik katalikybės reikalui, bet ir pačiai valstybei"... („Tiesos kelias", 1924.11. p. 24).

B. Sunormalinimas santykių su Vatikanu

Santykių atkūrimo oficialus dokumentas

„Lietuvos Respublika
Ministeris Pirmininkas
Kaunas, 1926 m. gegužės 25 d.
Nr. 696

Jūsų Ekscelencija!

Turiu garbės pranešti Jūsų Ekscelencijai, kad Ministerių Kabinetas svarstydamas esamus santykius Lie-

tuvos Vyriausybės su Vatikanu nutarė š. m. gegužės 8 d. atnaujinti diplomatinius santykius su Vatikanu ta sąlyga, kad ir Vatikanas iš savo pusės įkurtų atskirą internunciatūrą Lietuvai jos laikinojoje Sostinėje Kaune ir tai vietai paskirtų Lietuvos vyriausybei priimtiną asmenį.

Pasinaudoju ta proga pareikšti Jūsų Ekscelencijai aukštos pagarbos jausmus.

Dr. L. Bistras
Ministeris Pirmininkas

Jo Ekscelencijai Arkivyskupui
Jurgiui Matulevičiui
Apaštališkam Vizitatoriui Lietuvai

L. Bistras apie tai rašo:

„Į šį raštą gavau teigiamą atsakymą iš Vatikano per Msgr. Faidutti raštu Nr. 100 š. m. gegužės 29 d. Birželio mėn. 5 d. vyriausybės vardu pasiūliau žodžiu p. Klimą Lietuvos atstovu prie Vatikano, o birželio 9 d. gavau raštu Nr. 111 sutikimą akceptuoti p. Klimą atstovu prie Šv. Sosto ir pasiūlymą priimti Vatikano atstovu Lietuvai dabartinį internuncijų Holandijoj Msgr. M. Schioppa" („Tiesos kelias", 1926. Nr. p. 272.).

Taip formaliai atrodo Bažnytinės Provincijos įkūrimas ir diplomatinių santykių su Vatikanu atkūrimas.

Arkiv. J. Matulevičius paruošė konkordato projektą. Tačiau netrukus įvykę Seimo rinkimai nulėmė ką kitą. Susijungus kairiesiems su tautinėms mažumoms,

Seime atstovų daugumą laimėjo kairieji. 1926 m. birželio 15 d. suformuotas kairiųjų ministerių Kabinetas. Kairysis partijų frontas visą laiką kovojo už atskyrimą Bažnyčios nuo valstybės. Nors Bažnytinės Provincijos įkūrimas nebuvo reikalingas Seimo ratifikacijos o tik Vyriausybės akceptavimo, ką Vyriausybės vardu min. pirm. dr. Bistras formaliai buvo padaręs, bet naujoji socialistų vyriausybė neigė akceptavimo faktą („Tiesos kelias", 1926.11. p. 270).

O vidaus reikalų ministras Požėla nuėjo dar toliau, cituoju: „Vyskupui paprašius leisti iš užsienio savo daiktus parsigabenti ir pasirašius prašymą — „Vyskupas Kukta", p. Požėla nerado galimu jo patenkinti, reikalaudamas, kad vyskupas Kukta pasirašytų — „Kanauninkas Kukta"; arba, pagaliau, tik „Kukta", nes jis nežinąs vyskupo Kuktos" (T. Kelias, 1926.11. p. 271). Panašių pavyzdžių Vyriausybės santykiuose su vyskupais buvo ir daugiau.

Šis radikalus socialistinis režimas tęsėsi tik pusę metų — iki 1926 m. gruodžio 16-17 d., kada kariškių buvo nuverstas.

1957 m. gruodžio 25 d. vyskupas T. Matulionis, kuris taip pat slaptai buvo konsekruotas Petrograde, slapta konsekravo vyskupu kun. V. Slatkevičių be vyriausybės žinios ir sutikimo. Tarybinė vyriausybė vistik nedrįsta paneigti paties konsekracijos fakto, ką anuomet bandė daryti min. Požėla.

Tenka apgailestauti, kad istorikas A. Šapoka bereikalingai klaidina savo skaitytojus, rašydamas, kad

Lietuvos Bažnytinė provincija įsteigta neteisėtai — be Vyriausybės sutikimo. Jis daro ir antrą klaidą rašydamas, kad konkordatas ratifikuotas 1927 m. gegužės 10 d. Konkordatas, kaip dvišalė sutartis: Vatikano ir Lietuvos, buvo reikalingas Seimo ratifikacijos. Bet prez. Smetona 1927 m. balandžio mėnesį Seimą paleido, o kito Seimo rinkimų nepaskelbė.

Keletas pastabų dėl Vatikano ir Lietuvos diplomatijos.

a) Anksčiau ir šiuo metu rašoma, kad Vatikanas vėliausiai pripažino Lietuvos Nepriklausomybę. Netiesa.

Valstybių ir jų ribų pripažinimo teisė Versalio traktatu buvo pavesta Ambasadorių Konferencijai. Tačiau mažesnės valstybės savo iniciatyva viena po kitos pripažino Lietuvos respubliką. Lietuvos padėtis buvo sunki, nes Lenkija nenorėjo jos paleisti iš savo rankų. Nepaisant to, Vatikanas Lietuvos Nepriklausomybę pripažino anksčiau, negu Ambasadorių Konferencija. Netgi ateistų propagandistė A. Gaigalaitė rašo, kad Vatikanas Lietuvą de jure pripažino 1922 m. lapkričio 10 d., o Ambasadorių Konferencija — tik po pusantro mėnesio (Klerikalizmas Lietuvoje, V., 1970. p. 150).

b) Diplomatų nuomone, Vatikano diplomatija buvo aukščiausio lygio diplomatija. Dirbti prie Vatikano buvo siunčiami geriausi diplomatai. Tuo tarpu Lietuva, — tiesa, jai labai trūko įvairioms žinyboms žmonių, — prie Vatikano diplomatu 1924 m.

pasiuntė statybos studentą E. Macevičių. Gi lenkų tuo metu Vatikane knibždėte knibždėjo. Ypač kada buvo ruošiamas Vatikano-Lenkijos konkordatas. Macevičius tokioj aristokratų diplomatų aplinkoj jautėsi nejaukiai. Lenkai sudarė su Vatikanu konkordatą 1925 m. vasario 10 d. E. Macevičius, vyriausybės pavestas, įteikė notą Vilniaus klausimu prieš pat pasirašant konkordatą.

Ed. Macevičiaus padėtį sunkino ir išpuolis Kaune. 1925 m. kovo 8 d. buvo suruoštas mitingas Rotušėje. Centrinis kalbėtojas buvo socialistų lyderis Z. Toliušis. Buvo mestas šūkis — „Į Donelaičio gatvę pareikšti protestą Vatikano Nunciatūrai!" Prie demonstrantų prisijungė įvairių tautybių ir tikybų žmonių. Jie apmėtė akmenimis nunciatūros patalpas . . .

Jei buvo norima protestuoti dėl Vilniaus, būtų buvę nuosekliau eiti prie Ambasadorių Konferencijos atstovybių, kurie Vilnių pripažino Lenkijai. Bet demonstrancija prie Nunciatūros turėjo ideologinį-socialistinį atspalvį.

Gaigalaitė rašo, kad Vatikano diplomatai E. Macevičių ignoravo: niekur jo nekvietę, nepriiminėję. 1925 m. pabaigoje Osservatore Romano paskelbė, kad Lietuvos Respublika savo atstovą prie Vatikano gali atsiimti (197 Seimo posėdžio stenograma p. 13).

Didelį netaktą padarė Lietuvos vyriausybė, kai 1926 m. pagelbėti Macevičiui pasiuntė ekskunigą Purickį. Nuo 1921 m. Purickis buvo linksniuojamas spaudoje kaip sacharino kontrabandos dalyvis. Jis, metęs

kunigystę, nyvyko Maskvon ir iš pirmo susitikimo vedė restorano padavėją. Pastarasis, būdamas geras žurnalistas, parašė notą, bet grubią, iškraipančią faktus, ir padavė Macevičiui įteikti Vatikano Sekretoriatui. Vatikanas tokios notos visai nepriėmė. Po tokio „debiuto" E. Macevičius ir Purickis išvyko iš Vatikano (Gaigalaitė, cit. veik. p. 158).

Iš to galime suprasti, kokia nemaloni padėtis teko taisyti ministrui dr. M. Reiniui. Bet jis tai atliko.

C. *Santykių su Tarybų Sąjunga sunormalinimo klausimu*

1923 m. Tarybų Sąjunga pasiūlė Lenkijai ir Pabaltijo valstybėms pasirašyti garantines sutartis. 1925 m. Lietuvos Užsienio reikalų ministras M. Reinys pranešė tarybiniam atstovui A. Aleksandrovskiui, jog Lietuva pageidaujanti pasirašyti su Tarybų Sąjunga garantinę arba tarpusavio nepuolimo sutartį. Taigi min. Reinys visais atžvilgiais reiškėsi kaip patyręs valstybininkas. Jis pakvietė Tarybų Sąjungos liaudies komisarą G. Čičeriną apsilankyti Kaune.

Komisaras Čičerinas, grįždamas iš Prancūzijos 1925 m. atvyko į Kauną. Tuometinis Užsienio r. min. Reinys suruošė priėmimo pusryčius, kurių metu pasakė sekančio turinio kalbą:

„Ponas Liaudies Komisare,

Su dideliu malonumu sveikinu Jus Lietuvos vyriausybės ir tautos vardu Lietuvos žemėje. Mes džiaugia-

mės matydami Jus savo tarpe, tačiau vizitas, kuriuo Jūs suteikėte mums garbę, neleidžia vistik mums pamiršti, kad mūsų šalis neturi dabar galimybės savo laikinoje sostinėje aukštus svečius priimti tuo puošnumu, kurio jie užsitarnauja.

Lietuva supranta pareigas, kurias jai uždeda jos geografinė padėtis, ir linki, kad visos tautos būtų tarp savęs susijungusios draugystės, pagarbos ir bendradarbiavimo ryšiais. Europai, pergyvenusiai precedento neturintį sukrėtimą, reikalinga ramybė ir taika. Tačiau panaši taika gali būti ilgalaikė tik tada, jei ji remsis tvirtais pagrindais, būtent, teisės ir teisingumo. Mes karštai trokštame, kad įsiviešpatautų tokia padėtis toje Europos dalyje, kur likimas apgyvendino mūsų tautą, ir mes gerai suprantame rolę, kurią suvaidinti šio idealo įgyvendinimui pašaukta Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjunga . . .

Leiskite man išreikšti viltį, kad Jūsų buvimas Lietuvoje, gaila, toks trumpas, ir derybos, kurias mes vesime, pažymės politinio ir ekonominio suartėjimo kelyje abiejų mūsų tautų svarbų etapą ir prisidės prie santykių, siejančių mūsų tautas, stiprinimo.

Aš taip pat tikiuosi, kad artimiausiu laiku mums bus suteikta galimybė atnaujinti ir toje pačioje dvasioje tęsti derybas Maskvoje, kurias mes pradedame šiandien Kaune.

Linkiu sėkmės mūsų laikinoje sostinėje, ponas Liaudies Komisare. Aš keliu taurę už taikos reikalą ir solidarumą, kurio mes siekiame, už Tarybinių Socialisti-

nių Respublikų Sąjungos suklestėjimą ir už Jūsų asmeninę laimę" (Dokumenty Vnešnej politiki SSSR.T. VIII. Nr. 428. p. 555.).

TSRS Užsienio reikalų liaudies komisaro G. V. Čičerino atsakomoji kalba į Lietuvos Užsienio reikalų ministro M. Reinio kalbą (1925.XII.23).

„Aš nuoširdžiai dėkoju Jums, Ponas Ministre, ir per Jus Jūsų liaudžiai ir Lietuvos Vyriausybei, kurios vardu Jūs kalbėjote, už Jūsų draugišką pasveikinimą ir už tą šiltą priėmimą, kurį aš pajutau Jūsų šalyje. Nuo neatmenamų laikų Lietuvos liaudis sugebėjo pačiomis sunkiausiomis aplinkybėmis išsaugoti savo kalbą, savo papročius, nacionalinę kultūrą, visą savo charakteringą fizionomiją ir ilgametė despotiška caro general-gubernatorių valdžia nepalaužė jos stiprybės, ginant savo ypatybes. Aš ypatingai didžiuojuosi tuo, kad aš pirmas iš Tarybų Sąjungos, padariusios galą caro valdžiai, vyriausybės narių turiu laimės aplankyti tą šalį, kuri per savo nepriklausomos valstybės gyvavimo laiką įrodė neginčijamą sugebėjimą tvarkyti valstybės gyvenimą ir *būtinumą savo nepriklausomo valstybingumo Rytų Europos lygsvarai*' o tuo pačiu ir aplamai pasaulio santykių lygsvarai išlaikyti. Mano šiltas su Jumis susitikimas lai bus būtino pačių glaudžiausių draugiškų santykių išreiškimas. Dabar prasidėjęs tarp mūsų ekonominis suartėjimas sukurs tvirtus pagrindus mūsų artimiems ir nekintamiems draugiškiems politiniams santykiams . . .

IV

VYSKUPAS KOADJUTORIUS IR VISUOMENĖS VEIKĖJAS

1. Vysk. M. Reinys Vilkaviškio Vyskupijos Vyskupas Koadjutorius

1926 m. įsteigus Lietuvoje savaimingą Bažnytinę Provinciją, naujai sudarytos Vilkaviškio vyskupijos vyskupu buvo paskirtas buvęs Seinų vysk. A. Karosas, 70 metų amžiaus.

Vysk. Karoso pagalbininku — koadjutorium — su paveldėjimo teise buvo paskirtas Popiežiaus Rūmų Šambelionas, kun. dr. M. Reinys. Tačiau kun. Reinys gavo tik vyskupo titulą — faktiškai nebuvo vyskupijos valdytojas.

Vyskupijos valdytoju buvo vysk. Karosas. Jis, norėdamas pasirodyti, kad tai padaryti dar galįs, prie vyskupijos valdymo nenorėjo prileisti vysk. Reinio.

Vysk. Karosas išgyveno devyniasdešimt vienerius metus (1856-1947). 40 metų buvo vyskupijos valdytoju (1907-1947). Savo laiku buvo didelių gabumų, praktiško proto ir didelio takto žmogus. Buvo Žemaičių vyskupijos vysk. Paliulionio kancleriu, Žemaičių Kunigų seminarijos rektorius ir profesorius. Seminarijoje dėstė pastoralinę ir moralinę teologiją. Jis dės-

tė, kaip rašo kun. dr. Čepėnas savo atsiminimuose apie arkiv. M. Reinį, — taip aiškiai, taip praktiškai, kad reikėjo tik atsidėjus klausytis ir nebereikėjo mokytis. Carinės Rusijos vyriausybė A. Karosą dėl jo sumanumo ir protingumo vadino jėzuitu.

Bet laikas, — „žmogaus metrikai", — daro savo. Taip buvo ir su vysk. Karosu. Jau 1913 m., kada Vatikane buvo svarstomos kandidatūros į Žemaičių vyskupus, be vysk. P. Karevičiaus kandidatūros, buvo ir A. Karoso kandidatūra. Vysk. Karosas tuo metu buvo Romoje apsigyvenęs pas lenkus. Kartu gyvenę lenkai buvo pastebėję pas vysk. Karosą kažkokį nuovargį, kad net dienos metu užmigdavo. Dėl to arkiv. Zalenskis prasitarė kan. Prapuoleniui: „Negalima jo kandidatūros į Žemaičių vyskupus remti, nes juk tai vienas brolis iš 7 brolių miegančių, kaip paduoda šventųjų legenda" (Arkiv. P. Karevičiaus atsiminimai).

Uolesnieji kunigai dėl vysk. Karoso pasyvumo, per didelės tolerancijos dėl dygstančių ir augančių negerovių vyskupijoje skaudžiai pergyveno. Dėl to 1934 m. Vilkaviškio vyskupijos Kapitula ir Dekanai per Nunciatūrą raštu kreipėsi į Apaštalų Sostą, prašydami taisyti Vilkaviškio vyskupijos padėtį. Pagaliau žinios apie vyskupiją pasiekė Romą. Vysk. K. Paltarokas savo atsiminimuose rašo: „Vysk. A. Karosas gavo iš Romos įsakymą prileisti vyskupą M. Reinį prie darbo Kurijoje, duoti jam pareigas, bent nemažesnes už generalvikaro; pavesti jam Kunigų seminarijos prie-

MEČISLOVAS REINYS
Vilkaviškio Vyskupas Koadjutorius

žiūrą ir pačiam nevizituoti parapijų. Gavęs iš Romos tokį raštą, vysk. A. Karosas nusiminė. Vatikano Reikalų patikėtinis Lietuvoje Arata guodė vysk. Karosą, sakydamas, kad Vatikanas tai padarė jo naudai, — galės daugiau pailsėti. Nusiramino".

Vysk. Reinys apsigyveno erdviose Kurijos patalpose. Kurija buvo vadinama Napoleono rūmais. Mat, pasakojama, kad Napoleonas po nepavykusio žygio į Rusiją, traukdamasis atgal, šiose dvaro patalpose buvo apsistojęs — apsigyvenęs. Vėliau šios patalpos buvo apleistos, apgriuvę. Kai jos atiteko vyskupo žinion, buvo atremontuotos, dekoruotos.

Vysk. Reiniui apsigyvenus Vilkaviškyje, be Kauno Universiteto, teko profesoriauti ir Vilkaviškio Kunigų seminarijoje.

Bet vysk. Reiniui esant tokio gilaus ir plataus išsimokslinimo ir turint tiek entuziazmo dirbti buvo dar per maža. Vyskupiško takto sumetimais, tapęs vyskupu jokiai politinei partijai nepriklausė, bet įsijungė į platų visuomeninį darbą Lietuvoje. Rėmė pastangas visą katalikiškąją visuomenę suorganizuoti į atitinkamas draugijas. Pavyzdžiui, pradžios mokyklų vaikučiai buvo buriami į „Angelo Sargo" sąjungą. Jie vadinosi angelaičiais. Kai kuriose parapijose, kuriose dirbo veiklūs kunigai, angelaičių skaičius siekęs 100 procentų mokyklinių vaikų. Jų šūkis — „Mylėkime Dievą ir Tėvynę".

Kaimo jaunimas buvo organizuojamas į „Pavasario" sąjungą. Savo narių ji skaitė iki 50,000. Jų šūkis — „Dievas ir Tėvynė".

Besimokantį jaunimą telkė „Ateitininkų" organizacija. Įsteigta dar carinės Rusijos metu (1910). Ateitininkai skirstėsi į „Ateitininkai moksleiviai", „Ateitininkai studentai" ir baigusieji aukštuosius mokslus — „Atei-

tininkai sendraugiai". Ateitininkų moksleivių 1928 m. buvo 90 kuopų su 5,500 narių. Kovų už Lietuvos nepriklausomybę metu daug ateitininkų ėjo į frontą ir daug žuvo. Ateitininkų obalsis: „Visa atnaujinti Kristuje", tarnaujant Dievui ir Tėvynei.

Moterys buvo buriamos į „Katalikių moterų draugiją". Narių skaitė 40,000. Obalsiu turėjo — „Tiesa ir Meilė".

Pagal tuomet veikiančius įstatymus mokyklas steigti galėjo tiek pavieniai asmenys, tiek draugijos. Ateistų propagandistė A. Gaigalaitė rašo, kad katalikiškos draugijos „Saulė" ir „Žiburys" išlaikė 13 aukštesniųjų mokyklų, 7 Mokytojų seminarijas, vieną šešių klasių progimnaziją ir 3 Vidurines mokyklas. Iš tikrųjų katalikiškų mokyklų skaičius buvo didesnis. „Socialistai" švietimu mažai rūpinosi. Laisvamaniai Marijampolėje turėjo Realinę gimnaziją, žydai Virbalyje — gimnaziją, Valdžia — Veiveriuose progimnaziją ir mokytojų kursus. Taigi, teisę steigti mokyklas turėjo visi, tik ne visi tuo rūpinosi. Lietuvos valstybės aparatą daugiausia suorganizavo katalikai. Daugelis puslietuvių inteligentų vieni žiūrėjo į Maskvą, kiti — į Varšuvą.

Ta pati Gaigalaitė rašo apie pasikalbėjimą prof. V. Jurgučio su diplomatu Vašingtone B. K. Balučiu. Pastarasis užklaustas, kodėl dirbąs su klerikalais, nors pats tikybiniai indiferentas, atsakė: „Šviesuolių ir kvalifikuotų žinovų pas mus maža . . . Mūsų tautos per-

gyvenimų sąlygose kunigai yra vienas šviesiausių luomų".

2. *Iš atsiminimų apie Vyskupą Koadjutorių*

a) K. J. A. atsiminimai

K. J. A. savo laiku dirbęs Vilkaviškio kūrijoje rašo: „Gavėnios metu vysk. M. Reinys važinėdavo po Vilkaviškio vyskupijos parapijas, vesdamas žmonėms rekolekcijas. Mokslo metais, nulikęs dieną kitą, aplankydavo gimnazijas ir tikrindavo tikybos dėstymą klasėse. Paprastai gimnazijų kapelionai turėdavo paklausinėti keletą mokinių, po to išdėstyti sekančią pamoką ir palikti vysk. Reiniui 15-20 minučių, kurių metu vyskupas pasakydavo kiekvienai klasei atitinkamą kalbą, iškeldavo dėstomojo dalyko svarbą.

Taip pat neapleisdavo neatsilankęs ir į abiturientų tikybos egzaminus. Kapelionai būdavo įpareigoti mokslo metų pradžioje pranešti vysk. Reiniui tikybos pamokų tvarkaraštį ir abiturientų tikybos egzaminų datą.

Vasaros atostogų metu, kai jam leisdavo vysk. Karosas, vizituodavo parapijas 1-2 dekanatus. Anais laikais tai vykdavo iškilmingai. Vysk. Reinys, kaip didelis visuomenininkas, kiekvienai pasitinkančiai grupei: vaikams, jaunimui ir kitiems pasakydavo jiems atitinkamą padėkos žodį ir duodavo dovanėlių.

Vysk. M. Reinio sutikimas prie Marijampolės miesto ribų ganytojiško vizito metu. Iš kairės Marijampolės klebonas J. Stakauskas (su stula), vysk. M. Reinys, kun. Aleksa, kan. Steponaitis

Vizitacijos metu susipažindavo su katalikiškų draugijų veikla, priimdamas iš jų vadovybių raportą. Sutikimo metu vysk. Reinio laikysena buvo didinga, kaip Bažnyčios kunigaikščio, kartu šilta, kaip mylinčio tėvo. Žmonėse vyskupo Reinio vizitacija palikdavo didelį įspūdį.

Sutvirtinimo sakramento teikimo proga tikrindavo, kaip vaikučiai yra parengti Šv. sakramentams priimti ir kokia jų, pagal amžių, religinė orientacija. Būdavo taip: baigus teikti sutvirtinimo sakramentą, visi esantieji susirenka į vieną vietą, ateina vyskupas ir atsi-

sėdęs klausosi, kaip vaikai atsakinėja į klausimus. Juos klausinėdavo ne klebonas ar vikaras, bet Vyskupą lydintis kunigas, kūrijos atstovas. Neapsieidavo kartais ir be nuotaikingesnių atsakymų. Vienoje vietoje (Sudarge) vaikučių buvo paklausta, kokius žino katalikiškus laikraščius. Vienas paklaustas berniukas atsako: „Lietuvos Ūkininkas". Tai buvo socialistinis laikraštis. Vyskupui, kunigams ir žmonėms toks atsakymas sukėlė juoko. Vėliau tos vietos klebonas, sutikęs aną kunigą, padėkojo už tokį paklausimą prie vyskupo. Jis turėjęs gražios progos ir medžiagos pamokslams, kokią spaudą privalo tėvai prenumeruoti. Tingesnius kunigus šis atsitikimas vertė pasitempti.

Be to, vysk. Reinys rašydavo daug straipsnių katalikiškiems laikraščiams, žurnalams. Rašydavo net sirgdamas, su temperatūra gulėdamas lovoje. Paprašytas neatsisakydavo parašyti netgi kelionės metu. Pavyzdžiui, 1937 m. lankydamas Amerikos parapijas, parašydavo katalikiškai spaudai skrisdamas lėktuvu iš vienos vietovės — parapijos į kitą.

Katalikų Akcijai buvo atsidavęs visa siela. Vyskupijoje veikiančių katalikiškų organizacijų centrų valdybų posėdžiai dažnai vykdavo vysk. Reinio bute. Daugely posėdžių jis stengdavosi dalyvauti. Padarydavo reikiamas pataisas, nevaržydamas kitų nuomonių, pasisakymų.

Vyskupas Reinys, nepaisant savo aukštos padėties — vyskupas, buvęs ministras, plataus išsimokslinimo, profesorius, — buvo kuklus, visiems prieinamas. Va-

žinėdavo paprastais autobusais, traukiny — trečios klasės vagone.

Turėdamas laisvesnio laiko, — pasakoja tas pats K. J. A., — vyskupas Reinys vykdavo į savo tėviškę Madagaskarą. Ten būdamas, 4-5 valandas kasdien užsiimdavo sunkia filosofine lektūra. Pats sakydavo, kad tai jo nenuvargindavo. Giminėm užsakydavo katalikiškus laikraščius.

Kasdieniniame gyvenime buvo labai kuklus. Asketas. Bute — tik paprasta lova, stalas, knygos. Salione paprastas stalas, apkrautas katalikiškais laikraščiais bei žurnalais ir keletas kėdžių.

Būdamas reiklus sau, to reiklumo pageidavo ir iš kunigų. Apsileidėliams buvo kietokas. Šios rūšies kunigai ir šiandien stengiasi surasti prieš vyskupą Reinį priekaištų.

Kaip buvo kuklus vyskupas Reinys gyvenime, taip labai kukliai buvo išleistas ir į Vilnių 1940 m., kada jis buvo paskirtas arkivyskupu ir arkiv. R. Jalbžykovskio padėjėju. Seminarijos rektorius F. Bartkus pasakė gailią atsisveikinimo kalbą; kad arkiv. Reinys apleidžia Vilkaviškį su skaudama širdimi apgailėtas tų, su kuriais bendrai dirbo ir sielojosi katalikybės reikalais Vilkaviškio vyskupijoje.

Vysk. Reinys buvo palankus katalikams veikėjams pasauliečiams. Su jais rasdavo kalbą, juos padrąsindavo, pasidžiaugdavo jų gera valia, jų darbu, jų supratimu ir idealizmu darbuotis krikščionybės idealui.

Vysk. Reinys neapsiribojo vien Vilkaviškio vyskupijos ribomis. Visi skaitlingesni, žymesni katalikų susibūrimai neapsiėjo be jo aktyvaus dalyvavimo.

b) K. Š. apie arkiv. M. Reinį rašo:

„Su arkivyskupu M. Reiniu susipažinau 1923 m., studijuodamas Lietuvos Universitete, Kaune. Lankiau jo dėstomas psichologijos paskaitas. Susitikdavau ir už universiteto sienų. Jis gyvai dalyvaudavo katalikiškųjų organizacijų veikime ir neretai tekdavo su juo susidurti įvairiuose susirinkimuose, šventėse, posėdžiuose, pasitarimuose. Artimą ryšį palaikė su studentais ateitininkas. Buvo dažnas jų svečias. Studentai gerbė prof. Reinį. Jiems imponavo jo didelė erudicija ir asmens taurumas. Su studentais, kaip ir su visais, su kuriais jis susidurdavo, buvo paprastas, prieinamas, nerodąs jokio išdidumo. Kiek teko pastebėti, savo kuklios laikysenos nepakeitė ir eidamas Užsienio reikalų ministro pareigas ir likęs vyskupu.

Susirinkimuose nevengdavo tarti savo žodį. Ramiai išklausydavo kitų pasisakymus ir blaiviai juos vertindavo. Neteko pastebėti, kad būtų rodęs užsispyrimo laikytis tik savo nuomonės, bet principiniuose dalykuose buvo kietas ir nenuolaidus.

Universitete į paskaitas ateidavo visada gerai pasiruošęs. Neskaitė iš pasirašyto teksto, bet pasakojo. Kalbėjo aiškiai, suprantamai, vengdamas vartoti sunkiai suprantamas abstraktines sąvokas ir tarptautinius terminus. Dėstė prisilaikydamas plano, sistemingai.

Vilkaviškio miestas — Vilkaviškio apskrities ir vyskupijos centras (Iš Broniaus Kviklio archyvo)

Tiksliai formuluodavo klausimus ir nuosekliai vystė temą, perdaug nenukrypdamas į šalis. Klausiau jo paskaitų 1923-1926 metais. Tai buvo tik pradžia jo profesoriavimo. Paskaitose daug rėmėsi Vakarų psichologų tyrinėjimais ir veikalais. Dažnai cituodavo Vundtą, Helmholzą, Lindvorskį, Titčenerį, Geiterį, Kiulpę ir kt. Per kolokviumus ir egzaminus nebuvo priekabus, bet nerodė ir didelio atlaidumo.

Pas kun. prof. P. Kuraitį rinkdavosi studentų ateitininkų elitas. Prie kavos puodelio buvo aptariami ateitininkų organizacijos reikalai, gyvenamojo momento klausimai ir paliečiamos problemos, susijusios su lietuvių tautos ateitimi. Be prof. P. Kuraičio šiuose pokalbiuose dar dalyvaudavo prof. St. Šalkauskis,

prof. K. Pakštas ir prof. M. Reinys. Kartais pasirodydavo ir Ed. Turauskas. Kupini dinamizmo buvo prof. Pakšto pasisakymai. Jis vis kėlė naujas problemas, su kuriomis ateityje teks susidurti lietuvių tautai ir kurių sprendimas nebus lengvas. Kalbėjo apie reikalą pagreitintu tempu vykdyti tautos kultūros vajų, ragindamas „Lietuvos laikrodį pasukti šimtu metų pirmyn". Įrodinėjo, kad lietuvių tauta, didžiųjų kaimynų trinama, tik pagreitintu tempu sukūrusi savo kultūrą, lygią šveicarų, belgų ir olandų kultūrai. Dažnai primindavo lėto tautos vystymosi pavojų. Prof. St. Šalkauskis kalbėjo apie istorinius lietuvių tautos uždavinius, tautinio ir visuomeninio auklėjimo problemas ir krikščionybės principų šviesoje vertino gyvenamojo laikotarpio įvykius. Prof. M. Reinys pokalbiuose užėmė skirtingą poziciją. Naujų problemų jis nekėlė, bet kritiškai analizavo kitų pareikštas nuomones ir pasiūlymus. Kartą apie savo vaidmenį šiuose pokalbiuose jis taip išsireiškė: „Naujiems projektams kurti aš netinku. Galiu atlikti tormozo vaidmenį, kad smarkiai įsibėgėję ratai per toli nenuvažiuotų". Jis nebuvo linkęs per daug aukštai skrajoti, kaip buvo pasišovę kai kurie pokalbių dalyviai. Jis į viską žiūrėjo ir vertino realisto akimis.

Šių susitikimų dalyviai aptardavo ir „Židinio" leidimo reikalus. Jie nustatė ideologinę kryptį ir parinko žmones, kurie redagavo ir rūpinosi žurnalo leidimu. Krypties nustatyme nemažos reikšmės turėjo ir prof. M. Reinio žodis. 1924 m. pradėjo eiti „Židinys". Jo

pirmajame numeryje vedamuoju ėjo M. Reinio straipsnis „Principų ir gyvenimo sintezė".

Studentų ateitininkų pokalbiai, kurie vyko prof. Kuraičio bute, plėtė dalyvių akiratį, stiprino jų idėjinį nusistatymą, teikė žinių apie organizacinio darbo vedimą ir tuo prisidėjo prie paruošimo vadovaujančių kadrų katalikų visuomenei. Šių pokalbių poveikyje brendo Pranas Dielininkaitis, dr. Ignas Skrupskelis, doc. Jonas Grinius, prof. dr. Zenonas Ivinskis ir eilė kitų katalikų veikėjų, žurnalistų, mokslo darbuotojų.

Arkiv. M. Reinys beveik visada dalyvaudavo didesniuose katalikų suvažiavimuose, konferencijose, pasitarimuose ir tardavo savo žodį. Darbuotojų katalikų organizacijoms ugdyme ir katalikų veikimo gairių nustatyme jis yra atlikęs nemenką vaidmenį.

Pabaigus mokslą, ilgesnį laiką teko dirbti Šakių „Žiburio" gimnazijoje, kurią, kaip Vilkaviškio vyskupijos ribose esančią katalikišką mokyklą, kartas nuo karto vysk. Reinys aplankydavo. Katalikų mokslo įstaigas jis brangino, jas rėmė ir energingai gynė, kai tautininkų vyriausybė ėmė kėsintis uždaryti universitete Teologijos-filosofijos fakulteto filosofijos skyrių ir katalikų laikomas vidurines mokyklas. Dėl energingo priešinimosi šitokiam vyriausybės užmojui tautininkų valdžios akyse jis tapo „persona ingrata" (Panevėžio vyskupo Kazimiero Paltaroko užrašai).

Lankydamas gimnaziją, aplankydavo ir mano šeimą. Kartą vaišinamas mažai valgė. Skundėsi sveikata. Sakėsi, kad inkstuose atsiradę akmenys, todėl gydy-

tojų nurodymu laikėsi dietos, daug geriąs arbatos su citrina, kad akmenis ištirpintų.

Arkivyskupas M. Reinys nebuvo eilinė asmenybė. Turėjo platų išsimokslinimą, pasižymėjo dideliu veiklumu, valingumu, principiškumu, taurumu, demokratiškumu. Du švyturiai rodė jam kelią — Dievas ir Tėvynė. Net sunkiausiose aplinkybėse niekas nepajėgė jo iš to kelio iškreipti. Gyveno laikotarpyje, kada vyko dideli ir reikšmingi pasikeitimai pasaulyje ir lietuvių tautos gyvenime. Jaunystės metais vyko spartus lietuvių tautinio atgijimo procesas. Savarankiško gyvenimo pradžioje praūžė pirmasis pasaulinis karas. Rusijoje kilo revoliucija, kuri suardė carinę imperiją. Lietuvių tauta stojo į savarankiško gyvenimo kelią ir dideliu užsidegimu ėmėsi savos valstybės kūrimo darbo. Užsiliepsnojo ir antrasis pasaulinis karas, atnešęs tautoms baisias nelaimes. Arkivyskupas Reinys nebuvo šių dalykų stebėtojas ir liudininkas. Ėjęs mokslus Petrapilio Dvasinėje Akademijoje, Louveno, Strasburgo universitetuose, studijavęs teologiją, filosofiją, gamtos mokslus, naujųjų laikų kultūros problemas, įsigijęs teologijos magistro ir filosofijos daktaro laipsnius, ilgiau pagyvenęs Belgijoje, Vokietijoje, Danijoje, aplankęs Olandiją, Švediją, Austriją, Italiją, Šveicariją, Prancūziją, Angliją ir Jungtines Amerikos Valstijas, įgijo nemažai žinių ir platų akiratį. Dėstydamas universitete ir aktyviai dalyvaudamas visuomeniniame veikime tas žinias gilino ir plėtė. Tai buvo didelės erudicijos žmogus. Turėdamas tokį pasiruošimą, jis energin-

gai įsijungė į lietuvių tautos valstybinį, kultūrinį ir bažnytinį gyvenimą, pasiimdamas nemažą naštą, kurią kantriai ir ištvermingai su nemažu sėkmingumu nešė iki savo garbingo gyvenimo tragiškos pabaigos, karštai trokšdamas lietuvių tautai šviesesnės ateities. Dalyvaudamas organizaciniame veikime, eidamas atsakingas universiteto profesoriaus, užsienio reikalų ministro ir vyskupo pareigas darė nemažą poveikį Lietuvos visuomeninio, politinio ir bažnytinio gyvenimo eigai. Jisai 1917 m. parašė krikščionių demokratų partijos programą, jam buvo pavesta rūpintis Katalikų Mokslų Akademijos suorganizavimu, paruošė Lietuvos-Tarybų Sąjungos nepuolimo paktą, kuris 1926 m. buvo pasirašytas Maskvoje, daug prisidėjo prie Lietuvos ir Apaštalų Sosto santykių sunormalinimo ir Lietuvos Bažnytinės provincijos įsteigimo. Tai buvo žymus lietuvių tautos veikėjas, mokslo, valstybės ir Bažnyčios vyras.

c) Kanauninkas P. Rauda pasakoja:

„Gerai nepamenu, ar tai buvo 1934 ar 1935 m. Tais metais, man esant kapelionu Zarasų gimnazijoje ir gerai jaučiant, kad šis kraštas yra užkrėstas lenkiškos dvasios, nutarėme surengti Pavasarininkų susibūrimą, kuris padėtų įnešti daugiau lietuviškos dvasios į Zarasų gimnaziją. Kalbėti šiame susiburime pakvietėme J. E. vysk. Reinį iš Vilkaviškio. Jį kvietėme todėl, kad jis buvo žinomas tokiems dalykams didelis pavasarininkų draugas, o gal svarbiausia dėl to, kad

Zarasai tautiniu požiūriu buvo labai apleisti ir reikėjo tiesiog sunkiosios artilerijos, kuri pažadintų jaunimą tautiniam susipratimui ir veikimui.

Tas mūsų susibūrimas įvyko per Sekmines. Oras buvo labai nepalankus: šaltas, žvarbus vėjas. J. E. Vysk. Reinys į Zarasus atvyko sirgdamas, šv. Mišias laikė pats, bet kai reikėjo kalbėti, pamokslą sakyti, tai paprašė, kad sakykloje būtų pastatyta kėdė. Ir jis kalbėjo sėdėdamas. Lenkai šiame suvažiavime nedalyvavo, boikotavo. Kad vietiniam jaunimui pakeltume dvasią, buvo pakviesta svečių iš kaimyninių apskričių gimnazijų: atvyko studentai ir vyresnių klasių moksleiviai, pavasarininkai ir ateitininkai iš Utenos, Biržų, Panevėžio. Šiame susibūrime dalyvavo ir eilė kunigų iš plačios apylinkės.

Programoje: iškilmingas vyskupo sutikimas, vėliavos pašventinimas, vyskupo žodis . . .

Po šio susibūrimo ateitininkų ir pavasarininkų padėtis čia žymiai pasikeitė.

Bendrai paėmus, vyskupo Reinio atsidavimą katalikiškai Akcijai žodžiais sunku išreikšti", — baigė pokalbį kan. Rauda.

d) Vaičiulaičio pasikalbėjimas

Pas vyskupą Reinį, kaip didelį katalikų visuomenės veikėją buvo atsiųstas korespondentas iš ateitininkų Centro, šiuo metu žinomas rašytojas A. Vaičiulaitis.

Vaičiulaitis: Jums, Ekscelencija, tenka apžvelgti plačiau Lietuvos gyvenimą, dalyvauti mokslo judėjime.

Ar teko pastebėti, kad šioje srityje būtų pažanga?

Vysk. Reinys: Mokslo pažanga iš tikrųjų yra. Ir didelė. Juk Vilniuje mums net vadovėlių trūko. Atsimenu, kaip net ir bado pavojuje (1916-1919) žmonės vertė ir patys rašė šios rūšies literatūrą. Dabar jau šioje srityje didelės stokos nejaučiam.

Mokyklų tinklas išplėtotas. Bet nereiktų prie to, kas yra, apsistoti. Gera būtų siekti 7 metų pradžios mokyklos. Jeigu norime Vilnių atgauti, tai tam svarbiausias kelias — intelektualinis pasiruošimas. Mes laimėsime tik pakilę kultūroje. Todėl visai nesuprantamos kai kieno pastabos (smetonininkų — aut.), kad pas mus esą per daug mokslus einančiųjų. Jeigu paimsime daug vietų, pamatysime, kad labai jau ne visas užima tinkamo cenzo žmonės.

Universitetas savo aplinkybėse daug padarė. Jis spėjo gana gerai susiorganizuoti. Ir mokslo pajėgų turi. Jei nėra dar naujų išradimų, tai tik dėl to, kad mums pirmiausia tenka suimti, kas kitų laimėta, pasisavinti, kas jau turima. Dar per trumpas laikas išradimams.

Vaičiulaitis: Kaip universiteto profesorius Jūs susiduriat su viena mokslus einančiųjų dalimi — studentais. Ką galėtumėte apie juos pasakyti?

Vysk. M. Reinys: Iš mūsų studentų gaunu gerą įspūdį. Jie neturi neigiamų tradicijų. Daug kur Vokietijoje, pavyzdžiui, įsivyravus tokia nuomonė, kad pirmaisiais metais studentas turi nieko neveikti, tik ūžti. Reikia pažymėti, kad mūsų studentams nestoka gabu-

mų, ir gerų gabumų. Todėl į juos galima sudėti daug vilties. Perspektyvos geros.

Tiesa, iš kalbininkų pusės tenka išgirsti, kad studentai nesą paruošti lietuvių kalbos. Sakysim, išėjo Vikt. Kamantausko ir Klimo kirčiuoti skaitymai. Aš juos atsidėjęs perskaičiau. Ir kiek nevienodo kirčiavimo juose! Jeigu čia galima daryti priekaištų, tai tik ne studentams ar gimnazijoms. Tegu kalbos Jupiteriai visų pirma tarp savęs susitaria.

Vaičiulaitis: Kaip Vyskupui, Jums tenka rūpintis visuomenės religiniu gyvenimu. Dabar, po visokių perversmų ir naujų obalsių paleidimo gal tenka pastebėti ir mūsų žmonėse atmainų?

Vysk. Reinys: Taip. Neigiamai paveikė karas ... ir deja, kai kur mokyklos. Kur mokyklose dirba aiškiai nusistatę prieš religiją arba indiferentai, tada negalima laukti religingumo iš jų auklėtinių. Taip buvo rusų mokyklose, iš dalies ir dabar. Todėl tenka džiaugtis, kai įmanoma rūpintis katalikiškomis organizacijomis. Prieš religinį sumenkėjimą matome stojant katalikiškas organizacijas. Labai svarbu, kad katalikų visuomeninis ir organizacinis susipratimas didėtų.

Bet vis dėlto per spaudą skelbiama daug kenksmingų liberališkų idėjų. Jos padeda krikdyti pačius inteligentus. Todėl katalikų veikimas turėtų stipriai suorganizuoti savo spaudą.

Gaila, jei reikia pastebėti, kad senesniosios kartos inteligentų religinis susipratimas pašlijęs. *Ypač jie nesupranta, jog sąmoningas katalikas turi būti visuome-*

nininkas. O šioj srity didelė dalis jų labai apsileidus. Tik naujoji karta — Ateitininkai ir Pavasarininkai duoda gražiausių vilčių.

Svarbu, kad katalikų visuomenė dar labiau susiorganizuotų. Turi būti nustatytos idėjos į katalikų gyvenimą dabartiniu metu, sudaryta katalikiškoji opinija. Čia daug darbo tenka katalikų akcijai.

Vaičiulaitis: Jūs, Ekscelencija, Lietuvos Rytų žmogus, pakliuvot į vakarus gyventi kapsų tarpe. Kokie Jūsų įspūdžiai apie juos?

Vysk. Reinys: Su liaudimi plačiau susidurti neteko. Žmonės čia turtingi, išsilavinę, stovi arčiau vokiškos kultūros. Didesni individualistai. Būtų gera, kad jie turėtų daugiau solidarumo. Šiaip jie judresni, veiklesni, sumaningesni. Tai tenka pastebėti ir tarp kunigų, kuriems iniciatyvos netrūksta".

3. Daryti priekaištai Vyskupui Koadjutoriui

1) Vysk. M. Reinys dalyvaudavo katalikiškų organizacijų ne tik kongresuose, konferencijose, bet ir eiliniuose „Pavasario" kuopų bei Ateitininkų susirinkimuose; būdavo tol, kol tos dienos darbotvarkė visa būdavo baigta, netgi meninė dalis. Tas, anot priekaištautojų, žemino vyskupo autoritetą.

Netiesa.

a) Vyskupo dalyvavimas katalikiškos draugijos susirinkime sudarydavo pakilesnę nuotaiką ir keldavo tos draugijos autoritetą.

b) Užbaigus oficialiąją dalį, kai kiti linksmindavosi, vysk. Reinys su tos draugijos aktyvu pravesdavo pokalbį-pasitarimą.

c) Vyskupo dalyvavimas iki pasibaigsiant susirinkimo dienotvarkei, ne vieną sulaikydavo nuo netvarkingo poelgio.

2) Esą vysk. Reinys daugiau bendraudavo su pasauliečiais, negu su kunigais.

Netiesa.

Vysk. Reinys, būdamas veiklos žmogus, daugiau kalbėdavo su veikliais asmenimis: tiek kunigais, tiek pasauliečiais.

Tingius kunigus, kad ir senesnio amžiaus, spausdavo galimybių ribose veikti. Tas pastariesiems nepatikdavo ir dėl to jie ieškodavo vysk. Reiniui priekaištų.

Čia geriausią atsakymą duoda dabartinio Šv. Tėvo Pauliaus VI taktika. Popiežius lanko kalinius, ligonius, vargšus. Priima chorus. Šokėjus, pavyzdžiui, lietuvaites iš Kanados, čigonus ir kitus. Savo apaštališkų kelionių metu Indijoje ir kitur pusryčiavo kartu su apleistais vaikučiais. Neatstumdavo netgi tikėjimo priešų, kurie į Jį kreipėsi.

3) Buvo asmenų, kurie priekaištavo vysk. Reiniui už tai, kad jis bažnyčiose sako per ilgus pamokslus, o susirinkimuose per ilgas ir sausas kalbas.

Atsakymas. Dalinai, tai tiesa. Vysk. M. Reinys buvo mokslininkas, daugiau dirbąs su akademiniu jaunimu, kur paskaitos trukdavo 45 minutes.

Vilkaviškio katedra. II pasaulinio karo metu katedra buvo sunaikinta (Iš Broniaus Kviklio archyvo)

Bet vysk. Reinys buvo autoritetingas kalbėtojas. Jo kiekvienas žodis buvo pasvertas — kiek jis teikia garbės Dievui, naudos Tėvynei, ir atitinka logiškai galvosenai.

Pavyzdžiui, Vilniaus Konferencijai (1917), kurios narių sąstatas, tiek ideologiniu, tiek socialiniu bei politiniu požiūriu, buvo įvairus, Vilniaus katedroje pasakyti istorinį pamokslą „Justitis est fundamentum regnorum" (Teisingumas yra valstybių pagrindas) — buvo pakviestas kun. dr. M. Reinys. (Žr. Vysk. Staugaičio atsiminimai), III d. l. 279).

Arkivyskupo Jurgio Matulevičiaus laidotuvių proga (1927) buvo susirinkęs visas Lietuvos elitas: episkopatas (vysk. J. Staugaitis, vysk. K. Paltarokas — geri kalbėtojai), vyriausybė su prezidentu priešakyje, kariuomenės ir visuomenės atstovai — pamokslą sakė vysk. Reinys (Žr. Arkivyskupas Jurgis Matulevičius, 1933. p. 57). Nebuvo katalikiškos visuomenės kongreso, konferencijos, kurion nebūtų buvęs kviestas kalbėti vysk. Reinys. Ir jis kvietimą priimdavo, jei tik nebūdavo pasižadėjęs dalyvauti kur kitur.

Iš kitos pusės, vysk. M. Reinys buvo kuklus, nuolaidus, 1930 m. Veiveriuose buvo ruošiama platesnio masto vyrų apaštalavimo šventė. Klebonas, kviesdamas vyskupą Reinį pasakyti pamokslą ir žinodamas, kad Vyskupas sako ilgus pamokslus, mandagiai priminė, kad liaudis neįpratusi klausyti ilgų pamokslų. Vysk. Reinys, neužsigavęs, tuojau paklausė: — tai kiek Jūs norėtumėte, kad kalbėčiau — 15 ar 20 minučių. Klebonas pageidavo, — neilgiau 30 minučių. Vysk. Reinys patenkintas tarė „gerai". Iš tiesų, Vyskupas tą dieną sakė pamokslą aiškiai, suprantamai ir — lygiai 30 min. Grįžęs iš pamaldų ir patenkintas dalyvavusių vyrų

gausumu, apgailestavo tik, kad jis negalįs taip įspūdingai kalbėti, kaip kun. M. Krupavičius, ar prof. J. Eretas kalba.

Tiesa, Gavėnios meto vysk. Reinio vedamos rekolekcijos, gal būt, liaudžiai ir būdavo per sunkios.

4) Vysk. Reinys, pats būdamas darbštus ir drausmingas, to reikalavo ir iš kunigų. Tingiems ir linkusiems į laisvesnį elgesį kunigams tai nepatikdavo. Pastarieji sakydavo, kad vyskupas norįs, jog kunigai būtų, kaip knygoje parašyta.

Pavyzdžiui, vysk. Reinys nepalankiai žiūrėdavo į kai kurių kunigų, turinčių motociklus, elgesį. Dažnai, kunigui atvykus į kaimą tikybos pamokai, vietos mokytoja vienu ar kitu sumetimu prašydavo kungą ją nuvežti — pavėžyti iki miesto. Žmonės tuo piktindavosi, skundai pasiekdavo ir vyskupą.

Bet čia pasireikšdavo suvalkietiško užsispyrimo reiškiniai. Kai kurie kanonistai tokius kunigus drąsindavo: „Girdi, vysk. Reinys yra tik vyskupas koadjutorius. Suspenduoti negali". Dėl to atsirasdavo tokių „drąsuolių" kunigų, kurie atvažiuodavo prie kurijos patalpų ir „užgazuodavo" taip, kad vyskupas girdėtų ir matytų.

Vysk. Reinys buvo jautrus mokyklų ir gimnazijų kapelionų atžvilgiu. Pastarųjų vienokiems ar kitokiems nukrypimams kompromisų nedarydavo. Čia vysk. Karosas vyskupo Reinio taktikai buvo nuolaidesnis. Didesnio užsispyrimo vysk. Karosas parodydavo klebonų skyrimo ar perkėlimo atvejais. Bet ir vysk. Reinys

kai kuriais atvejais parodydavo savo nusistatymo kietumą. Pvz., 1935 m. Veiverių klebonas kun. M. Krupavičius buvo skiriamas Kalvarijon klebono ir dekano pareigoms. Kun. Krupavičius buvo populiarus Lietuvoje. Klebonaudamas Veiveriuose paliko ryškų savo veiklos atminimą. Dėl to kilo klausimas, kas galėtų, daugiau ar mažiau tinkamas, būti jo įpėdiniu — Veiverių klebonu. Vysk. Karosas užproponavo N. kunigą, o vysk. M. Reinys — kitą kunigą. Abudu vyskupai laikėsi savo nuomonės. Tuomet nutarta atsiklausti kun. kleb. M. Krupavičiaus nuomonės, kuris kunigas geriau tiktų būti Veiverių klebonu. Kun. M. Krupavičius nedvejodamas pasisakė už vysk. Reinio propoziciją. Tąsyk vysk. A. Karosas padavė plunksnakotį vysk. M. Reiniui, kad šis jo vardu pasirašytų tam kunigui paskyrimą. Tai pasakojo vysk. kurija kun. Krupavičiui.

4. Tautininkų kova su katalikais

Kas buvo tautininkai ir kokia jų kovos su katalikais priežastis.

Tautininkai — istoriniu požiūriu yra partija išsivysčiusi iš 1902 m. susikūrusios Lietuvos Demokratų Partijos, vėliau pasivadinusi Tautos Pažangos ir Žemdirbių sąjunga, o 1924 m. — Tautininkų partija, Demokratijai priešiška.

Žymiausi vadai: A. Smetona (liberalas), prof. A. Voldemaras (masonas), iškunigis Izidorius Tamošaitis ir kit.

Tautininkai krašto gyventojuose pasitikėjimo neturėjo. Tai liudija faktas, kad į Steigiamąjį, I ir II Seimą nepajėgė pravesti nė vieno savo atstovo. Bet valdžios labai troško. Tik susiblokavus su socialistinėmis partijomis bei tautinėmis mažumomis, iš 85 atstovų pavyko pravesti į Seimą 3 atstovus. Buvo sudaryta socialistinė vyriausybė. Tačiau ji nepajėgė susidoroti su tautos reikalavimais ir po pusės metų — 1926 m. gruodžio 16-17 — ši vyriausybė, be kraujo praliejimo, buvo kariškių, visuomenei padedant, nuversta. Kadangi perversmui vadovaujantieji kariškiai buvo palankūs tautininkams, tai jie ir pasiūlė savo kandidatus A. Smetoną bei A. Voldemarą.

Tuoj po perversmo kilo pilietinio karo bei invazijos iš svetur pavojus. Gruodžio 19 d. buvo sušauktas Seimo posėdis. Iš 78 Seimo atstovų į posėdį susirinko tik 42, nes daugelis socialistinės vyriausybės šalininkų buvo išbėgioję. Prezidentas dr. Grinius atsistatydino. Nauju prezidentu 38 balsais išrinktas A. Smetona, o A. Voldemaras tapo ministru pirmininku. Smetonai prisiekus, kad laikysis konstitucijos, krikščionys demokratai savo balsais Seime padėjo jam konstituciniu būdu legalizuotis ir davė savo žmonių į vyriausybės sudėtį. Į Voldemaro sudarytą ministrų kabinetą įėjo du atstovai krikščionys demokratai: dr. P. Karvelis ir dr. L. Bistras. Bet kai 1927 m. pradžioje min. pirm. Voldemaras pradėjo pažeidinėti konstitucijos nuostatus, krikščionys demokratai bandė protestuoti. Tąsyk Voldemaras pareiškė, kad jam konstitucija esan-

ti „norma be sankcijos". Reiškia — įstatymas yra, bet jį sulaužius, esi nebaudžiamas. Tai buvo tautininkų vyriausybės naujoji teisės samprata. Tautininkų laikraštis „Lietuvis" prieš rinkimus į Seimą (1927.III.2.) rašė, kad ne vyriausybė turi turėti Seimo pasitikėjimą, o priešingai — Seimas turi turėti vyriausybės pasitikėjimą. Susidarius tokioms aplinkybėms, 1927 m. pavasarį krikščionys demokratai — min. dr. L. Bistras ir min. dr. P. Karvelis išėjo iš tautininkų vyriausybės sąstato.

Tuometinė Lietuva buvo katalikiška. 85 procentai jos gyventojų buvo katalikai. Smetona — Voldemaras rūpindamiesi įsitvirtinti valdžioje, stengėsi įsigyti gyventojų pasitikėjimą. Užmezgė ryšius su Vatikanu. Klastingas min. pirm. Voldemaras, žymia dalimi pasinaudojęs arkivyskupo J. Matulevičiaus konkordato projektu, kitą dalį nukopijavęs nuo jau sudaryto Lenkijos-Apaštalų Sosto konkordato, 1927 m. rugsėjo 27 d. sudarė Lietuvos — Apaštalų Sosto konkordatą. Konkordato sudarymas katalikams patiko. Čia buvo nustatytos Bažnyčios ir valstybės teisės bei pareigos. Pavyzdžiui, konkordate buvo įtraukta toks valstybės įsipareigojimas: „Valstybė duos pilną laisvę kurtis ir darbuotis draugijoms kaipo katalikų Akcijos nariams, siekiantiems primiausia religinio tikslo ir esantiems vyskupo žinioje" (25 str.). Tačiau tautininkai nė nemanė laikytis konkordate duotų pasižadėjimų. Jiems tik rūpėjo laimėti laiko valdžios aparatui krašte įstiprinti, o vėliau tuos pačius katalikus suspausti.

Bet prez. A. Smetona ir min. pirm. prof. A. Voldemaras abudu buvo garbėtroškos ir pradėjo tarp savęs kovoti už garbės pirmenybę. Susidėjus aplinkybėms, Smetonai apgaulingu būdu pavyko išstumti Voldemarą iš min. pirm. kėdės ir į ją pasodinti savo svainį J. Tubelį (masonas, masonų vyresnysis). Jis min. pirmininku išbuvo iki 1938 m. (Lenkijos ultimatumo). Smetonos ir Voldemaro varžybos dėl garbės tęsėsi. Smetona su savo šalininkais stengėsi slopinti katalikų įtaką visuomenėj, o pastarųjų sąskaiton stiprinti savo pozicijas krašte. Tai darė palaipsniui įvairiais būdais. Tautininkų ir katalikų santykiai ne visuomet buvo vienodai įtempti. Labiausiai įtempti santykiai buvo 1927-1933 m. laikotarpyje.

Savo tikslams siekti 1927 m. rudenį valdžia įsteigė slaptą organizaciją — „Lietuvos tautinė apsauga Geležinis Vilkas". Tai itališkų fašistų pavyzdžiu įsteigta smogikų organizacija. Oficialiai ji buvo įregistruota — „Geležinio Vilko" sporto sąjunga. Į ją verbavo jaunus karininkus, policijos tarnautojus, studentus ir kitus samdinius. „Geležinio Vilko" organizacijos nariai buvo aprūpinami durklais, pistoletais ir kitais ginklais.

Katalikų tarpe kilo reakcija. Kad apsaugotų savo vadus, Ateitininkų korporacija „Kęstutis" ėmėsi ginkluotos apsaugos. Tokia sargyba buvo organizuota kun. M. Krupavičiaus ir kitų katalikų vadų butuose.

Šių eilučių autoriui prel. M. Krupavičius yra pasakojęs, kaip kartą vos neįvyko incidentas. Pas jį at-

vyko adv. R. Skipitis. Nežinodamas slaptažodžio, jis, pabeldęs į duris, bandė traukti už durų rankenos. Kambaryje esantys kęstutininkai jau buvo besigriebią ginklo. Vos spėta sulaikyti nuo šūvių, advokatui garsiai pasisakius, kas esąs.

Praslinkus kuriam laikui susitarta, kad „Geležinis Vilkas" nebeužpuldinės butuose katalikų veikėjų, o kęstutininkai nuims ginkluotas sargybas.

Bet tautininkai atrado kitą būdą katalikiškajai akcijai griauti. Katalikų veikėjai buvo šalinami iš valdinių tarnybų, tremiami ir net sodinami į kalėjimus. Pavyzdžiui, prof. dr. J. Eretas, prof. Pr. Dovydaitis, dr. J. Leimonas ir kiti sėdėjo kalėjimuose; dr. P. Karvelis, dr. K. Ambrozaitis ir daugelis kitų atsidūrė koncentracijos stovykloje.

Kai 1929 m. Voldemaras neteko min. pirm. posto, o jo vietą užėmė Smetonos svainis Tūbelis, tautininkai savo kovos su katalikais nenutraukė, tik pakeitė taktiką. Norėdami savo naudai formuoti visuomenės galvoseną, jie ėmė uždarinėti katalikiškas organizacijas, o jų vieton steigti savąsias.

Pirmiausia pasikėsinta į būsimus katalikiškos inteligentijos pumpurus — angelaičius, kurių sielose jau buvo pasėti ir puoselėjami gražiausi Dievo meilės žiedai, ir katalikus moksleivius — ateitininkus.

Vietoje angelaičių, pradžios mokyklų mokytojai buvo įpareigoti organizuoti „vilkiukus" ir „paukštytes". Bet tokie pavadinimai „vilkiukas", „paukštytė" liaudies psichologijoje kvepėjo negeru skoniu ir ne-

Dr. V. Kudirkos paminklo atidengimo iškilmės 1934.VI.10. Kudirkos Naumiestyje. Kalba miesto burmistras Z. Skirgaila. Dešinėje prezidentas A. Smetona, ministras S. Rusteika, kairėje vysk. M. Reinys (Iš Broniaus Kviklio archyvo)

prigijo. Vietoje ateitininkų ir pavasarininkų organizavo „Jaunąją Lietuvą" — jaunalietuvių organizaciją. Mokyklose mokytojai buvo įpareigoti dirbti su jaunais ūkininkais ir reformuotais skautais. Pradėjo viešai reikštis gyvenime savitarpio trynimasis, kova.

Vėliau atėjo eilė Teologijos-Filosofijos fakultetui, ruošusiam katalikus mokytojus ir šiaip katalikiškos inteligentijos kadrus.

Į Teologijos-filosofijos fakultetą stodavo katalikai, kurie ieškojo mokslų, suderintų su jų religine pasaulėžiūra. Į Humanitarinių mokslų fakultetą daugiausia stodavo žmonės be religinių principų. Šiame fakultete daugiausia profesoriavo ateistinio nusistatymo profesoriai.

Kovoje dėl katalikų draugijų laisvės, garantuotos konkordato, ir Teologijos-Filosofijos fakulteto iš vyskupų tarpo didžiausios iniciatyvos rodė vysk. M. Reinys. Dėl tos kovos vysk. Reiniui buvo iškelta baudžiamoji byla (A. Gaigalaitė, min. veik. p). Apskritai dėl šios veiklos buvo teistas 101 kunigas. Čia daugiausia pasireškė Panevėžio ir Vilkaviškio vyskupijų kunigai.

Valdžios priešiškumas Bažnyčiai pasiekė savo kulminacinį tašką, kada Šv. Tėvo atstovas, gynęs konkordato nuostatus, buvo ištremtas iš Lietuvos. 1931 m. birželio 5 d. Šv. Sosto Nuncijui ark. Bartaloni buvo įsakyta laike 24 valandų apleisti Lietuvą. Vyriausybės galvoseną ir nusistatymą šiuo atžvilgiu išreiškė Užsienio reikalų min. D. Zaunius (protestantas ir socialdemokratas, gyvenęs neteisėtoj santuokoj). Jis pasakė: „Vatikanas Lietuvai nepavojingas, nes neturi ginklų" („Šaltinis", 1930 m. Nr. 39, p. 489).

Toks pareiškimas daugelyje užsienio šalių iššaukė nusistebėjimą. Buvo teisinama tik tuo, kad jauna Lietuvos respublika nežino diplomatinių tradicijų.

Kultūrinę kovą tarp valdžios ir katalikų stebėjo užsienio žurnalistai. Gana tikslią informaciją apie tai

pateikė Vokietijos laikraštis „Germania" (1931 m. kovo 25 d.) straipsnyje „Lietuvos katalikų persekiojimo kalendorius" (žiūr. „Lietuvos aidas" 1931 m. Nr. 107):

a) ... „nuo 1920 m. iki 1926 m. Lietuvą valdė krikščionių demokratų partija, atitinkanti vokiečių Centro partijai. Vėliau ji buvo kairiųjų valdžios pakeista, kurios radikalumas iššaukė kariuomenės pučą. 1926 m. gruodžio 17 d. atidavė valdžią visai mažai (verschwinden kleine), bet garbės trokštančiai nacionalistų partijai ...

b) 1928-1929 m. panaikinama krikščioniški kooperatyvai, nutraukiant jiems kreditus ir dėl tariamų klaidų užmetant karo teismo pasmerkimus krikščionių ūkininkų sąjungos vadams.

c) 1929 m. rudenį: procesas prieš plačiai žinomą prelatą Olšauską dėl tariamo vienos moters nužudymo. Sensacingame finale, nors nieko nebuvo įrodyta, prelatas buvo nuteistas septynerius metus kalėti.

d) 1929-1930 m. sistemingas daugelio katalikiškų gimnazijų suvalstybinimas, panaudojant mokinių streikus.

e) 1930 m. vasaros gale visiškai uždaroma visos 70 katalikiškos moksleivių sąjungos kuopos.

Autoriaus priedas.

Dėl uždarymo katalikų moksleivių — ateitininkų organizacijos, kuri turėjo savo veikimo obalsiu Šv. Tėvo Pijaus X šūkį: „Visa atnaujinti Kristuje"; vyskupai išleido ganytojišką laišką. Valdžia jį su-

konfiskavo. Tąsyk studentai ateitininkai išleido atsišaukimą į katalikišką visuomenę, kuriame ragino klausyti vyskupų balso. Šio atsišaukimo autoriai ir platintojai buvo traukiami atsakomybėn ir teisiami. 1931 m. gegužės 12 ir 13 d. prie uždarų durų juos teisė kariuomenės teismas. Įvairiomis baudomis buvo nuteisti 2 kunigai ir 6 studentai. Šią bylą gynė 8 advokatai: prof. P. Leonas, prof. A. Tumėnas, dr. V. Raulinaitis, dr. A. Milčius, M. Šleževičius, V. Požėla, J. Robinzonas ir V. Choronzickis, katalikai, socialistai ir žydai.

f) 1930 m. ruduo. Suvalstybinami skautai. Uždaroma katalikų skautų grupės . . ."

Susierzinęs „Lietuvos Aidas" išvardija visą eilę užsienio laikraščių, kurie skelbė panašius dalykus.

5. *Katalikų Universiteto kūrimo istorija*

1930 m. tautininkų valdžia politiniais sumetimais, — kad nebūtų ruošiami mokykloms katalikai mokytojai, nebūtų ugdomi inteligentų kadrai, — po priedanga „reforma" — Teologijos-Filosofijos fakultete panaikino 5 katedras ir atleido 18 profesorių; Sociologijos-pedagogikos personalą iš 38 sumažino iki 18. Kurį laiką iš profesūros buvo atleisti: vysk. M. Reinys, prof. P. Dovydaitis, prof. J. Eretas ir kt. A. Maceinai buvo duota tik bibliotekininko vieta.

Katalikams neliko kitos išeities, kaip įkurti savo universitetą, kurio idėja buvo pradėta puoselėti 1921

m. Vysk. P. Karevičius buvo pavedęs prof. dr. P. Būčiui paruošti Katalikų universiteto statutą.

Šv. Tėvas Benediktas XV šį sumanymą — kurti Lietuvos katalikų universitetą — pagyrė; Amerikos lietuviai, būdami visuomet jautrūs Lietuvos reikalams, katalikiškam universitetui surinko 500,000 litų sumą. Tačiau dėl stokos mokslinių pajėgų, pasitenkinta, kad Lietuvos universitete veiktų Teologijos-Filosofijos fakultetas. Surinkti iš amerikiečių doleriai atiduota Lietuvos valdžiai.

Kada 1930 m. Teologijos-Filosofijos fakulteto personalas buvo žymiai apkarpytas, Katalikų Veikimo centre ir Episkopate vėl atgijo mintis — turėti savo universitetą. Lietuvos episkopatas išrinko prof. dr. vysk. Reinį rūpintis Katalikų universiteto organizavimu.

1932 m. pavasarį Vyskupų paskirtas Komitetas jau buvo galutinai paruošęs Lietuvos katalikų universiteto statutus, mokslo planus ir t. t. Jie mūsų Episkopato buvo įteikti patvirtinti Bažnyčios vadovybei Romoje. Kadangi buvo rasta viskas tvarkoje, tai birželio mėnesį buvo gautas prašytas leidimas Universitetui atidaryti ir drauge Šv. Tėvo patvirtintas Lietuvos vyskupų rektorium išrinktas — vysk. M. Reinys. Pagal tuometinės Lietuvos konstitucijos 80 str. mokyklas steigti galėjo: Vyriausybė, Savivaldybės, organizacijos ir atskiri asmenys. Švietimo Ministerijai palikta tik priežiūros teisė.

1932 m. rugpiūčio mėnesį 6 d. arkivyskupas metropolitas J. Skvireckas pranešė Švietimo ministerijai apie

Katalikų universiteto įkūrimą. Rugpiūčio 17 d. Rektorius vysk. M. Reinys prisistatė Švietimo ministeriui ir įteikė pakvietimą dalyvauti Universiteto atidarymo iškilmėse. Ministras, pasiteiravęs apie mokslo priemones, patalpas, lėšas, sveikino naują įstaigą ir linkėjo jai geriausios kloties.

Atidarymo iškilmės buvo numatyta rugpiūčio 28 d. tokia tvarka: ryte bažnytinės iškilmės bazilikoje, o po pietų — civilinė dalis „Saulės" rūmuose.

Buvo numatyta, kad Katalikų universitete veiks: Aukštasis Katalikų Akcijos institutas; jo branduolį sudarys vysk. Reinys, prof. dr. Maliauskis ir dr. Ūsoris — ir Komercijos-Administracijos fakultetas, kurio dekanu paskirtas dr. P. Karvelis, dėstytojais: prof. K. Pakštas ir doc. adv. A. Tumėnas.

Tačiau Universiteto atidarymo išvakarėse — rugpiūčio 27 d. — gautas iš Švietimo ministro raštas, datuotas rugpiūčio 26 d., kuriame pareikšta Universitetui veikti esminio pobūdžio kliūčių, t. y. — neleista veikti.

Teko pasitenkinti tik bažnytine Universiteto atidarymo iškilmių dalimi. Pamaldose dalyvavo Šv. Tėvo atstovas mons. Arata, visi Lietuvos vyskupai, buvęs prezidentas A. Stulginskis, gausus inteligentijos ir studentijos būrys.

Dideli Universiteto steigimo darbai sukliūdyti, „Saulės" draugija buvo pavedusi universiteto reikalams savo rūmus. Surinkta didelės pinigų sumos.

Katalikai nuo savo sumanymo — kurti Lietuvos Ka-

talikų universitetą — atsisakyti nenorėjo: tęsė aukų rinkimą, organizavo biblioteką.

Netgi socialdemokratas profesorius Čepinskis, tuometinis Vytauto Didžiojo Universiteto rektorius, kaip mokslininkas, viešai spaudoje gyrė Katalikų universiteto steigimą, kaip didelį švietimo bei kultūros veiksnį.

Vysk. Reinys pasiryžo vykti Amerikon, pagilinti profesines žinias bei susipažinti su tenykšte katalikų akcija, ypač kultūrinėje srityje. 1937 m. vasarą jis nuvyko į Jungtines Amerikos Valstybes bei Kanadą. Tenai aplankė 52 lietuvių parapijas ir susipažino su jam rūpimais klausimais.

Amerikos lietuvių spaudoje šis vysk. Reinio lankymasis taip atsispindi: „. . . jau prieš atvažiuosiant vysk. Reiniui, Kunigų vienybės pirmininkas K. J. Balkūnas nuvyko į Katalikų Publikacijos (spaudos) centrą ir ten pranešė, kad iš Lietuvos atvyksta vyskupas susipažinti su Amerikos katalikiškąja akcija. Katalikų spaudos centras tuojau paleido tą žinią į visus katalikų laikraščius . . . Amerikos Episkopato palankumas buvo užtikrintas. Reikėjo tik lietuvių kolonijoms susiorganizuoti ir išdirbti tokį vyskupo kelionės planą, kad galėtų bent žymesnes parapijas vasaros metu aplankyti. Tai begalo sunkus darbas. Kaikuriomis dienomis vyskupui teko aplankyti po dvi ir net po tris vietas . . . Tačiau Jo Ekscelencija labai ryžtingai tuos sunkius uždavinius atliko. Vasaros metu čia būna kartais nepakenčiami karščiai. Atvykusiam iš Lietuvos atrodo, kad nebus galima jų išlaikyti. Net susigyvenę su šiuo

klimatu žmonės, vasarai atėjus, meta šalin rimtesnį darbą ir bėga į miškus, ežerus, jūras, kad nors kiek atsigaivintų . . . Tose sąlygose Jo Ekscelencijai teko vizituoti Amerikos kolonijas. Pradžioje vysk. Reinys imdavosi sakyti ilgus pamokslus — po valandą ir daugiau. Mes kraipėme galvas ir prašėme Jo Ekscelencijos apsiriboti ir dviem trečdaliais pamokslus ir kalbas trumpinti, nes jis nežino, kas čia jo laukia: darbo bus tris kartus daugiau, negu normalus žmogus gali pakelti, o karščiai Amerikoje nė kiek nemažesni, kaip Romoje ar Neapoly. Jo Ekscelencija lyg abejojo, ar mes ne perdaug jį gąsdiname, bet paskui pats pamatė, kad reikia savo nusistatymus keisti. Ir pasikeitė, bet ne radikaliai. Vis vien dalyvavo susirinkimuose ir ten viską užsirašinėjo, nepraleisdavo nei vieno posėdžio. Bažnyčiose vis vien sakė pilnus pamokslus (tiesa, jau tik po pusę valandos) ir aiškiai dėstė tikėjimo dogmas. Žodžiu, išvystė pilną Gerojo ganytojo uolumą.

Privačiuose pasikalbėjimuose vysk. Reinys pasirodė labai socialiai, prieinamai nusiteikęs. Tuo visiškai pagavo amerikiečių širdis. Visi Jį čia ant rankų nešiojo. Jo atsilankymas paliko neišdildomą įspūdį. Mūsų pailsusiai išeivijai tai, tarsi, sveikatos balzamas. Tačiau ar pačiam Ekscelencijai tas išeis į sveikatą? Tikime, kad gerasis Dievulis jį apsaugos Lietuvos gerovei."

K. K. U.

Toliau pateikta Kunigų Vienybės seimo rezoliucijos. Kai kurias vietas pacituosime:

1. Amerikos Lietuvių Vienybės Seimas reiškia nuoširdžią padėką J. E. vysk. M. Reiniui už maloniai priimtą mūsų pakvietimą atvykti į Jungtines Amerikos Valstijas, kad sustiprintų mus kovoje su dvilypiu priešu (...) ir ištautėjimu. Dar labiau dėkojame Jo Ekscelencijai už dalyvavimą Kunigų Vienybės ir kitų mūsų centralinių organizacijų seimuose.

2. Su džiaugsmu konstatuojame, kad Amerikos hierarchija susirūpino įsteigti lietuvių kalbos kursus mūsų parapijose. Dėl to širdingai dėkojame J. E. Newarko Vyskupui Tomui Walsh už jo pastangas jau šiemet apgyvendinti savo vyskupijoje vienuoles lietuvaites, kurios ves lietuvių kalbos ir katekizacijos kursus visose Newarko vyskupijos lietuvių parapijose.

Šia proga kreipiame Gerb. Dvasiškių dėmesį į šį prakilnų žygį ir raginam įsteigti panašius kursus tose parapijose, kur nėra dar nuolatinių parapijinių mokyklų" (...)

Išnašoje rašoma: „Ar tik šitas džiuginantis reiškinys nėra J. Ekscelencijos vysk. M. Reinio atsilankymo Amerikoje vaisius?!!!" („Tiesos Kelias", 1937, Nr. 10).

6. *Katalikiškos Akcijos klausimu*

Vyriausybė per savo spaudą įžeidinėjo Lietuvos vyskupus, esą, jie nesupranta, kas tai yra Katalikiškoji Akcija. Vyskupai šiuo klausimu buvo vienos nuomonės, o vyriausybė — kitos. Šv. Tėvas rado reikalo

pareikšti Lietuvos vyskupams užuojautą ir duoti autentišką Katalikiškos Akcijos sampratą. Pacituosime (kiek sutrumpintai):

Garbingiems Broliams
Kauno Arkivyskupui Juozapui ir
kitiems Lietuvos Vyskupams. Kaune.
Papa Pijus XI

Sveikinu Jus, Gerbiamieji Broliai, ir Apaštališkai laiminu. Smarkiai suskaudo man sielą, patyrus Jus labai sielojantis dėl painiavų ir kliūčių, kurios varžo Jūsų krašte Katalikų Akciją, teisėtai ir teisingai Jūsų laikoma svarbiausia ganytojavimo pareigos dalimi . . .

Juk Mes, gerai žinote, esame daug kartų, kai tik rasdavosi progos, aiškiai sakėm, jog visuomet Bažnyčiai įsikūrus, pasaulionys padėdavo jos hierarchijai dirbti įvairių apaštalavimo darbų. Jų pasisekimas tai kaip tik yra pati svarbuma Katalikų Akcijos. Ypatingai šiuo metu yra pravartu, kad dori vyrai iš pasaulionių tarpo kuo glaudžiausiai spiestųsi draugėn su ganytojais, eitų jiems talkon ir teiktų apaštalavimo pagalbos.

Viena, mat, mūsų gadynės reikalai bei uždaviniai, pasireiškią aikštėn, kasdien didina to apaštalavimo plotą, tais keliais ir tokiomis priemonėmis, kurias yra suradęs pažangaus gyvenimo patyrimas. Dabar kovojamos naujos kovos, ir tai smarkiausios, kaip pavyzdžiui tos, kur siekiama išlaikyti religiją ir apsaugoti įpročių padorumą, vartojant įrankiu knygas bei kitus spaus-

Ganytojai, dalyvavę Telšių Eucharistiniame Kongrese, 1931 m. birželio mėn. 11, 12 ir 13 dienomis. Iš kairės Kaišiadorių vysk. J. Kutka, Vilkaviškio vysk. A. Karosas, arkiv. Pr. Karevičius, Telšių vysk. J. Staugaitis, Vilkaviškio vysk. koadj. M. Reinys

dintus raštus, lankantis į viešas pramogas, pagaliau į dažnai pasitaikančias susibūrusių žmonių minias, kurias nūdien kasdieninis verslo darbas sutraukia ir suveda krūvon. Kai tokia daugybė taip rimtų darbų bei sumanymų reikalauja vis didesnio kunigų būrio, tai tenka skausmingai pajusti, kad per menkas tėra pašvęstų tarnautojų apstumas, kuris nėra tolygus šio meto reikalams. Čia dar prisideda ir tai, kad klerui esti kartais per sunku prieiti kai kurios vietos, pasiekti kai kurios sielos, visai stokojančios Evangelijos šviesos bei mokslo. Taigi dėl šių priežasčių ypatingai šiandien, Bažnyčia kviečiasi pasaulionis, kad jie būtų

Hierarchijai talka ir lyg dešinė ranka kunigui. Bažnyčia tuos žmones sutvarko ir sustato darniomis eilėmis taip, kad kiekvienas savo vietoje, klerui nuolankia ir tauria siela stropiai dirbant kruopštų darbą, vestų ir plėstų išsiilgtą Jėzaus Kristaus Karalystę pavienių žmonių gyvenime, šeimoje ir viešajame visuomenės gyvenime . . .

Rašyta Romoje pas Šventąjį Petrą, gruodžio 27 d. 1930 metais, Mūsų Pontifikato devintaisiais metais" („Lietuvos Aidas", 1931. Nr. 25, p. 213-221).

Dėl tautininkų varžymo, katalikybei Lietuvoje padaryta daug žalos. Dėl to kai kurių žmonių sakymas, kad prie tautininkų valdžios (1927-1940) katalikai buvo privilegijuotoj padėty — yra tuščias sapaliojimas.

7. *Kiti katalikų vargai prieš II pas. karą*

Vysk. K. Paltarokas ir vysk. J. Staugaitis parašė savo atsiminimus. Juose išryškėja tautininkų padaryta žala katalikams ir vyskupų nevieningumas. Ypač akcentuojama ark. metropolito ir iš dalies senelio vysk. A. Karoso nevieninga laikysena su kitais vyskupais įvairiais katalikybę liečiančiais klausimais.

Šiuo atveju visuomeniniam ir politiniam gyvenime labai tiko žinomas posakis (iš prancūzų karaliaus Liudviko XI viešpatavimo laikų): „Divide et impera" — „skaldyk ir valdyk". Kad galėtum valdyti kraštą prieš visuomenės norą, reikia suskaldyti jėgas. Taip tautininkai ir padarė su Lietuvos vyskupais.

Vysk. P. Būčys, važinėjęs po Vakarų Europą, prisiklausęs atsiliepimų apie katalikų padėtį Lietuvoje, 1937-1938 m. vesdamas Garliavos dekanato kunigams rekolekcijas, pareiškė vakariečių katalikų nuomonę, kad didžiausioji Lietuvos katalikų nelaimė yra „dissentio hierarchica (nesutarimai vyskupų tarpe).

Vyskupų Savitarpio nesutarimą pastebi ir komunistų vadas V. Kapsukas. Jis rašo: „1930 m. vyskupas J. Kukta mėgino atšaukti iš aukštos tarnybos tautininkų valdžioje kun. V. Mironą. Norėta, kad kun. Mironas paliktų tarnybą ir grįžtų į savo vyskupiją kunigauti. (Kun. Mironas buvo Daugų parapijos klebonas ir dekanas). Bet arkiv. Skvireckas, tautininkų valdžios „patariamas" priėmė jį pas save" (Veidmainių darbai, 1961. p. 184).

Tas pats autorius toliau rašo: „Vyskupai, turėdami šiltas vietas, nenorėjo jomis rizikuoti" (p. 199). Ir priduria: „Tautininkai, pamatę, kad sunkioji kademų (krikščionių demokratų) artilerija „kapituliuoja", nutarė galutinai pabaigti su „opozicija". Tuo tikslu pradėjo viešas bylas prieš įvairias kademų ekonomines organizacijas ir atskirus jų asmenis (lašinių byla), Rokiškio banko byla, prelato Olšausko byla" (p. 199).

Nenormalia Lietuvos Bažnyčios padėtimi, šalia episkopato, pradėjo rūpintis ir Lietuvos intelektualai. Jie pradėjo ieškoti kelių ir būdų religiniam tautos atgimimui.

Prof. dr. Eretas savo knygoje — Prof. dr. St. Šalkauskis rašo, kad prof. St. Šalkauskis apgailestavo,

kad kai kurie senosios kartos kunigai yra per daug pamilę žemę ir ūkį . . . Nepatiko prof. Šalkauskiui ir Metropolito arkiv. J. Skvirecko per didelis rūpestis užmiestinės rezidencijos (Linkuvėlės) kūrimu.

Prof. Šalkauskis kalbėjo: „Pakelkite vaikų katekizacijos lygį, pagilinkite ir suaugusiųjų religinį gyvenimą, atlikite oriau ir dailiau bažnytines ceremonijas" . . .

Vysk. M. Reinys savo giminių tarpe gimtajame Madagaskaro vienkiemyje 1938 m. Vyskupo kairėje kun. Mozūras, Daugailių klebonas, dešinėje sesuo Emilija ir sesuo Julijona. Brolis Kazimieras žemai kairėje, brolis Jonas viršuje dešinėje. Už sesers Emilijos stovi Grasilda Reinienė, mirusio brolio Izajošiaus našlė. Dauguma šioje nuotraukoje esančių vyskupo giminių yra žuvę Sibire.

Krikščioniško gyvenimo pataisymui prof. Šalkauskis daugiau vilčių dėjo į arkiv. J. Matulevičių, o jam mirus — į vyskupų trejetą: vysk. P. Būčį, vysk. M. Reinį ir vysk. K. Paltaroką. Bet vysk. Būčys, tapęs Marijonų generolu, ilgai išbūdavo Romoje ir šiaip užsienyje; vysk. M. Reinys, sufragano vietoje, turėjo ribotas galimybes. Beliko tik vysk. K. Paltarokas.

Vysk. K. Paltarokas savo atsiminimuose kartais labai aštriai pasisako prieš Metropolito Skvirecko laikyseną.

1938 m. dr. A. Maceina K. V. C. konferencijoje iškėlė socialinės reformos Lietuvoje galimumo klausimą (Žr. „Naujoji Romuva", 1938). Kilo didelis pasipiktinimas dr. Maceinos mintimis ir iš tokių asmenų pusės, iš kurių reikėjo laukti tik didelio pritarimo.

Kun. dr. V. Brizgys (dabar vyskupas) pradėjo organizuoti veiklesnių kunigų sąjungą vardu „Kristaus Karaliaus kunigų sąjunga". Ji turėjo duoti toną Lietuvos kunigijos atgimimui, išjudinti mieguistus kunigus. Bet ši organizacija neilgai teišsilaikė.

Prof. dr. St. Šalkauskis, prof. prel. dr. Pr. Kuraitis ir kiti ėmėsi kitos krypties: burti idealius kunigus ir pasauliečius inteligentus. Jos tikslas — „Gyvosios Dvasios" sąjūdis. Šie žmonės rinkdavosi arbatėlei, svarstydavo šį klausimą, diskutuodavo, rašydavo į „Tiesos Kelią" ir kt.

Šiose sueigose lankydavosi prof. St. Šalkauskis, prof. prel. dr. P. Kuraitis, vysk. M. Reinys, kan. P. Dogelis, J. Biliūnas, S. J., kun. St. Kiškis, J. Vaišno-

ra, M. I. C. (dabar gyvena Romoje), kun. P. Bačinskas, kun. St. Yla, kun. V. Balčiūnas, kun. V. Bagdanavičius, prof. dr. J. Eretas, K. Šapalas, dr. J. Grinius, dr. P. Dielininkaitis, dr. Skrupskelis, prof. Z. Ivinskis ir kíti.

V

M. REINYS — ARKIVYSKUPAS IR VILNIAUS ARKIVYSKUPIJOS APAŠTALIŠKASIS ADMINISTRATORIUS

1. Pasikeitimai Lietuvos valstybiniame ir bažnytiniame gyvenime

Dokumentinė apžvalga pagal:

1. K. Navickas, TSRS vaidmuo ginant Lietuvą nuo imperialistinės agresijos 1920-1940. Vilnius, 1966.
2. Le Saint Siege et la Situation Religiense en Pologne et dans Pays Baltes 1939-1945.

Įvykiai atnešę pasikeitimus:

a) 1939 m. rugsėjo 1 d. prasidėjus Vokietijos-Lenkijos karui, rugsėjo 19 d. Vilnius ir Vilniaus kraštas atiteko Tarybinės armijos globai.

1939 m. spalio 27-28 d. tam tikra sutartimi į Vilnių buvo įvesta Lietuvos kariuomenė ir kiti administracijos vienetai.

b) 1940 m. apie vasario mėnesį Vatikanas paskyrė Lietuvos Nuncijum gabų diplomatą Al. Centozą.

c) 1940 m. vasario 16 d. mirė Vilniaus arkivyskupo padėjėjas vysk. K. Michalkevičius. Vatikanas naujų įvykių išvakarėse tvarko Lietuvoje hierarchinį sąstatą.

d) 1940 m. kovo 10 d. konsekruotas Telšių vyskupo padėjėjas vysk. V. Borisevičius.

e) 1940 m. gegužės 19 d. konsekruotas Kauno arkivyskupo padėjėjas vysk. V. Brizgys.

f) 1940 m. birželio 3 d. (Nr. 145) Lietuvos Užsienio Reikalų ministras J. Urbšys padarė demaršą Vatikano Valstybės Sekretoriui, kad Vilniaus arkivyskupo padėjėju būtų paskirtas vyskupas lietuvis.

g) 1940 m. birželio mėn. 15 d. prez. A. Smetona apleidžia Lietuvą. Prezidento pareigas paveda eiti min. pirm. A. Merkiui.

h) 1940 m. birželio 16 d. pas A. Merkį atsilankė buvusieji Lietuvos prezidentai A. Stulginskis ir K. Grinius ir pasiūlė savo pagalbą (A. Gaigalaitė, Klerikalizmas Lietuvoje. V., 1970. p. 143).

Pagal Tarybų Sąjungos reikalavimą:

i) 1940 m. birželio 15 d. nauji tarybinės armijos daliniai įžengė į Lietuvą.

j) 1940 m. birželio 17 d. A. Merkys patvirtina naują Ministrų tarybą su J. Paleckiu priešakyje.

k) 1940 m. birželio 26 d. Vilkaviškio vyskupas koadjutorius M. Reinys laišku kreipėsi į Kauno arkiv. metropolitą J. Skvirecką, siūlydamas sukviesti vyskupus pasitarimui. Pasitarimą motyvavo tuo, kad „sąryšyje su atmainomis visuomeniniame gyvenime yra svarstytinų bažnytinių klausimų".

l) 1940 m. birželio 29 d. (Nr. 161) Valstybės sekretorius kardinolas Maglione prašo Lietuvos Nunci-

jų Centozą Kaune, kad pastarasis nurodytų kandidatą į Vilniaus arkivyskupo padėjėjo vietą.

m) 1940 m. liepos 2 d. Lietuvos Liaudies vyriausybė nutraukė Lietuvos ir Vatikano 1927 m. sudarytą konkordatą.

n) Lietuvos Nuncijus Centoza (Nr. 162), šifruota telegrama Nr. 45 rašo Vatikano Valstybės Sekretoriui kardinolui Maglione, kad, gerai apsvarsčius, atrodytų, jog dabartinis Vilkaviškio koadjutorius Mečislovas Reinys, gerai čia žinomas, labiau tinkamas būti Vilniaus arkivyskupo padėjėju su paveldėjimo teise.

Nepavykę lenkų bandymai sukliudyti vysk. M. Reinį paskirti Vilniaus arkivyskupo padėjėju.

o) 1940 m. liepos 2 d. (Nr. 164) kardinolas Maglione rašė Nuncijui Centozai į Kauną:

„Perkeliant mons. Reinį į Vilnių, reiktų jį nominuoti vyskupu pagalbininku, kas galėtų sudaryti sunkumų su Lietuvos ir Lenkijos valdžia. Be to, reiktų nominuoti naują padėjėją Vilkaviškiui.

Visa gerai apsvarsčius, buvo pateikta Sv. Sostui galimybė perkelti į Vilnių padėjėjo pareigoms mons. Brizgį, kuris taip pat po Vilniaus arkivyskupo mirties galėtų būti paskirtas Apaštališkuoju Administratorium. Kauno arkivyskupo pagalbininku galėtų būti nominuotas Šv. Rašto profesorius kun. Vincentas Podolskis.

Jeigu Jums atrodytų, kad tokie patarimai yra priimtini, o delsti šiuos dalykus yra pavojinga, tegul Jo Šventenybė duoda teisę Jūsų Ekscelencijai įgyvendinti aukščiau nusakytus planus."

p) Įžvalgus Nuncijus Centoza atsako: „Tuo tarpu sunkėjant padėčiai, nes šio mėnesio 14 bus rinkimai (į Lietuvos Liaudies Seimą 1940 m. liepos 14-15 d., — mano pastaba), leidžiu sau nuolankiai pastebėti, kad jeigu būtų galima nominuoti Vilniun, kaip padėjėją, turint galvoje Vilniaus Sosto reikšmę, mons. Reinį, dėl jo autoriteto, gabumų, nuopelnų ir ypatingų sugebėjimų, o Kaune palikti, kas būtų tinkamiau, iš vienos pusės dėl galimo nepasitenkinimo ir nepasitikėjimo, kurį galėtų pareikšti Kaunas ir Arkivyskupija dėl naujai nominuoto kunigo, svetimo arkivyskupijai. Iš kitos pusės yra lengva galimybė parūpinti Vilkaviškiui Podolskį".

r) Nuncijus Centoza (Nr. 169) pranešė kardinolui Maglione, kad apklaustas sub secreto mons. V. Brizgys sutinkąs tik iš paklusnumo (būti padėjėju ark. R. Jalbžykovskio, — aut.). Kviestas apklausti kunigas Podolskis, bet jo tuo metu nebuvo Kaune.

s) 1940 m. liepos 15 d. (Nr. 171) kardinolas Maglione pranešė Nuncijui Centozai, kad Popiežius 1940 m. liepos 9 d. vysk. M. Reinį, konsekruotą 1926 m. gegužės 16 d., psichologijos profesorių, pakėlė į arkivyskupus ir paskyrė Vilniaus arkivyskupo padėjėju, o kun. V. Podolskį — Vilkaviškio vyskupo padėjėju.

š) 1940 m. rugpiūčio 8 d. (Nr. 189) Lenkijos ambasadorius prie Vatikano dėl arkivyskupo Reinio paskyrimo Vilniaus arkivyskupo padėjėju pareiškė protestą, nes tuo esą pažeista Lenkijos — Vatikano konkordatas.

t) Kardinolas Maglione (Nr. 230) pranešė arkiv. Jalbžykovskiui, kad paskirtas jo padėjėju arkiv. Reinys kaip vertas ir pasižymėjęs.

Pastabos.

Valstybės sekretoriaus kard. Maglione siūlymas vysk. Reinio kandidatūrą į Vilniaus vyskupus pakeisti vyskupo Brizgio kandidatūra, atrodo, buvo padarytas arkiv. Jalbžykovskio poveikyje. Nes vysk. Reinys buvo jam pavojingesnis. Jis buvo baigęs Vilniaus Kunigų seminariją ir kurį laiką profesoriavo joje. Gerai mokėjo lenkų kalbą. Jam buvo lengviau aklimatizuotis Vilniuje, negu kam kitam. O dėl tariamo politinio klausimo, kad galį kilti nesusipratimų tarp Lenkijos ir Lietuvos, nėra jokio pagrindo, nes tiek vysk. Brizgys, tiek vysk. Reinys yra gryni lietuviai. Tik, galimas dalykas, manyta, kad su vyskupu Brizgiu bus lengviau susidoroti.

2. Aplinka, kurion pateko arkiv. Reinys atvykęs į Vilnių

Atvykęs į Vilnių arkiv. Reinys nei kapituloj, nei kūrijoj, nei dvasiniame teisme nerado nei vieno lietuvio, su kuriuo būtų galėjęs pasikalbėti, susipažinti su bažnytine padėtimi. Visur sėdėjo tik lenkai. Kunigai lenkai į arkiv. Reinį žiūrėjo su tam tikra ironija. Šovinistinė sulenkinta visuomenė ark. Reinį sutiko šaltai.

Ark. Jalbžykovskis gyveno ištaiginguose trijų aukš-

tų rūmuose, bet ark. Reiniui juose gyventi nebuvo vietos. Šiuose rūmuose dabar yra Aukščiausios Tarybos Prezidiumo būstinė. Ark. Reinys apsigyveno Pilies (dabar Gorkio) g. viešbutyje prie „Lietuvaitės" valgyklos. Maitinosi ark. Reinys šioje valgykloje kartu su kitais žmonėmis. Darbo arkiv. Jalbžykovskis ark. Reiniui nedavė jokio. Sutaupų ark. Reinys neturėjo. Pinigus išdalindavo katalikiškoms jaunimo organizacijoms ir spaudai. Ką šiose aplinkybėse išgyveno ark. Reinys — nežinome. Tik žinome, kad Jo materialinės sąlygos buvo sunkios. Arkiv. Reinys buvo pareigos žmogus: Šv. Tėvas jį siuntė, ir jis čia atėjo.

Arkiv. Reiniui, kaip Bažnyčios hierarchui, buvo žinomas ark. Jalbžykovskio klastingas būdas, prievartinis gyventojų lenkinimas, jo praeitis.

Ark. Jalbžykovskis mokėsi Seinų kunigų seminarijoje 1903 m., baigė Petrapilio Dvasinę Akademiją. Profesoriaudamas Seinų Kunigų Seminarijoje pasireiškė dideliu lenkintoju. 1918 m. jis buvo paskirtas tituliniu Cuse vyskupu, o 1925 m. birželio mėn. Lomžos vyskupu, o 1926 m. birželio mėn. Vilniaus arkivyskupu.

1939 m. rugsėjo-spalio mėn. lenkai, bėgdami iš Vilniaus, paliko nesunaikintą Vojevedstvos (Vaivadijos) archyvą su įvairiais dokumentais, liečiančiais lenkų kovą prieš lietuvius. Pasirodė, kad ark. Jalbžykovskiui vizituojant parapijas, vienas iš kunigų, lydinčių arkivyskupą, be kitų uždavinių, turėjo surinkti žinias apie

Arkivyskupo Reinio į Vilnių išleistuvės. Išleistuves suruošę Vilkaviškio Kunigų Seminarijos profesoriai: pirmoje eilėje iš kairės kun. dr. Justinas Grigaitis, kan. Vincentas Vizgirda, kan. Antanas Dailidė, arkiv. Mečislovas Reinys, vysk. Vincentas Brizgys, prel. Feliksas Bartkus, antroje eilėje kun. Antanas Sidaravičius, kun. dr. Antanas Milius, kan. dr. Pijus Aleksa, kun. Ladas Tulaba, kun. dr. Pranas Manelis, kun. Justinas Dabrila ir kun. Juozas Adomaitis

lietuvius aktyvistus. Šias žinias, arkivyskupo kanceliarija perduodavo Vaivadijos žinybai.

Užėmus Vilnių Lietuvos kariuomenei, pastarosios žinios pateko į Vojevodstovos archyvus. Buvo pavesta prižiūrėti šį archyvą 4-to pėst. pulko kapelionui kun. J. Vaišnorai. Iš jo ir gauta šios žinios. Kai lenkai sužinojo, kad archyve yra ark. Jalbžykovskį kompromituojančių dalykų, darė žygių per kun. J. Vaiš-

norą šiuos dokumentus iš archyvo pašalinti. Kai kuriuos dokumentus paėmė vysk. Paltarokas. Bet įvykiams greitai keičiantis, Lietuvos kariuomenė buvo pakeista, 1940 m. birželio mėn. į Vilnių įžygiavo tarybinė, o 1941 m. vokiečių armija. Kokis likimas ištiko šį archyvą duomenų nėra.

Antras ir trečias faktas viešai kompromituojantis ark. Jalbžykovskį yra jo elgesys su vysk. T. Matulioniu.

Lapkričio 23-oji buvo švenčiama, kaip Lietuvos kariuomenės įkūrimo diena. 1939 m. vietos įgulos kariuomenės vadovybė kreipėsi į arkiv. Jalbžykovskį dėl pamaldų tą dieną Vilniaus katedroje. Takto sumetimais, prašė, kad jis tas pamaldas atlaikytų. Jalbžykovskis, kaip šaltu vandeniu apipiltas, patarė kreiptis į vysk. T. Matulionį, kad atlaikytų šias pamaldas. Kariškiai to ir telaukė. Nusiuntė delegaciją pas vysk. Matulionį. Vysk. Matulionis sutiko atlaikyti pamaldas. Ir lapkričio 23-ją Katedroje vyko iškilmingos pamaldos.

Kuriam laikui praslinkus, vysk. Matulionis gauna iš Vatikano įspėjimą: kaip galėjo be arkiv. Jalbžykovskio leidimo Vilniaus katedroje laikyti pamaldas.

Artėjo 1940-ųjų vasario 16-oji. Šios šventės paminėjimui, kariškių delegacija ta pačia tvarka kreipėsi į ark. Jalbžykovskį ir gavo tokį pat atsakymą — „Prašykite vyskupą Matulionį". Delegacijai nuvykus pas vysk. Matulionį, jis pasakė: turėjęs nemalonumų dėl pamaldų kariuomenės šventėje. Todėl prašė atvežti raštišką ark. Jalbžykovskio leidimą. Kariškiai grįžo į

Lietuvos sostinės Vilniaus vaizdas nuo Gedimino kalno. Priekyje Vilniaus katedra. (Iš Broniaus Kviklio archyvo)

Vilnių prašyti raštiško leidimo. Jalžbykovskis, diplomatiškai, sukinėdamas rankomis, sakė: „Kam tas reikalinga, argi vyskupas vyskupu negali pasitikėti?"

Tai vulgari ark. Jalbžykovskio diplomatija.

Karininkai buvo nustebinti tolimesne ark. Jalbžykovskio taktika. Šį kartą jie buvo viešbutyje pasamdę du didelius kambarius vysk. Matulioniui apsistoti. Tačiau minėtą dieną vysk. Matulioniui į Vilnių atvykus, ark. Jalbžykovskis atsiuntė savo sekretorių pasitikti vysk. Matulionį ir prašyti, kad apsigyventų pas arkiv. Jalbžykovskį.

Ištraukos iš kun. K. Čibiro užrašų (30 mašinraščio puslapių): „Daromi ark. R. Jalbžykovskiui priekaištai".

a) Arkivyskupui atvykstant į Vilnių lietuvių buvo rūpintasi, kad ingreso metu Katedroj būtų priimta ir lietuvių kalba, kad, būtent, lietuviškai būtų paskaityta popiežiaus skiriamoji bulė ir pasveikinimo žodis. Taip buvo daryta iš seno. Arkivyskupas su tuo nesutiko . . . Sakė, lietuvių teisėms iškelti ir pabrėžti būsianti ant rytojaus vizitacija Šv. Mikalojaus bažnyčioje. Tai buvo ironija. Mažutė, per kovas gauta iš lenkiškos bažnytinės vyresnybės Šv. Mikalojaus bažnyčia, negalėjo reprezentuoti visos Vilniaus lietuviškos visuomenės.

b) Kapitula, kūrija ir teismas be lietuvių. Į buvusio Vilniaus kapitulos nario kan. J. Kuktos, vėliau Kaišiadorių vyskupo, vietą buvo paskirtas lenkas. Dirbusį vysk. J. Matulevičiaus laiku teisme kun. dr. A. Viskantą atleido. Jo vieton paskyrė lenką.

Vysk. Jalbžykovskis nekviesdavo pas save lietuvių kunigų pasitarti lietuvių tikybiniais reikalais. Lietuvių kunigai nejuto vyskupo noro dorai, bešališkai lietuvių reikalus traktuoti. Lietuviai kunigai pamėginę juos kartą kitą kelti, vėliau nutilo . . .

c) Kliūtys lietuviškam jaunimui. Vyskupas gyvai organizavo katalikišką akciją. Buvo buriami į draugijas mergaitės ir berniukai, vyrai ir moterys, buvo sudaryta katalikiškos akcijos institutas, paskirti direktoriai, instruktoriai, raštininkai ir t. t. Visa tai buvo pa-

daryta iš vienų lenkų, vien lenkų kalba ir lenkų dvasioje . . .

d) Kunigų diskriminacija ir terorizavimas. Vyskupo Jalbžykovskio santykiai su lietuviais kunigais buvo paremti nepalankumu, nepasitikėjimu, savo rūšies teroru, intrigomis. Veiklesnieji kunigai neprogresuodavo savo tarnyboje, — priešingai, turėdavo keltis iš geresnių parapijų į blogesnes, arba iš lietuviškų į slaviškas, iš dekanų — į klebonus . . .

e) Brachium saeculare.

1927 m. rudenį vyriausybės įsakymu buvo suimta 14 kunigų. Vyriausybei buvo duota iš kurijos atitinkama medžiaga. Pavyzdžiui, kun. Jakavonis. Vyriausybė tuo remdamasi reikalavo kunigus išsikelti iš savo parapijų. Pvz., — kun. Budreckui, Vosiūnų klebonui, B. Krištaponiui Adutiškio klebonui ir kt.

f) Konkordato laužymas.

Pagal Lenkijos konkordatą pamaldų tvarka bažnyčioje galėjo būti pakeista tik Lenkijos vyskupų Konferencijos nutarimu. Tai, rodos, popiežiaus buvo padaryta tautinių mažumų teisėms apdrausti. Bet ark. R. Jalbžykovskis mišriose parapijose sauvališkai lietuviškas pamaldas mažindavo, o jų sąskaiton įvesdavo lenkiškas pamaldas; iš kai kurių bažnyčių lietuviškos pamaldos buvo visai pašalintos. Tas lietė šias parapijas: Pervarika, Palekonys, Butrimonys, Rodūnė, Švenčionys, Varėna, Vosiūnai, Valkininkai, Kaltinėnai, Rimšė, Tverečius ir kt.

g) Represijos prieš gudus. Gudų kalba buvo panaikinta visur vyskupijoje, išskyrus Šv. Mikalojaus bažnyčią Vilniuje. Mat, ši bažnyčia priklausė lietuviams.

Prieš porą metų gudai pamėgino perkelti savo pamaldas į Šv. Onos bažnyčią, kuri skaitosi vokiečių katalikų parapijos. Nepavyko.

h) Į lietuviškas arba mišrias parapijas buvo dažnai skiriami kunigai nemoką arba silpnai moką lietuviškai, o lietuviai — į slaviškas parapijas . . . (Išvardijamos tokios parapijos ir kunigai).

Kai toks mišrios parapijos kunigas imdavo sakyti pamokslą, tai vieni juokai išeidavo. Rėžiantis ausį tarimas, netaisyklingas kirčiavimas, minties iškraipymas.

1934 m. paskirtas į Švenčionėlius kunigas Boleslovas Bazevičius kartais paleisdavo tokius išsireiškimus:

Diev grybų, vietoje gėrybių, šv. Cecilija vaikuota, vietoje vainikuota; Viešpaties Angelas apdaskė Mariją, vietoje apreiškė ir t. t. Tokie pamokslai žmonių neveikdavo, jų pradėta neklausyti . . .

i) Vaikų katekizacija.

Buvo prievartaujama maži vaikai mokytis katekizmo tik lenkiškai. Net tie vaikai, kurie jau buvo paruošti lietuviškai, eidavo išpažinties, — buvo iš naujo verčiami mokytis lenkiškai.

j) Arkivyskupas kovoje su nepalankiais kunigais bendradarbiavo su vyriausybe. Pvz., kunigų Simasio, Jakavonio, Taločkos ir kt. atžvilgiais.

Taip pat neseniai paskelbtas Vaivados Bocianskio slaptas memorialas Varšuvos vyryiausybei aiškiai pabrėžė arkivyskupo bendradarbiavimą.

Lietuviškų užrašų ir vėliavų šalinimas. Pvz., Aušros Vartų koplyčioje lotyniškas „Mater misericordia, sub tuum praesidium confugimus" — pakeistas to paties turinio lenkišku. Panašiai buvo Gervėčių, Nočios parapijose ir kitur.

1939 m. į Vilnių atvažiavo daug lietuvių. Norėta gauti atskirų lietuviams pamaldų bažnyčiose. Ark. Jalbžykovskis nesiskaitė su lietuviškos vyriausybės reikalavimais. Tik, kai lietuviškoji visuomenė įsikišo jėga, Lietuvos Nuncijus Centoz lietuvių reikalavimus patenkino.

Viename savo pamoksle ark. Jalbžykovskis viešai pareiškė: „Pirmiau gimiau lenku, o tik vėliau tapau kataliku". Todėl jam pirmoje eilėje buvo lenkiškumas, o katalikybė antroje.

1942 m. ark. Reinys pradėjęs valdyti Vilniaus vyskupiją, kiekvienai tautinei grupei buvo vienodas. Ark. Jalbžykovskis, gyvendamas Marijampolės vienuolyne turėjo laisvę susitikti su savo žmonėmis. Kun. Čiževskis ir kiti teikdavo jam įvairias informacijas, kurias ark. Jalbžykovskis jam žinomais kanalais pasiųsdavo Vatikano valstybės Sekretoriatui. Pastarasis, neturėdamas kitų informacijų, priekaištavo ark. Reiniui. Šio dalyko aiškų vaizdą duoda pateikti kard. Maglione priekaištai ark. Reiniui ir pastarojo motyvuoti atsakymai. O kai tas nepadėjo, ark. Reinys, būdamas kupi-

nas katalikiškos dvasios, paprašė atleisti jį iš Arkivyskupijos valdytojo pareigų. Kaip žinoma, žmonės savo tarnyboje pasiekę aukštesnę pakopą, stengiasi išsilaikyti joje; ark. Reinys buvo kitokios rūšies žmogus.

Ark. Reinys taip pastatė klausimą, kad kard. Maglione turėjo sustoti. Be to, greitai pasikeitė politinė atmosfera. Į Lietuvą įžengė tarybiniai karo daliniai. Tuo pats gyvenimas gavo kitą eigą.

1944 m. birželio 21 d. (Nr. 567) ark. Reinys pranešė kard. Maglione, kad Eitmoniškėse (Jęczmienszki) vokiečiai nušovė Vilniaus krašto kunigą, veiklų lietuvį R. Jakavonį.

Tai buvo bene paskutinis ark. Reinio raštas kardinolui Maglione.

Pasakojama, kad šį įvykį išprovokavo lenkai.

3. *Lenkų skundai Vatikanui ir arkiv. Reinio paaiškinimai*

1) (366) 1942 m. kovo 23 d. Arkiv. Reinys praneša kardinolui Maglionei, kad kovo 12 d. 3 vokiečių saugumiečiai ištrėmė į Marijampolę arkiv. Jalbžykovskį ir kanclerį Savickį.

2) (382) 1942 m. gegužės 28 d. Arkiv. Reinys praneša kard. Maglionei — 1942 m. kovo 23 d. per bombardavimą buvo užmušti 3 žmonės, o jis pats sužeistas ir visą mėnesį gulėjo ligoninėje. Šito bombardavimo metu žuvo ir jo paskyrimo raštai. Prašo paskyrimo raštus pakartotinai išsiųsti.

3) (387) 1942 m. liepos 3 d. arkiv. Reinys praneša kard. Maglionei, kad 1942 m. kovo 3 d. vokiečių „Sicherheitz Polizei" išvežė į Šaltupio dvarą (prie Išlaužo) ir į Panevėžiuko dvarą (prie Babtų) 15 seminarijos profesorių ir klierikų, viso 70 žmonių. Po dviejų mėnesių dar 11 profesorių ir 50 klierikų išvežė į Vokietiją.

4) (388) 1942 m. birželio 18 d. kard. Maglione atsakė į arkiv. Reinio raštą Nr. 382, kad arkiv. Reinys yra paskirtas episcopus residentialis.

5) 1943 m. gegužės 7 d. (502). Kard. Maglione pranešė Adamskiui, kad mirus vysk. Michalkevičiui, jo vieton nominuotas M. Reinys, kilęs iš tos pačios

Vilniaus katedra ir Gedimino kalnas su pilimi (Iš Broniaus Kviklio archyvo)

vyskupijos. 1942 m. kovo mėn. arkiv. Jalbžykovskis ištremtas į Marijampolę.

6) (524). Vilniaus Koadjutorius
Arkivyskupas Reinys
Kardinolui Maglione

Nr. 804-43
Vilnius, birželio 23 d. 1943.
gauta liepos mėn. 20 d. 1943.

Didžiausiai esu dėkingas Eminencijai už laišką Nr. 926-43 rašytą vasario mėn. 1943 m. (Nr. 473), kurį esu gavęs baigiantis balandžio mėnesiui. Nuo paskutinio mano pranešimo (Nr. 23) iš sausio 3 dienos 1943 m. Eminencijai noriu pranešti sekančius dalykus:

1) Apie Ekscelenciją Arkivyskupą Metropolitą R. Jalbžykovskį, ištremtą į Marijampolę, nieko naujo. Kovo mėnesį civilinė vokiečių valdžia leido grįžti į Vilnių, greičiausiai dėl pablogėjusios sveikatos, šiems tremtiniams: Seminarijos rektoriui dr. J. Uszyllo, 72 m. amžiaus, prof. L. Pucisto, 59 m. ir prof. L. Suszynski, 45 m. Tą pat mėnesį iš tremties grįžo į Vilnių kai kurie tėvai ir broliai iš Prančiškonų, Karmelitų, Misionierių ir Bonifratrų Kongregacijos. Jie gyvena Vilniuje savuose, kad ir nacionalizuotuose, namuose. Kiti ištremtieji tėvai ir broliai likosi ten, kur buvo anksčiau — Užupyje, Panevėžiuke ar Kongreagacijų namuose.

2. Civilinei vokiečių valdžiai neleidžiant priimti į Seminariją lenkų tautybės klierikų, pasirūpinau juos

apgyvendinti pas klebonus, kad privačiai pasirengtų ir laikytų egzaminus pas Seminarijos profesorius. Taip pasielgiau su tais, kurie norėjo grįžti į Seminariją. Normaliai mokslas tęsėsi iki kovo mėn. 18 dienos. Deja, vokiečių Saugumo policija (Sicherheitspolizei), be jokios iš Seminarijos pusės kaltės, žodžiu ir raštu III. 13 Nr. 57-43 kovo mėn. 18 dieną paskelbė Vilniaus Seminariją esant uždarytą ir patalpos užantspauduotos, nepadarant priekaištų nei Seminarijai, nei ten pasiliekantiems asmenims.

Toliau mokslas buvo tęsiamas privačiai. Klierikai pagreitino egzaminus išlaikyti ir mokslo metai sėkmingai buvo baigti gegužės 15 d. Tuomi buvo laimėti vieneri metai (mokslo) 39 Seminarijos auklėtiniams. Į parašytą gegužės mėn. Generaliniam Komisarijatui Lietuvai Kaune raštą Seminarijos reikalu atsakymo negavau.

3. Toje Vilniaus arkivyskupijos dalyje, kuri priklauso Baldgudžių (Weissruthenian) Generaliniam Komisariatui, jo būstinė Minske, arba yra prijungta prie Rytprūsių (pav. Gardinas, Balstogė) pastoracijos sąlygos yra pablogėjusios. Jau 26 parapijos neturi savo ganytojų: jų sielovadą, ne be sunkumų aptarnauja kaimynai. Kunigų pasiuntimas iš Lietuvos, iš Lietuvos Generalinio Komisarijato į virš minėtas Arkivyskupijos dalis, civilinės valdžios nebuvo leistas. Mano kreipimasis raštu į Reichskomisarijatą Rygoje buvo nesėkmingas. Maža to, iš Lietuvos Generalinio Komisarijato gavau raštą vasario mėn. 22 d. 1943, kuriame

sakoma, kad Arkivyskupijos ribos turi atitikti Lietuvos Generalinio Komisarijato riboms, todėl mano teisė (jurisdictio) į kitas Arkivyskupijos dalis yra draudžiama. Ponui Generaliniam Komisarui plačiai ir argumentuotai atskiru raštu kovo 22 d. 1943, išdėsčiau, kad Arkivyskupijos ribų keitimas be Apaštalų Sosto patvarkymo yra negalimas. Praktiškai ir toliau naudojuosi savo teise (jurisdictio).

4) Minske nėra jokių pagerėjimų. Ten yra tik vienas lietuvis karo kapelionas kun. Zenonas Ignatavičius. Atvykimas kitų kunigų iki šiol yra negalimas.

5) Nuostabu, kad civilinė valdžia leidžia naudotis savo teise (jurisdicitio) schizmatikų Arkivyskupui rusui Bergijui, kuris yra Metropolitas Lietuvai, Latvijai ir Estijai, ir turėti Vilniuje Teologijos Institutą, t. y. Seminariją, nors rusų skaičius Vilniuje tiktai 6355 asmenys (1942 m. gegužės 27 d.).

6) Gana didelės sunkenybės sielovadai dėl kunigų trūkumo, kurie kaip nors mokėtų lietuviškai. Priimtų iš kitų diocezijų nepakanka.

7) Gerai suprantu, jaučiu ir noriu visados būti tikintiems lietuviams, lenkams, baltgudžiams, rusams, mokąs jų kalbą, tačiau negaliu toleruoti piktnaudojimų, kilusių iš neprotingo patriotizmo (nacionalizmo). Štai keletas jų:

a) Gerb. kun. Stanislovas Czyżewski, 52 metų lenkas, Ekscelencijos Arkivyskupo R. Jalbžykovskio sekretorius yra lenkų šnipas (spio), kurį aš pats (in flagranti) nusikaltimą bevykdantį užtikau savo kamba-

ryje š. m. gegužės 30 d. Žiūrėkite pridedamą pareiškimą apie kun. St. Czyževskio elgesį (slaptai — non public).

b) Basųjų Karmelių (Discalcentorum) tėvas Vilniaus Aušros Vartų arba Ostra Brama koplyčios vikaras parašė maršalui J. Pilsudski (7.IX.1935), Kulto Ministrui (7.IX.1935), Varšuvos Liaudies Susirinkimo nariui B. Prystor (28.X.1935) raštą, kuriame iškeliama Vilniaus Karmelitų vienuolyno nuopelnai: Aušros Vartų vienuoliai per tris šimtmečius, palaikydami Dievo Motinos kultą, buvo tvirčiausia lenkinimo tvirtovė rytinėse srityse.

Nei vienas lenkų Karmelitų tėvų nemokėjo lietuvių kalbos, kaip ir kiti Vilniaus Kongregacijų tėvai lenkai.

c) Tėvai vienuoliai Vilniaus bažnyčiose įvedė mišparus ne liturgine lotynų, bet lenkų kalba.

d) Vesolucha klebonas (Baltgudijoje) kun. Juozas Pucilowski raštu Arkivyskupijos Kurijai (30.IX.1941) prisipažįsta viešai skelbęs, kad visi katalikai registruojantis rašytųsi lenkų tautybės ir tuo būdu sukėlęs baltgudžių pyktį, jo sielovada ten nesėkminga ir prašo perkelti į kitą vietą.

Aš manau, esant teisinga, kad tokia praktika visų tautybių labui Vilniaus Arkivyskupijoje būtų panaikinta.

Šie faktai, manau, geriau nušvies reikalą, dėl ko savu laiku įsakiau, kad viešose maldose būtų praleista invokacija „Lenkijos Karaliene, melski už mus".

Baltgudijoje liūdnos padėties priežastys manau yra šios: civilinė balgudžių valdžia palaiko baltgudžių kalbą: baltgudžiai tikintieji namuose vartoja baltgudžių kalbą, bet bažnyčiose prieš karą buvo mokomi tikintieji lenkų kalbos: beveik visi kunigai buvo lenkai, nepalankiai nusiteikę baltgudžių kalbos atžvilgiu, todėl pamoksluose, katekizacijoje, religijos mokyme, mokyklose buvo vartojama tiktai vien lenkų kalba. Iš čia kyla įvairūs konfliktai.

(543) Vilniaus Apaštališkasis
Administratorius Reinys Kardinolui
Maglione
Nr. 1459 A. E. 1220-441 Vilnius, 1943.XI.13

Eminencijos raštą Nr. 3443-43 rašytą 1943 m. birželio mėn. džiaugdamasis gavau 1943 m. lapkričio mėn. — Papildydamas savo pranešimą Nr. 804-43 iš š. m. birželio mėn. 23 d., turiu garbės pranešti Jūsų Eminencijai sekantį:

I. Apie ištremtą Ekscel. Arkivyskupą Metropolitą Romualdą Jalbžykovskį nieko nauja negirdėjau. Jo buvimas tėvų Marijonų vienuolyne Marijampolėje, kur yra didelis sodas ir su ten gyvenančiu Ekscelencija tituliariniu Arkivyskupu Pranciškum Karevičiumi (1861-1945) nėra sunkus. (Ark. Jalbžykovskiui gyvenant Marijampolėje, jam kaip ir ark. Karevičiui buvo duota 2 kambariai; valgė kartu su kitais, (apie 50 vienuolių). Sodas buvo didelis. Jis tęsėsi nuo bažnyčios iki Šešupės, — aut. pastaba).

Praeitais metais kovo mėn. buvę suimti ir ištremti D. Gerb. Univers. prof. Č. Falkovski ir asistentas Armanovič, laisvi grįžo į Vilnių. Vilniuje kalėjime yra laikomi du kunigai, apkaltinti prolenkiška politine veikla, o taip pat 6 vienuolės. Toje Arkivyskupijos dalyje, kuri vokiečių valdžios yra priskirta prie Rytprūsių, be pasauliečių, daug kunigų, kaip sako, yra suimti ir įkalinti Bialystok ar kitur, kaip lenkai pabėgėliai (absides — gal kaip maištininkai, gal kaip įkaitai?). Toje Arkivyskupijos dalyje, kuri priklauso Baltarusijos Komisariatui (Gebietskommisariat, — kurį sudaro Głębokie, Wileike, Lida ir Slonim) tardomi ir priklauso Generaliniam Baltarusijos Komisariatui Minske, sąlygos yra dar liūdnesnės dėl komunistų partizanų grėsmės, gaisrų, plėšimų, ypač karo veiksmams artėjant į vakarus. Apie 26 parapijos neturi savo klebonų. Jas sulig išgalių aptarnauja kaimynai. Tik nedaugelis parapijų turi du kunigus.

II. Kaip pranešiau, Seminarijos reikalais gegužės mėnesį rašiau į Kauną Generaliniam Komisarui Lietuvai. Po daugelio pertraktacijų buvo susitarta ir 1 spalio gavau iš vokiečių civilinės valdžios leidimą raštu. Arkivyskupijos Seminarija 1943-44 mokslo metus pradėjo 18 d. spalio mėn. su 49 klierikais 2-se filosofijos ir 4-se teologijos kursuose. Mokslo dalykai dėstomi sulig Kanonų Teisės Kodeksu.

III. Atsižvelgdamas į vokiečių civilinės valdžios uždraudimą, neturėti ryšių su tomis Vilniaus Arkivyskupijos dalimis, kurios yra už Generalinio Komisaria-

to Lietuvai ribų, pagal Jūsų, Eminencijos, nurodymą paskyriau Arkivyskupijos delegatus, būtent: JM D. Antaną Kuryllovič, Mag. Phil. vicedekanu su rezidencija Gardine tai Arkivyskupijos daliai, kuri yra vokiečių valdžios priskirta Rytprūsiams; JM Antaną Zienkevič dekanu su rezidencija Głębokie, JM Hipolitą Bajorunec, Mag. S. Theol., dekanu su rezidencija Lydoje, tai Arkivyskupijos daliai, kurią sudaro regionalis Komisariatas iš Lydos ir Słonimo.

IV. Dėl mano dalyvavimo Bažnytinės Kauno Provincijos Vyskupų konferencijoje tai norėčiau Jūsų Eminencijai pranešti. — Arkivyskupui Metropolitui R. Jalbžykovskiui valdant Arkivyskupiją visuomet su jo sutikimu dalyvavau visose konferencijose dviejose 1940 m. ir dviejose 1941 metais. Vėliau dalyvavau savo nuožiūra, būdamas vyskupijos valdytoju. Paskutinį kartą dalyvavau dar nežinodamas apie Eminencijos laišką, rašytą 1943 m. birželio 8 d.

(Autoriaus pastaba: Kard. Maglione laiškas buvo skaudus smūgis arkiv. Reiniui. Reinys buvo gerai pažįstamas su Lietuvos bažnytiniais reikalais. Visų buvo bendri rūpesčiai. Naudinga buvo bendrai pasitarti.)

Šiaip visais atvejais Vilniaus Ordinarijatas buvo visiškai nepriklausomas sprendžiant bažnytinius reikalus, o šiais ypatingais laikais pasiklausyti diskusijų ir klausimų svarstymo buvo labai naudinga, bet Eminencijai esant kitos nuomonės, prisitaikydamas prie Eminencijos valios, ateityje nedalyvausiu.

V. Klausimu kalbos, kuri turi būti vartojama pamoksluose, liaudies maldose, vaikų katekizacijoje, manau, nieko nedariau prieš Bažnyčios mintį. Iškilmingos sutarties tarp Šv. Sosto ir Lenkų respublikos straipsnis buvo man žinomas.

Karo pradžioje nebuvo jokios Lenkijos vyskupų konferencijos. Tačiau arkiv. Metropolitas Jalžykovskis, lietuviams katalikams prašant, leido Vilniaus katedroje lietuvių kalba pamokslą, šalia trijų pamokslų, sakomų lenkų kalba. Pasikeitus aplinkybėms ir kitais atvejais buvo leista, pvz. Šv. Jono bažnyčioje, Aušros vartuose — kuria teise? Tikrai ne konkordato, bet natūralia teise, kad skelbiamas Dievo žodis tikinčiųjų būtų suprantamas. Ta pačia teise, dėl tų pačių aplinkybių ir aš elgiausi, kai pvz., praeitais metais atvyko pas mane lietuvių katalikų, gyvenančių Nekalto Prasidėjimo parapijoje delegacija, prašydama leisti jų parapijoje lietuviams parapijiečiams sekmadieniais ir šventadieniais šv. Mišias, per kurias būtų giedamos lietuviškos giesmės, o po Mišių lietuviškas pamokslas. Jų prašymui esant pagrįstam aiškia statistika, padaryta 1942 m. gegužės mėn., sulig kuria parapijoje yra 2800 lietuvių, tai tik papiktindamas ir skriausdamas juos būčiau turėjęs taip atsakyti: „Dabar negalima Jūsų prašymo patenkinti, būtinai reikia vyskupų konferencijos sutikimo, palaukite karo pabaigos ir t. t.".

Susitaręs su klebonu, išrinkau laisvą valandą ir prašymą patenkinau, nedarydamas jokios skriaudos lenkams, kurie turi trejas Mišias su pamokslais lenkų

kalba. Jau metai praslinko nuo šio patvarkymo, kai viskas pildoma, kaip buvo nustatyta. Panašiai leidau ir baltgudžiams Šv. Jono bažnyčioje. Buvo ir daugiau panašių atsitikimų. Esu įsitikinęs, kad teisingai pasielgiau, kaip dera katalikų vyskupui.

VI. Kai dėl invokacijos Regina Poloniae, ora pro nobis (Lenkų ritualo tekste sakoma Krolowa Polska, t. y. Lenkijos Karaliene — psl. 601 Rituale Romanum Eccl. Poloniae adaptatum, 1927) apie savo patvarkymo motyvus turiu garbės Eminencijai pranešti:

1) Vilniaus Arkivyskupija tautų atžvilgiu yra labai mišri: lietuviai, baltgudžiai, lenkai. Kadangi esu gimęs Panevėžio vyskupijoje, kaiminystėje su Vilniaus, o jau 1894 m. atvykau į Muro-Ašmeną Vilniaus Vyskupijos, ten baigiau pradžios mokyklą, o po kelerių metų Rygoje įstojau į Vilniaus Seminariją, pagaliau, baigęs studijas, vėl buvau Vilniaus Seminarijos profesorium ir t. t. todėl gerai pažįstu Vilniaus srities tautinius santykius.

2) Pakeitimus invokacijų ir Proprii padariau remdamasis kanonų aiškinimu apie indultus, tiek bendrais dėsniais ir bendra teise, teik atsižvelgdamas į pasikeitusias aplinkybes sąryšyje su esančiu karu. Tariausi su dviem kanonistais, universiteto profesoriais, kurie mano elgesį teigiamai įvertino.

3) Jeigu moralistai teigia, kad „Įstatymas neįpareigoja esant dideliems sunkumams" (Prummer OP. Manuale Theologiae Moralis) Kanonų Teisės kodeksas 2205 str. 25 sako — „kai kalbama apie grynai bažny-

tinius įstatymus, juos visiškai naikina didelė baimė, kad ir sąlyginė, būtinumas, didelės sunkenybės ir daugeliu atveju nusikaltimai", todėl manau yra leista dėl svarbių priežasčių laikinai sulaikyti kaikuriuos veiksmus, kurie yra leisti indulto.

4) Valdant Vilniaus Arkivyskupiją Eks. Arkiv. Metrop. Jalbžykovskiui buvo daug atvejų, kai oficialiai nesilaikyta aukščiau minėto Ritualo.

a) Imprimatur suteikta Vilniaus Generalvikarui vysk. Michelkevičiui, 1931.II.23 Nr. 931, lietuvių kalba maldaknygei „Pasigailėk mūsų, Viešpatie!", kurioje invokacija „Lenkijos Karaliene, melskis už mus" Laurentinėje litanijoje buvo praleista.

b) Imprimatur duotas Eksc. Arkiv. Metrop. Rom. Jalbžykovskio 1934.VIII.13. Nr. 18223 baltarusių kalba maldaknygei „Mal. Dušy", kurioje nėra invokacijos, „Lenkijos Karaliene, melski už mus!

c) Imprimatur yra duotas Eksc. Arkiv. Metropolito Romuldo 1937.XII.15 Nr. 323-38 maldaknygei lietuvių kalba „Nusidėjėlių Gynėja", kurioje „Lenkijos Karaliene" yra išleista.

d) Aukščiau minėtam Rituale (531 p.) įsakytos padėkos maldos su Te Deum rugpiūčio 15 d. už pergalę prieš maskviečius 1920 m., bolševikų laikotarpiu 1940 m. Vilniaus Arkiv. Metropolitui R. Jalbžykovskiui valdant Arkivyskupiją, bažnyčiose būdavo praleidžiamos.

e) Panašiai padėkos maldos su Te Deum minėtam Rituale (530 psl.), įsakytos katedralinėms ir kole-

gijalinėms bažnyčioms birželio 15 d. už pergalę prieš vokiečius ties Griunvaldu 1410 m., vokiečiams valdant 1941 m. to paties Arkiv. Metropolito taip pat tikrai buvo apleidžiamos.

f) Eksc. Arkiv. Metropolitui R. Jalbžykovskiui valdant Arkivyskupiją nuo 1940 m. buvo apleidžiamos bažnyčiose maldos už Lenkų Respublikos prezidentą, įsakytos minėtame Rituale (1023-1025 ps.) ir įsakytos konkordato tarp Šv. Sosto ir Lenkijos respublikos VIII str. — „sekmadieniais ir tautos šventėje 3 gegužės klebonai teatskaito maldas (teatlaiko liturgines pamaldas) už Lenkijos respublikos ir jos Prezidento gerovę".

g) Invokacija „Lenkijos Karaliene, melski už mus!" yra įdėta instrukcijoje mokyklų katechetams (Palygink Synodus Arcidioec. Vilnensis 1931-220 psl.) ir Eksc. Arkiv. Metropolito R. Jalbžykovskio įsakyta kalbėti prieš pamokas visose mokyklose po kitų maldų kiekvieną dieną. Lietuviai ir baltgudžiai ją atmesdavo, šioje invokacijoje įžiūrėdami lenkinimo dvasią ir agitaciją už Lenkiją, todėl ši invokacija visada net lenkų valdžios metais, tiek Vilniaus, tiek kitose mokyklose buvo praleidžiama neprotestuojant Eksc. Metropolitui.

Faktai paminėti raidėmis d, e, f, rodo, kad Eksc. Metropolitas nesilaikė nei Ritualo, nei Konkordato teisių, atsižvelgdamas į pasikeitusių sąlygų būtinumą. Išskaičiuoti gi faktai a, b, c, g parodo, kad Eksc. Metropolitas suprato sunkumus ir netinkamumą versti

viršminėtą invokaciją kalbėti. Faktai išskaičiuoti raidėmis a-g yra labai svarbūs ir kalba už mano veiksmų teisę.

5) Pasitikėdamas didelį autoritetą turinčio Nernzvidal nuomone: „Vyskupui reikia nurodyti tvarką Divini Officii spausdinant diecezinį kalendorių" (Jus. Canonicum II t. II leid., 634 psl.), atsižvelgdamas į Proprium Officium pro clero R. Poloniae ex indulto SS. Pontificum recitandum, kaip priedą prie Romėniško brevijoriaus, nuo 1939 m., prasidėjus karui, kadangi buvo negalima jį parūpinti nei daugeliui kunigų, nei seminarijos klierikams, nei sau pačiam, be to, žinodamas, kad propriume yra 3 gegužės švenčiama Lenkijos tautine švente, kuri vokiečių valdžios yra uždrausta lygiai, kaip uždrausta yra lietuvių tautinė šventė vasario 16, nurodžiau naudotis visuotiniu bažnytiniu kalendorium be „Proprii". Vėlai gavus Eminencijos garbingą laišką, jau ir tokį pat kalendorių išleisti 1944 metams yra labai sunku.

6) Aš manau, kad invokaciją ir Lenkijos Karalienės šventę nėra sunku taikyti Lenkijos vyskupijose ir valdant lenkų valdžiai, bet lietuvių, baltgudžių ir maišytų tautybių parapijose ir be to, vokiečių valdžioje, kurios santykiai su lenkais iš esmės skiriasi, pavyzdžiui, vokiečių užimtose srityse uždrausta lenkų jaunimui mokytis aukštosiose ir vidurinėse mokyklose, o lietuviams, baltgudžiams ir net lenkų kunigams minėta invokacija ir šventė sudaro daug sunkenybių ir pavojų, tad kruopščiai apgalvojęs, nusprendžiau, kad

yra būtina dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių indultu nesinaudoti. Įvykis su kun. Boleslovu Maciejewskiu, gyvenančiu Prestavy, rodo, kad už minėtos invokacijos vartojimą baltarusių civilinės valdžios buvo baisiai išgąsdintas, paskui įkalintas ir, sakoma, nužudytas, nežinodamas už ką.

Buvo daug ir kitų įkalinimo atvejų ir taip tvirtinama, kad už Bažnyčios gerovę kenčiama, maišant nacionalinius ir politinius reikalus su bažnytiniais. Tautiniai kankiniai tuo pačiu dar nėra Kristaus kankiniais.

7) Teisingas yra duotas Eminencijos patvarkymas: „vengti visa, kas nėra būtina ir gali nepatikti tau pavestos kaimenės daliai". Bet, deja, jis nebuvo užlaikomas Vilniaus vyskupijoje nuo 1927 m., kada oficialiai buvo įvesta invokacija, Lenkijos Karaliene, melski už mus! Ta invokacija taip pat nepatiko kaimenės daliai, t. y. lietuviams, baltgudžiams, nes per eilę metų laikraščiuose buvo rašoma prieš ją, kaip apie lenkinimo propagandą ir ji nemaža asmenų atstūmė nuo Bažnyčios.

Prasidėjus karui, jau anksčiau buvusi lietuvių ir baltgudžių opozicija prieš minėtą invokaciją ne tik nesumažėjo, bet dėl karo pasikeitus aplinkybėms dar paaštrėjo ir padidėjo dėl opozicinės vokiečių valdžios neprielankumo (lenkams).

Invokacija nepatiko ne tik kaimenės daliai, bet ir karo vadovybei, nes iššaukdavo persekiojimus, ištrėmimus arba slapstymąsi. Iš kitos pusės invokacija ne-

buvo būtina išganymui, nei kaip priemonė, nei kaip įsakymas. Todėl manau yra būtina laikinai indultu nesinaudoti.

Jūsų Eminencija! Grąžinti tiek invokaciją, tiek Lenkijos Karalienės šventę šiuo karo metu mano giliu įsitikinimu moraliai yra negalima, neįstatant į didelius pavojus Bažnyčios reikalus, dvasiškiją ir tikinčiuosius. Iš kitos pusės, Jūsų Eminencijos nuomonė, kad reikia grąžinti. Todėl primygtinai ir nuolankiai prašau pranešti Šv. Tėvui mano nuolankų prašymą atleisti mane nuo Vilniaus Arkivyskupijos Apaštališkojo Administratoriaus pareigų.

Iš čia kyla įvairūs konfliktai.

8) (Nr. 556) Valstybės Sekretoriato pastabos, Vatikanas, 1944.II.15.

Pastabos apie Mons. Reinio veiklą lenkų atžvilgiu savo vyskupijoje. Instrukcija atsakymui.

1943 m. birželio 8 d. buvo pasiųstas Mons. Reiniui laiškas, padarant jam kai kurias pastabas dėl jo veiklos lenkų atžvilgiu (plg. Nr. 515). Laiškas jį pasiekė tik lapkričio mėnesį. Iš jo atsakymo čia yra gautas vienas nuorašas (plg. 543).

1. Jis paskyrė Arkivyskupijos delegatus atskirtoms nuo Arkivyskupijos dalims: vieną delegatą daliai priskirtai prie Rytprūsių ir du delegatu — į Baltarusijos Komisarijatą, pagal jam duotus nurodymus. Iš pavardžių atrodo, kad tai du lenkai ir vienas baltgudis.

2. Jam buvo pareikšta, kad būtų geriau jam nedalyvauti Kauno provincijos vyskupų konferencijose.

Jis aiškinasi, kad 1940-41 m. dalyvavo su arkv. Jalbžykovskio pritarimu, pastebėdamas: „Vilniaus ordinarijatas iš atžvilgio į bažnytinius reikalus buvo išlaikytas visiškai nepriklausomas. O pasiklausyti ir padiskutuoti, kaip sprendžiami šiais painiais ir ypatingais laikais klausimai, buvo labai naudinga.

Šio tvirtinimo I-ma dalis yra labai abejotina; antrajai daliai jau buvo duotas atsakymas: „Nekenkia, kad privačiai su Arkivyskupu tariesi bendriems dėsniams nustatyti civilinės valdžios atžvilgiu. Nieko daugiau nelieka, kaip tik išpildyti tai, kas buvo pažadėta — „Eminencijai norint, daugiau nedalyvausiu".

3. Kai dėl uždraudimo lenkų kalbos kai kuriose bažnyčiose, tarp kurių Aušros Vartai (pastaba Nr. 122 — S. A. 99), tai Lenkų Ambasada atkreipė dėmesį į konkordato XXIII straipsnį: „Kalbos pakeitimas pamoksluose, papildomose maldose, o taip pat disciplinų dėstymas Seminarijoje negalimas lotynų apeigų vyskupijose. Pakeitimus gali leisti tik lotynų apeigų Vyskupų Konferencija". Jam buvo parašyta: „Reikia nepamiršti, kad kai kurie pakeitimai ir taikos metais negali būti daromi kitaip, kaip tik laikantis sąlygų ir esant tikram reikalui. Šiuo atveju kalba, kuria reikia naudotis pamoksluose ir liaudies maldose (plg. Konkordato XXIII str. 1925 m. vasario 10 d.).

Arkv. Reinys atsako, kad jau arkiv. Jalbžykovskis 1940 m. buvo leidęs katedroje vieną pamokslą lietuviškai, šalia pamokslo lenkų kalba ir priduria: „dėl pasikeitusių aplinkybių buvo duoti leidimai ir kitais

atvejais, pvz. Šv. Jono bažnyčioje, Aušros Vartų bažnyčioje.

Iš teksto atrodo, kad šitie pakeitimai jau buvo duoti arkv. Jalžbykovskio laikais ir bus atsižvelgta į eventualų ambasados pareiškimą.

Mons. Reinys aiškiai pareiškia, kad jis leido lietuviams šv. Mišiose lietuvišką pamokslą Vilniaus Nekalto Prasidėjimo bažnyčioje, šalia Mišių ir 3 pamokslų sakomų lenkų kalba toje pat bažnyčioje, o taip pat baltarusiams Šv. Mykolo bažnyčioje Vilniuje. Jei taip yra, palikti jį ramybėje, bet davus pastabą, jis bus atsargus ateičiai, jei bus ateityje daugiau reikalavimų, ir tai nebus blogai.

4. Dėl panaikinimo litanijoje žodžių „Regina Poloniae ir liturginiame kalendoriuje „Proprium Poloniae" jam buvo parašyta: „Ypač vengti pakeitimų pamaldose, pav., nepraleisti Arkiv. kalendoriuje „Proprium officium . . . ex indulto SS. Pontificum, nei Lauretaniškoje litanijoje specialiai indulto suteiktų invokacijų". Į tai arkiv. Reinys atsako:

1) „Arkivyskupija yra maišytų tautybių: lietuviai, baltgudžiai, lenkai" (Įsidėmėtina eilės tvarka!).

2) Stengėsi atsižvelgti į teisę, aplinkybes ir atsiklausti kanonistų nuomonės.

3) Kalbant apie indultą jis vadovavosi kanonu 2205 p. 2 — „Didelė baimė, kad ir sąlyginė, būtinumas, didelės sunkenybės, daugeliu atvejų nusikaltimai, jei kalbama apie grynai bažnytinius įstatymus, visiškai panaikiną (įpareigojimą)".

4) Pažymi visą eilę išimtinų atvejų, padarytų arkiv. Jalbžykovskio.

5) Kadangi nebuvo galima pasirūpinti nei sau, nei kitiems „proprium" ir vokiečiams uždraudus švęsti gegužės 3 šventę („Regina Poloniae), tai pasirūpino pritaikyti ir atspausdinti visuotinį kalendorių.

6) Invokacija ir šventė Regina Poloniae yra daugelio sunkumų ir pavojų priežastis, net patiems lenkams ir kunigams.

7) Jam nurodytos gairės „vengti visa, kas nebūtina ir kas gali nepatikti tau pavestos kaimenės daliai" nebuvo užlaikoma ir praeityje, esant lenkų valdžiai. Šios invokacijos įvedimas ir anksčiau nepatiko žymiai tikinčiųjų daliai — lietuviams ir baltrusiams.

Reikia pabrėžti, kas žinoma, jog ši Arkivyskupija yra įvairių tautybių mišinys (tačiau ne tokioje proporcijoje, kaip nori įtikinti Mons. Reinys). Priminimas dviejų kanonistų nėra visiškai įtikinantis. Aplinkybės buvo tokios didelės ir įvairios, kad galėjo jam patarti kokį nors kitą sprendimą. Čia ne atsižadėti asmeniškai indulto klausimas, bet ir yra primetamas įsakymas atsižadėti to, kas jiems teisiškai priklauso.

Minimi atvejai valdant arkiv. Jalbžykovskiui mums aiškiai sako, kad: arba čia buvo nusileista prieš jėgą iš vokiečių pusės (išleidimas Te Deum atžymint pergalę prieš rusus, kadangi buvo rusų valdžia; išleidimas Te Deum atžymint pergalę prieš vokiečius, kadangi buvo vokiečių valdžia — raidės d), e), f), arba buvo negalima prievarta vykdyti įsakymo (ypač invo-

kacijos Regina Poloniae) tiems, kuriems tie įsakymai buvo nepalankūs (lietuviams, baltgudžiams — raidės a), b), c), g).

Gi mons. Reinio atveju, toks prievartinis įsakymas buvo duotas tiems, kurie nevartojo jokios jėgos (lenkams) ir kurie norėjo pasinaudoti savo teisėmis (indultais).

Atsižvelgiant į esamus sunkumus, norint įsigyti „proprium" ir neteisingus okupacinės valdžios įsakymus, reikia palikti lenkus laisvus (kunigus ir tikinčiuosius) daryti kaip jie nori, tėviškai perspėjant apie galimus sutikti pavojus.

Tegul stengiasi išspausdinti liturginį kalendorių — (ateinantiems metams), pažymint „festa propria". Mons. Reinys baigia sekančiai: „Atnaujinimas tiek invokacijos „Lenkijos Karaliene", tiek šventės dabartinėse karo sąlygose, mano giliu įsitikinimu, moraliai yra negalimas, neįstatant į didelius pavojus Bažnyčios reikalų, dvasiškijos ir tikinčiųjų. Iš kitos pusės Eminencijos nuomone minimą invokaciją reikia atnaujinti. Todėl tikrai ir nuolankiai prašau Eminenciją perduoti Šventajam Tėvui mano nuolankų prašymą atleisti mane nuo Vilniaus Arkivyskupijos Apaštališkojo Administratoriaus pareigų". Tai Arkivyskupo Reinio didžiadvasiškumo aktas. Kiekvienas kitas, būdamas tokiame aukštame poste stengtųsi išsilaikyti, o jis, Bažnyčios ir kitų gerovei, prašosi atleidžiamas.

9) (Prie 556):

Atrodo, kad daryti asmenų pakeitimus taip sun-

kiose laikuose būtų nepriimtina.

Tegul mons. Reinys lieka, tačiau teatsižvelgia į lenkų kentėjimus, kurie sudaro Vilniaus Arkivyskupijos daugumą, kiek galėdamas, tepatenkina jų pageidavimus, teatsižvelgia labiau į arkv. Jalbžykovskį, apie kurį laiško pradžioje sakoma perdaug ironiškai: „Jo gyvenimas pas Tėvus Marijonus Marijampolėje, kur yra didelis sodas, bendraujant su tituliariniu arkivyskupu Pranciškum Karevičium, nėra sunkus". Taip, bet tuo tarpu yra uždraustas ryšys su esančiais už vienuolyno ribų — yra tai tikras ištrėmimas. Jam būtų galima švelniai, mandagiai atsakyti, padrąsinant aukotis.

4. Arkiv. R. Jalbžykovskis grįžta į Vilnių ir perima Arkivyskupijos valdymą

Nepaisant to, kad arkiv. Jalbžykovskis savo skundais Vatikanui pridarė daug nemalonumų arkiv. Reiniui, arkiv. Reinys neišėjo iš lygsvaros, nerodė jokio neprielankumo ark. Jalbžykovskiui.

Priešingai, kada, vos tik tarybiniams kariams pasiekus Marijampolę, pasigavęs karišką sunkvežimį išskubėjo į Vilnių ir pasiėmęs savo Kapitulą bei kitus asmenis, 1944 m. rugpiūčio 8 d. atvyko į Kuriją atimti iš arkiv. Reinio valdytojo teisių. Arkiv. M. Reinys jį sutiko šiltai, kas matoma iš oficialaus rašto, perduodant Arkivyskupijos valdymą:

Jūsų Ekscelencija,

Visa širdimi *sveikinu* Jus, Ekscelencija, sugrįžusį į savo sostą.

Mūsų Dvasiškijos *maldos* lydėjo Jus suspaudimuose, kurie tikrai nebuvo palankūs sveikatos išsaugojimui.

Į garbingas Jūsų, Ekscelencija, rankas vėl *sudedu* mūsų Arkivyskupijos valdymą, karštai *linkėdamas* ir *trokšdamas* čia susirinkusios Dvasiškijos vardu, kad Gailestingasis Dievas išlaikytų Jūs sveiką ir nepaliestą.

M. Reinys

N. B. Rankraštis.

Čia arkiv. Reinys parodė tikro krikščioniškumo pavyzdį. Arkiv. Jalbžykovskio darbai buvo peiktini. Bet arkiv. Jalbžykovskis, kaip žmogus, čia buvo pagerbtas, einant pagal krikščioniškąją moralę.

5. Arkiv. Reinys antrą kartą perima Arkivyskupijos valdymą

Tuo metu užfrontėje veikė lenkų partizanai, į kuriuos buvo įsijungę ir kai kurie kunigai. Tą žinojo ir ark. Jalbžykovskis. Paskutiniai tų partizanų veiksmai buvo nukreipti prieš veiklesnius lietuvius. Vilniaus priemiesčių, Dieveniškių (Šalčininkų r.), Joniškio (Pabradės r.) ir kitose parapijose raiti partizanai nusiaubė lietuvius. Jie taip įsisiautėjo, kad sužinoję, kuris gyventojas yra lietuvis, ar kieno namuose rado lietu-

višką maldaknygę, tam — kulka į kaktą. Tai buvo baisus reginys.

Kadangi šie lenkų partizanai veikė su ark. Jalbžykovskio žinia, tai 1945 m. sausio 27 d. jis tarybinių organų buvo areštuotas. Kalėjime išbuvo virš mėnesio laiko. Berods, tarpininkaujant Lenkijos vyriausybei, pretekstu, kad išvyks į Lenkiją, iš kalėjimo buvo paleistas.

Arkiv. Reinys šia proga „sede vacante" raštu paskelbė kunigams, kaip vėl einąs Apaštališkojo Administratoriaus pareigas. Pateikiame šio rašto tekstą ir pridedame lietuvišką vertimą:

1945.I.29. Dekanų, Klebonų ir
Vilniaus m. bažnyčių Rektorių žiniai
1945.I.30. Arkivyskupijos
Seminarijos profesoriams

Kilnieji ir Garbingieji Bazilikos Kapitulos Nariai,
Labai Gerbiamieji Broliai.

Skaudama širdimi kreipiuosi į Jus, Broliai Kristuje. Jūs žinote, kodėl. Šio mėnesio 26 d. Saugumo Komisaras man oficialiai pranešė, kad Jo Ekscelencijai Arkivyskupui Metropolitui Romualdui Jalbžykovskiui ir Kurijos kancleriui kanauninkui Adomui Savicki'ui daugiau nebus leidžiama valdyti Vilniaus Arkivyskupijos. Pagal Kanonus tai vėl trukdomo valdymo nuotykis. Todėl jau antrą kartą imuos tvarkyti Arki-

vyskupiją kaip Apaštalinis Administratorius ir abu kartu karo dėliai susiklosčiusiose labai sunkiose aplinkybėse, labai visokiais atžvilgiais nuniokojusios mūsų Arkivyskupiją. Kurijos kancleriu vėl pasiimu gerbiamą Kun. Edmundą Basį.

Broliai Kristuje! Gelbstint Dievo ir Kristaus Bažnyčios reikalus bei tikinčiųjų sielas, būtina, nepaisant naujausių įvykių, laikytis Bažnyčios minties, saugojantis kištis į grynai politinius ir, taip vadinamų, partizanų reikalus, vengiant bet kokio ryšio su slaptų grupuočių nariais, siekiančiais politinių tikslų, kiek galima atokiau laikantis nuo minėtų slaptų grupuočių proklamacinių lapelių, jokiu būdu neprisidedant prie tautinių nesantaikų palaikymo, sakau, tai būtina yra, kad pasirodytume kilnūs civiliniuose reikaluose, kad bažnyčiose dėstytume pozityvų krikščionybės mokslą, uoliai atliktume savo šventas pareigas ir šviestume krikščioniškosios tobulybės pavyzdžiu. Mūsų uolumas tenebūna mažesnis už uolumą pasauliečių, siekiančių mums svetimų tikslų. Mielai darbuokimės šv. Pranciškaus Salezo dvasioje — jis yra kaip tik šios dienos globėjas.

Broliai Kristuje! Visi esame Viešpaties vynuogyno bendradarbiai. Įsiklausykime į laiko balsą. Melskimės už žmones. Šaukimės Gailestingumo Motinos pagalbos. Melskime taikos. Skelbkime taiką. Taip elkimės, kad taptume verti šios dienos Evangelijos žodžių: „Taip tešviečia ir jūsų šviesa žmonių akivaizdoje, kad

jie matytų jūsų gerus darbus ir šlovintų jūsų Tėvą danguje" (Mt 5, 16).

Laikyti visa tai, kas pasakyta, dokumentu.

Vilnius, 1945.I.29.

M. Reinys
Arkivysk. Cypr., Apaštalinis Vilniaus
Arkivysk. Administratorius

6. Arkiv. Reinio gyvenimas Vilniuje atsiminimų šviesoje

K. Š-as, senas Arkivyskupo pažįstamas, rašo: „Arkiv. M. Reinį paskutinį kartą sutikau Vilniuje 1941 m. sausio mėnesį. Atrodė suvargęs, esąs sunkioje padėtyje. Arkiv. R. Jalbžykovskis nieko neleidžiąs dirbti. Lenkai kunigai priešiškai nusistatę ir tenka patirti nemaža nemalonumų. Likęs beveik be pajamų . . ."

Elzbieta Masiulytė — 1940 m. arkiv. M. Reinys atvykęs Vilniun apsigyveno prie Valgyklos „Lietuvaitė". Tuo metu ji tarnavo valgykloje padavėja. Aptarnavo 10 staliukų. Tame tarpe ir arkv. Reinį. Arkivyskupas valgė kartu su kitais žmonėmis. Turėjo butą iš 2 kambarių. Masiulytė tvarkė ir Jo butą.

Vėliau arkivyskupas persikėlė gyventi pas Šv. Mikalojaus bažnyčios kleboną kun. Čibirą. Bet 1942 m. kovo 13 d. šis namas buvo subombarduotas, ir klebonas kun. Čibiras užmuštas. Arkivyskupas Reinys su nulaužtu rankos raktikauliu ir kun. Taškūnas, su nu-

laužta koja, atrasti po sugriauto namo griuvėsiais. Gydėsi šv. Jokūbo ligoninėje (dabar I tarybinė).

E. Masiulytė prisimena, kad ji kartą aptarnaudama valgykloje arkiv. Reinį, užmiršo padėti šaukštą. Arkiv. Reinys, nieko nesakydamas, laukė gal kokias 20 minučių.

Vysk. Reinys visuomet buvo punktualus. Kartą, kai vienas žmogus jį sutrukdė, jis pavėlavo ateiti kokias 5 minutes. Atėjęs atsiprašė už pavėlavimą. Tokių pavėlavimų daugiau nepasitaikė. Jei numatydavo, kad pietums negalės būti, visuomet įspėdavo. Nusiskųsdavo inkstais. Inkstuose turėjo akmenis. Dėl to kartais sakydavo: „Jei galima, tai duokite man mažiau pomidorų ir rūgštynių".

Pagal Masiulytę, Arkiv. Reinys, būdamas asketas, maitinosi labai kukliai. Pvz., vakarienei rūgštus pienas ir sausos bulvės; pusryčiams — virtas kiaušinis, sūris ir arbata.

Buvo labai darbštus, — nė minutės neleido be užsiėmimo: skaitė, rašė, kalbėdavo rožančių ir kitas maldas.

Grįžęs iš ligoninės, kadangi kun. Čibiro butas buvo subombarduotas, apsigyveno Kurijos patalpose Pilies (dabar Gorkio) gatvėje. Patalynę dovanojo bendrabučio vedėja Žukauskaitė.

Kai vokiečiai ištrėmė arkiv. Jalbžykovskį į Marijampolės vienuolyną, arkiv. Reinys tapo Vilniaus arkivyskupijos Apaštališkuoju Administratorium.

Virėja pasikvietė iš „Lietuvaitės" viešbučio tą pačią E. Masiulytę.

Būdamas arkivyskupu, Reinys Velykoms kviesdavo: Pirmą dieną — kun. Basį, kun. Taškūną ir kitus artimuosius; antrą dieną — visus Vilniaus miesto klebonus; trečią dieną — vienuolynų vyresniąsias.

Arkiv. Reinys sirgo inkstų liga. Kai kurie maisto produktai jam buvo gydytojų draudžiami valgyti. Bet arkivyskupas sakydavo, kad jam viskas „per gerai". „Žiūrėk, — žmonės kaip vargsta. Mes per daug turime", sakydavo virėjai E. Masiulytei. Buvo vokiečių okupacijos metas. Ir sunkumų su maistu netrūko. Atvykusiems iš provincijos kunigams buvo sunkumų ir su nakvyne.

Arkiv. Reinys buvo labai tvarkingas, bet dažnai, grįžęs iš miesto į savo butą, rasdavo sujauktus popierius. 1943 m. gegužės 30 d. ark. Reinys grįžo namo neįprastu laiku. Savo bute nelauktai rado ark. Jalbžykovskio sekretorių kun. Stanislovą Czyževskį, 52 m. amžiaus, bekraustant ir bevartant jo rašomajame stalčiuje esančius popierius. Pastarasis susigėdo ir išraudo. Arkiv. Reinys apie šį įvykį pranešė Vatikano Sekretoriui kard. Maglione raštu Nr. 524. 1943 m. birželio 23 d.

St. Czyževskiui teko apleisti Kurijos patalpas. Po šio nuotykio St. Czyževskis pėsčias iš Vilniaus pro Jezną traukė į Marijamoplę pas arkiv. Jalbžykovskį. Jezno klebonui prel. Vaičiulioniui tiek tepasakė, kad vykstąs į Marijampolę. Arkiv. Reinys kurijos patalpas

tvarkyti paėmė seselę Veroniką Jurkevičiūtę.

1947 m. birželio 12 d. arkiv. Reinys rengėsi eiti sakyti pamokslą šv. Antano atlaidų išvakarėse į šv. Ignoto bažnyčią. Apie 7 val. vakaro atėjo saugumietis Efimovas su dviem palydovais. Masiulytė, supratusi reikalą, atsiklaupė, kad Arkivyskupas ją palaimintų. Tuo būdu ji buvo laiminga gavusi paskutinį Arkivyskupo Reinio palaiminimą Lietuvoje. Arkivyskupas rusiškai pasakė: „Palieku kun. Basį".

Ark. Reinys buvo apsirengęs juoda sutana, su juosta ir kryžiumi, ant rankos — žiedas, nes rengėsi eiti pamaldoms. Vienas saugumietis pasakė: „Tai nepaprastas žmogus". Taip ir išsivedė.

Visą naktį Arkivyskupo bute buvo daroma krata. Paėmė visas knygas, raštus . . .

Kun. Skurkis, nesulaukęs Arkivyskupo šv. Ignoto bažnyčioje, paskelbė apie tai žmonėms. Kokia nuotaika buvo bažnyčioje susirinkusių žmonių, sunku išreikšti žodžiais.

Suimtą Arkivyskupą apie 7 mėnesius išlaikė kalėjime. Apie Kalėdas išvežė iš Vilniaus. Arkv.-ko sesuo našlė Martinėnienė siųsdavo į Vladimiro kalėjimą siuntinius. Yra gavusi iš Arkivyskupo keletą laiškų. Jie trumpučiukai, dalykiniai. Bet apie tai bus kalbama kitoje vietoje.

Veronika Jurkevičiūtė — pasakojo, kad arkv. Reinys, nežiūrint didelio darbo ir rūpesčių krūvio, palaikydavo asmeninį kontaktą su kunigais ir pasauliečiais. Jis lankydavo juos namuose ir kviesdavo pas save

Aušros Vartai Vilniuje (iš Broniaus Kviklio archyvo)

pasitarimams ir kuklioms vaišėms. Neužmiršdavo aplankyti nei Tėvų bei Seserų vienuolynų. Kaip pasakoja Jurkevičiūtė, Arkivyskupas interesantus priimdavo bet kuriuo laiku. Buvo labai nuolankus ir nusižeminęs, prieš kiekvieną atsistodavo ir ubagėlius pasodindavo: „Prašom atsisėsti". Visus išklausydavo, niekada nebardavo. Buvo labai punktualus. Jei kur išeidavo, pranešdavo Kurijos patalpų tvarkytojai V. Jurkevičiūtei.

Atvykus žmogui iš toliau paklausdavo: „Gal neturite kur nakvoti?".

Pamaldas — šv. Mišias laikydavo 7 val. prie Šv.

Kazimiero karsto. Po pamaldų visada eidavo klausyti išpažinčių.

1944 m. grįžus tarybiniams daliniams, Arkv. Reinį dažnai kviesdavo tardytojas. Tas daugelį suneramina. Bet arkv. Reinys sakydavo „reiniškai": — „Tai jų pareiga". Neturėdavo jokios baimės.

Žukauskaitė, bendrabučio vedėja pasakodavo, kad arkv. Reinys skyrėsi iš kitų kunigų savo kuklumu, paprastumu, kilnumu.

Kadangi bombardavimo metu buvo sunaikintas visas Arkivyskupo inventorius, tai ji, kaip naujakuriui, grįžus iš ligoninės, padovanojo patalynę.

K. St. V-as. Nuo pat atvykimo į Vilnių arkv. Reinys, nors buvo Jalbžykovskio padėjėju, įsijungė į visuomeninį darbą.

1940 m. rugpiūčio pabaigoje Šv. Mikalojaus bažnyčios klebonijoje įvyko susirinkimas, kuriame dalyvavo arkv. Reinys, Pr. Bieliauskas, tėvas V. Dvaranauskas, Ed. Basys, V. Taškūnas, St. Valiukėnas. Tėvas Dvaranauskas, senas kovotojas už lietuvių kalbos teises bažnyčiose, iškėlė klausimą dėl kovos su arkv. Jalbžykovskio vedama lenkinimo politika. Arkv. Reinys pastebėjo, kad jo akivaizdoje nebūtų šitokiu būdu liečiamas jo viršininkas. Tai rodo didelį arkv. Reinio taktą.

Artėjo mokslo metai mokyklose. Tikybos mokymas iš mokyklų jau buvo pašalintas, bet bažnyčiose nebuvo draudžiama mokyti. Iškeltas klausimas: kas ir kur mokys religijos? Nutarta: Vilniaus Universiteto ir

Pedagoginio Instituto studentus pavesti kun. A. Lipniūno globai. Jis laikydavo pamaldas studentams Šv. Jono bažnyčioje ir Aušros Vartų koplyčioje. Gimnazijos mokinius pavesta globoti kun. Edmundui Basiui; pradžios mokyklų vaikus — kun. St. Valiukėnui. Jis mokė ir pamaldas laikė Bernardinų ir Šv. Mikalojaus bažnyčiose. Maždaug iki 1948 metų religijos mokymas bažnyčiose nebuvo trukdomas.

Buvo svarstoma pamaldų klausimas Vilniaus bažnyčiose ir lietuvių kunigų problema. Lietuvių tikinčiųjų skaičius kasdien didėjo, o lietuviai kunigai buvo vos keli. Lenkai kunigai lietuvių kalbos nemokėjo ir nesiruošė jos išmokti. Arkv. Reinys ieškojo būdų, kaip praplėsti pamaldas lietuviams Vilniaus bažnyčiose ir atsikvietė jaunų lietuvių kunigų į Vilnių. Tai buvo nelengva problema, nes jis buvo tik arkv. Jalbžykovskio padėjėjas. Laikui bėgant, Vilniuje atsirado kunigai: B. Baliukas, J. Baltramonaitis, J. Babilius, B. Sugintas, tėvai Marijonai, Jėzuitai.

Arkv. Reinio noru 1942-44 metais Šv. Mikalojaus bažnyčios klebono kun. S. Valiukėno bute (Šv. Mikalojaus 7-2) kas antrą mėnesį vykdavo lietuvių kunigų susirinkimai. Juose dalyvaudavo arkv. Reinys, klebonai: P. Bieliauskas, J. Dubietis, J. Vaičiūnas, S. Valiukėnas; vikarai: J. Babilius, J. Bičiūnas; Seminarijos profesoriai: V. Tulaba, A. Lipniūnas, J. Baltramonaitis, J. Paukštys ir kt. Tuose susirinkimuose buvo gvildenami įvairūs pastoraciniai klausimai, skaitomi referatai,

diskutuojama, aptariami tikinčiųjų dvasiniai poreikiai.

Arkv. Reinys vadovaudavo rekolekcijoms Šv. Mikalojaus ir Šv. Jono bažnyčiose. Sakydavo pamokslus katedroje; katedros Šv. Kazimiero koplyčioje gegužės ir kitais mėnesiais sakydavo serijinius pamokslus. Iškilmių metu sakydavo pamokslus ir kitose bažnyčiose — Šv. Jono, Šv. Mikalojaus, Šv. Ignoto, Aušros Vartuose. Ypatingą įspūdį sudarydavo, kada Arkivyskupas kalbėdavo iš Aušros Vartų koplyčios balkono. Visa gatvė liūliuodavo. Vadovavo tų bažnyčių Dievo Kūno oktavos procesijose.

Kasmet teikdavo Sutvirtinimo sakramentą Šv. Mikalojaus bažnyčioje. Be to, Sekminių metu teikdavo Sutvirtinimo sakramentą katedroje.

Daug vargo turėjo su Kunigų Seminarija. 1942 m. kovo mėnesį buvo uždaryta arkv. Jalbžykovskio globojama, rektoriaus J. Ušylos vedama Seminarija. Patalpos buvo rekvizuotos, profesoriai internuoti.

Arkv. Reiniui pavyko gauti leidimą iš naujo steigti Kunigų Seminariją: ieškoti patalpų, profesorių. 1942 m. rudenį pradėjo veikti Seminarija seserų Bernardinių patalpose. Rektoriumi buvo paskirtas kun. V. Tulaba; profesoriai: arkv. Reinys, kunigai: V. Tulaba, A. Vaitiekaitis, V. Gronis, N. Skurkis, A. Lipniūnas, B. Baliukas.

Kurijos kancleriu paskirta kun. E. Basys, notarais kun. J. Ostrejko ir kun. J. Panavas, o nuo 1945 ar 46 m. kun. J. Poškus; oficiolu — kun. L. Chalecki.

7. Iš kan. Edmundo Basio atsiminimų

Truputis biografinių žinių apie kan. Basį —

Gimė 1907 m. Švenčionių apskr. Paringio parap.

1928 m. baigė Vytauto Didžiojo gimnaziją Vilniuje.

1936 m. baigė Vilniaus Kunigų Seminariją magistro laipsniu. Mokėjo kalbas: lietuvių, lenkų, rusų, vokiečių, prancūzų, anglų, šiek tiek graikų, ispanų.

1935-1936 m. — vikaras Eišiškėse.

1936-1940 m. — Vytauto Didžiojo gimnazijos kapelionas Vilniuje.

1942-1947 m. Vilniaus Arkivyskupijos Apaštališkojo Administratoriaus (arkiv. Reinio) kancleris (su pertraukomis).

1947.VI.13.-1948.VIII — Vilniaus Arkivyskupijos administratorius.

1948.VIII-1974.I.11. — tremtinys-altaristas Šilutėje.

1974.I.14. — palaidotas Dukšto kapinėse, Ignalinos rajone.

. . . „Po Vilniaus atitekimo Lietuvai vyko mieste didelės permainos. Keitėsi mokyklų veidas ir visuomenės sąstatas. Labai padidėjo mieste lietuvių skaičius. Administracija, prekyba ir pramonė perėjo į lietuvių rankas. Atsikėlė čia kai kurios mokyklos, įsisteigė naujos. Atgavo vietiniai lietuviai savo teises, kurios lenkų valdymo laikais buvo susiaurintos iki galimo minimumo.

Lietuviškoji visuomenė, neskaitant mažų išimčių, buvo visa katalikiška. Reikėjo būtinai pakeisti tikinčiosios lietuvių visuomenės padėtį. Lenkų laikais ji buvo sunki, suvaržyta. Iškilo lietuvių pamaldų praplėtimo klausimas Vilniaus bažnyčiose. Dabar jau lietuvių visuomenė negalėjo pasitenkinti tik viena mažute Šv. Mikalojaus bažnyčia. Lenkiškoji Vilniaus Kurija parodė negirdėtą sustingimą šiuo klausimu. Nieko neužmiršo ir nieko neišmoko, nors pergyveno baisią savo valstybės katastrofą. Nebeliko valstybės, bet Kurija ryžosi toliau tęsti lenkiškąjį imperializmą.

Pamaldų praplėtimo klausimas tikrai buvo labai aktualus. Visi norėjo pamaldų — Vyriausybė, visuomenė, mokyklos, kariuomenė. Tuo reikalu Lietuvos atstovai kreipėsi į Vilniaus Kuriją. Prašė vietos lietuvių pamaldoms miesto bažnyčiose. Atsakymas buvo duotas neigiamas. Buvo pareikšta, kad metropolitas yra suvaržytas konkordato nuostatais. Pagal konkordatą pamaldų kalbą gali keisti tik Lenkijos vyskupų konferencija. Tokia konferencija dabar neįmanoma, todėl ir pamaldų įvedimas nėra galimas. O kad dingus vienai sutarties šaliai, dingsta ir pati sutartis, apie tai metropolitas užmiršo. Lietuvių delegacijas lenkų ordinariatas visas paleido be nieko. Leido tik pasinaudoti nuo lenkų pamaldų atliekamu laiku bažnyčiose. Katedroje, pav. galima buvo užimti tik 8 val ryto. Daugiau nieko. Panašiai buvo ir kitose bažnyčiose. Toks pasiūlymas buvo tik pasityčiojimas iš lietuvių valdžios ir visuomenės. Ypač dar turint galvoje tai, kad baž-

nyčios per pamaldas buvo apytuštės arba tuščios. Lenkų kunigų mieste buvo daug. Pamaldų tinklas buvo labai platus. Gynė tą pačią pamaldų tvarką, kokią turėjo savo viešpatavimo laikais. Užsidarė lenkiškos mokyklos, pasitraukė lenkų administracijos tarnautojai, nebuvo kariuomenės, o pamaldų tinklas ir tvarka liko ta pati. Ne tik pasiliko, bet nenorėjo jos pakeisti.

Vienintelis tik Šv. Jono klebonas T. Makarewicz nesilaikė bendros lenkų linijos. Jo bažnyčia būdavo sekmadieniais tuščia. Tokia jau buvo jos padėtis mieste. Klebonas galvojo logiškai. Lietuvių atstovams jis pareiškė labai gražiai: „Mano bažnyčia tuščia. Kokias valandas norite, tokias užimkite, o mes prisitaikysime prie jūsų". Lietuvių kariuomenė prisiglaudė tuščioje šv. Ignaco bažnyčioje, kuri buvo lenkų įgulos bažnyčia. Daugiau nė viena miesto bažnyčia neįsileido lietuvių pamaldų.

Toks lenkų ordinariato užsispyrimas padarė, kad lietuvių pamaldų klausimą ėmė spręsti pati visuomenė. Labai gyvai atjautė lenkų atkaklumą akademinis jaunimas. Vilniaus bažnyčiose prasidėjo riaušės. Jos vyko nuo 1940 m. Gavėnios pradžios iki gegužės mėnesio. Jaunimas ir visuomenė sekmadienio sulaukę susirinkdavo į centrines miesto bažnyčias labai gausiai. Nusiuntę delegatus į zakristiją, prašydavo pamaldų lietuvių kalba. Kai gaudavo neigiamą atsakymą, — o tokį gaudavo kiekvienoje bažnyčioje, — tada pradėdavo giedoti lietuviškas religines giesmes. Giedodavo tol, kol pavargdavo. Giedojimas kartais nusitęsdavo

ligi vakaro. Taip kiekvieną sekmadienį, o lenkų ordinariatas — nė iš vietos. Kai kuriose bažnyčiose lenkai ėmė organizuoti pasipriešinimą. Tada prieidavo net prie muštynių. Jos nebuvo naujovė. Taip lenkai išvydavo visada lietuvių pamaldas iš bažnyčių . . .

Išeities ieškojo lietuviai iš tokios padėties. Tikinčiosios lietuvių visuomenės atstovai kreipėsi pas Popiežiaus nuncijų Kaune. Plačiu memorialu nušvietė lenkų užsispyrimą ir susidariusią padėtį. Nunciatūra į reikalą pažiūrėjo rimtai. Pažadėjo visą reikalą ištirti ir sutvarkyti. Artimiausią sekmadienį atsiuntė į Vilnių savo sekretorių kun. Samore. Tas, atvykęs į Vilnių, rado riaušes. Jos vyko visose miesto centro bažnyčiose.

Šv. Kazimiero bažnyčioje tą sekmadienį lenkai ėmėsi kontrakcijos prieš lietuvius. Kilo bažnyčioje muštynės. Įtužusios minios malšinti įsimaišė į ją nunciatūros sekretorius. Nė nepajuto, kaip greitai gavo žvakide per veidą. Greičiausiai nuo lenko, nes savus kunigus jie pažinojo visus. Muštynių, žinoma, nesustabdė. Aplakstęs visas miesto bažnyčias, kuriose vyko riaušės, sekretorius gavo pilną padėties vaizdą. Sugrįžęs į Kauną, painformavo nunciatūrą. Kalbėjo, žinoma, labai įtikinančiai, nes parsinešė „regimus įrodymus" ant savo veido.

Patikrinimo rezultatų nereikėjo ilgai laukti. Artimiausiam sekmadieniui jau jie buvo žinomi. Buvo gražūs. Visose miesto bažnyčiose, kurios buvo suminėtos lietuvių memoriale, buvo leistos prašytomis valando-

mis lietuviškos pamaldos. Tokiu būdu lietuvių visuomenė gavo savas pamaldas Katedroje 10 val., Domininkonų bažnyčioje 11 val. . . .

Vatikano rūpestingumas ėjo toliau. Pamaldas įvedęs, lietuviams atsiuntė dar ganytoją. Atsiuntė ark. Mečislovą Reinį. Davė jam plačius įgaliojimus, kad galėtų tvarkyti dvasinius lietuvių visuomenės reikalus. Jo gauti iš Vatikano skiriamieji raštai davė „facultates episcopi residentialis in urgentioribus casibus". Jei metropolitas pasitrauktų iš arkivyskupijos, tada ark. M. Reinys valdo ją kaip Administrator Apostolicus „cum facultatibus epi residentialis". Žodžiu, tokios pačios teisės svarbiam reikale, kaip metropolito. Po trumpo laiko atėjo iš Vatikano dar nauji raštai, kurie praplėtė turimus įgaliojimus. Jie sakė, kad ark. M. Reinys „potest uti facultatibus episcopi residentialis et in minus urgentibus casibus".

Lenkų ordinariatas Ark. M. Reinį sutiko labai šaltai. Nedavė jam nė buto erdviuose metropolito rūmuose prie katedros aikštės. Mat „nebuvo" vietos. Butą ark. Reinys susirado Pilies gatvėje, šalia „Lietuvaitės" valgyklos, kuriai vadovavo kažkokia pamaldi moteris. Toje valgykloje valgydavo visus tris kartus. Darbo kūrijoje negavo jokio. Negavo ir jokio iš kūrijos atlyginimo. Visus reikalus tvarkydavo vienas metropolitas su savo lenkiškuoju aparatu . . .

Būdamas toli nuo Vilniaus ordinariato gyvenimo, ark. M. Reinys negalėjo pasireikšti plačiai. Jo veikla pasireikšdavo tik lietuviškų miesto mokyklų vizitavi-

mu. Toliau važinėdavo į Kauno universitetą skaityti jame paskaitų. Dalyvavo katalikiškoje spaudoje. Per didžiąsias šventes pasakydavo Vilniaus bažnyčiose pamokslus. Tai buvo viskas. Savo buvimu, žinoma, varžė lenkų ordinariatą. Jei jis ir netaisė lietuvių skriaudų, tai jau buvo atsargesnis su naujomis. Tokia padėtis truko neilgai. Karo laikas kūrė vis naujas permainas.

Nuo 1940 m. birželio vidurio bažnytinis gyvenimas atsidūrė visai naujose sąlygose. Tuo laiku Lietuvoje įsisteigė tarybinė valdžia. Ji įnešė labai dideles permainas į visą gyvenimą. Bažnyčia buvo atskirta nuo valstybės ir mokykla nuo Bažnyčios. Toks buvo pagrindinis naujos konstitucijos nuostatas.

Kunigų būklė labai pasikeitė. Susiaurėjo darbo sritis. Visas darbas buvo tik pačioje bažnyčioje. Pasunkėjo materialinė padėtis.

Jei grįšime prie Vilniaus miesto kunigų, tai šiems pastariesiems pabrango butų nuoma. Jau nebuvo galimybės išlaikyti senus butus. Nuomos normos vertė mažinti gyvenamąjį plotą.

Ark. M. Reinys turėjo Pilies gatvėje (Pilies g. ir Bernardinų skersg. kampas II aukšte) du kambarius, bet gyvenamasis plotas buvo didelis. Turėjo iš jų bėgti, nes nekėlė kišenė. Šis Vyras nebuvo piniguotas, nes niekada negyveno dėl pinigo. Kadangi įstatymas veikė atgal, tai vos atsiskaitė už butą. Paliko jį ir rado prieglaudą pas Šv. Mikalojaus kleb. kun. K. Čibirą. Šis turėjo dviejų kambarių butą su virtuve.

Šv. Mikalojaus lietuvių bažnyčia Vilniuje (Iš Broniaus Kviklio archyvo)

Ark. M. Reinį sutalpino į savo miegamąjį, o pats sutilpo savo salonėlyje, kuris buvo pereinamas kambarys. Jame abudu valgydavo. Savo naujam gyventojui jis užtikrino ne tik butą, bet ir visą išlaikymą su patarnavimu. Kaip abudu atsiskaitydavo, liko paslaptis visiems laikams. Greičiausia šeimininkas neimdavo nieko. Išgyveno čia abudu iki 1942.III.23. Atsikėlė čia ark. Reinys apie 1941 m. gegužės pradžią, nes naujos nuomos įstatymas pradėjo veikti nuo tų pačių metų balandžio mėn. pabaigos. Panašus likimas tuo pačiu laiku palietė ir lenkų ordinariatą. Ir jis turėjo palikti savo rūmus ir persikelti į Pilies gatvę 8 namus . . .

1942 metų Gavėnios pradžioje okupacinė valdžia atsigręžė prieš lenkus. Uždarė Kunigų Seminariją. Jos profesūrą išvežė į darbo stovyklą Išlaužo dvare. Išvaikė lenkų ordinariatą. Metropolitą su kancleriu išvežė į Marijampolę. Patalpino Marijonų vienuolyne. Išvaikė Vilniaus vienuolynus.

...Po lenkų ordinariato išvaikymo sutinkant su Ap. Sosto valia arkivyskupijos vairą paėmė į savo rankas ark. M. Reinys. Savo kancleriu paskyrė kun. K. Čibirą „savo šeimininką".

Atėjo nelemtoji 1942.III.23. naktis su aviacijos antskrydžiu į Vilniaus miestą. Per miesto bombardavimą žuvo kun. K. Čibiras ir buvo sužeistas ark. M. Reinys. Įvykiai sekė vienas po kito taip greitai, kad ark. Reinys nesuskubo persikelti į tuščias ordinariato patalpas, o kun. Čibiras mirties buvo užkluptas savo kambaryje prie rašomos mašinėlės, kuria rašė pirmąjį kurijos raštą — pranešimą Ap. Sostui apie pasikeitimus Vilniaus ordinariate. Po katastrofos a. a. kun. Čibiras nuvažiavo į Rasus amžinam poilsiui, o ark. Reinys į šv. Jokūbo ligoninę su sulaužytu raktikauliu ir kontuzija.

Po metropolito ištrėmimo į Marijampolę pas tėvus marijonus, arkivyskupijos vairas sutinkamai su Ap. Sosto valia perėjo į ark. Reinio rankas. Nusikratę priespaudos, apsidžiaugė lietuviai ir gudai. Naujasis arkivyskupas valdė arkivyskupiją kaip Apaštališkasis Administratorius. Tai jau buvo mokslo vyras su aukšta erudicija universiteto profesorius. Kupinas bu-

vo katalikiškojo internacionalizmo. Be lietuvių, rusų, lenkų ir lotynų dar vartojo kokias penkias Europos kalbas raštu ir žodžiu. Iš viso jo asmens spindėjo nepaprasta inteligencija ir aukšta dvasinė kultūra.

Dėl metropolito (supr. — R. Jalbžykovskio aut.) neliūdėjo net nuosaikieji lenkai. Prel. Chalecki, oficiolas, pirmąja proga prisipažino: „Nadojadly już te bzdury szowinistyczne, trwające bez ustanku. Jeżeli mialem w życiu szczerych przyjaciól, to tylko między litwinami. Nie mogę movic bez lez milošci i szacunku o biskupie Matulewiczu, a teraz spodziewam się w tym mieć prawdziwego pasterza". (Jau įgrįso tos nepaliaujamos šovinistinės kvailystės. Jei gyvenime turėjau ištikimų draugų, tai tik iš lietuvių. Negaliu kalbėti be meilės ir pagarbos ašarų apie vyskupą J. Matulevičių, o dabar tikiuosi šitame turėsiu tikrą ganytoją). Jis su savo nuomone nebuvo vienišas, nors jis savo nuomonės beveik niekada nereikšdavo.

Visą Kūrijos personalą ark. M. Reinys paliko tą patį. Gal saugojo kanoną, kuris sako: „Sede vacante, nil innovetur" (Vakuojant sostui, nieko nekeičiama). Paliko net visus metropolito tarnus savo vietose. Iš šešių ordinaro kambarių antrajame aukšte (Pilies g. 8 į gatvę) sau paėmė tik du kambarius. Kitais keturiais kambariais — net metropolito valgomuoju ir virtuve — naudojosi kun. St. Czyževski su tarnais. Valgyti ark. M. Reinys eidavo visus tris kartus į Onos gatvę, į lietuvių kunigų valgyklėlę. Trečiajame aukšte buvo Kūrija ir Dvasinis teismas. Mieste butų trūku-

mo nebuvo. Tačiau naujojo ordinaro asmens kultūra neleido nieko daryti, kad kas nepasijustų nuskriaustas.

Kadangi kūrijos kancleris išvyko drauge su metropolitu, tai nauju kancleriu po kun. K. Čibiro mirties paskyrė tą, kuris rašo šias eilutes.

Naujojo ordinaro susitikimas su kapitula, numatytas kanonų, perimant arkivyskupijos valdymą, nebuvo simpatiškas. Lenkiškoji kapitula nė kiek nesidrovėjo parodyti visą savo endekišką nacionalizmą. Ji aiškiai parodė, kad nelaukia lietuvio arkivyskupo soste. Ordinariato perėjimą į lietuvių rankas laikė tik nauju ir skaudžiu smūgiu lenkų tautai po jų valstybės sugriuvimo. Visai neslėpė to savo skausmo. Kitų tautų reikalai jai visai nerūpėjo.

Šiame kapitulos posėdyje naujojo ordinaro raštus perskaityti teko naujajam kancleriui. Kapitulos nariai buvo beveik visi. Nebuvo tik kokių dviejų, kurie buvo išvežti kitur. Raštai buvo aiškūs. Gauti jie buvo ark. Reiniui atvykstant į Vilnių, bet buvo neriboti galiojimo laiku. Jie sakė, kad in presentia metropolitae (esant metropolitu) ark. M. Reinys naudojasi facultatibus episcopi residentialis in ingentibus casibus, (rezidentinio vyskupo teisėmis esant svarbiems reikalams), o in absentia eius (nesant) — valdo arkivyskupiją Apašt. Administratoriaus titulu, naudodamasis tomis pačiomis teisėmis neribotai. Dėl jų autentiškumo nebuvo jokios abejonės. Visi jie buvo parašyti ant Vatikano blankų, papuoštų tijaromis ir raktais. Turėjo reikalingus parašus ir antspaudus. Jie buvo posė-

dyje išklausyti su grėsminga tyla. Vis dėlto prel. Žebrowskis neiškentė, neparodęs savo neapykantos: „Można bylo sprowadzie nowe przez tyle czasu". (Per tiek laiko buvo galima gauti naujus). Nuo metropolito ištrėmimo buvo praėjęs mėnuo laiko. Tiek laiko išgulėjo M. Reinys ligoninėje. Pagaliau nebuvo prasmės neraminti Vatikano, kai buvo pilnoje galioje atsiųstieji anksčiau raštai. Po to kapitula išsiskirstė, nepratarus nė vieno šiltesnio žodelio.

Kurijoje darbo buvo labai daug. Visi susirašinėjimai su kunigais vyko lotynų kalba. Susirašinėjimai su pasauliečiais vykdavo tokia kalba, kokia jie kreipdavosi į kuriją. Reikėjo redaguoti viską lotyniškai. Archidiecezija turėjo pusantro milijono tikinčiųjų, apie penkis šimtus bažnyčių, apie 40 įvairių vienuolijų ir apie tūkstantį dvasiškijos. Kurijai reikėjo daugiau lietuvių tarnautojų. Buvo įtrauktas kun. J. Panavas, bet vistiek dar trūko. Reikėjo, kad bedirbdami pasirengtų lietuviški jos kadrai.

Kurijos kadrų plėtimui savotiškas stabdys buvo importiniai kunigai. Pastarieji nori viską mieste užimti patys, nors buvo su trūkumais. Nemokėjo vietinių kalbų, kurių žinojimas buvo neišvengiamas. Labai piršo kun. J. Bičiūną, katedros lietuvių pamaldų tvarkytoju. Buvo net jį įvedę į kuriją. Bet tuojau paaiškėjo, kad jam daug ko trūksta kurijos darbui. Pasirodė, kad nemoka ne tik lenkiškai, bet ir lotyniškai . . . Jo žinioms patikrinti ordinaras davė raštą, parašytą lietuviškai, kad jis išverstų jį į lotynų kalbą. Bičiūnas

tai padarė, tik, perdaug pasitikėdamas savo jėgomis, su nieku nepasitaręs, nunešė savo darbą tiesiai ordinarui. Tas, pamatęs „ciceronišką" kalbą, tuojau autorių atleido iš darbo. Patarė išmokti lotynų ir lenkų kalbas ir rašyti mašinėle. Kai išmoks, galės grįžti į kuriją. Negrįžo iki pabaigos. Kurija liko be darbininko.

Per vokiečių okupaciją kurijos darbą labai didino visokie pažymėjimai. Po ilgų derybų kurijai pavyko apginti vienuolius ir vienuoles nuo Reicho darbo. Arbeitsamtas juos atleido nuo darbo, bet su sąlyga, kad visi turėtų kurijos pažymėjimus, nesenesnius, kaip trys mėnesiai laiko. Kas metų ketvirtį kurija turėdavo atnaujinti apie tūkstantį tokių pažymėjimų.

Kurijoje tuojau pradėjo reikštis lenkų neištikimybė lietuviui ordinarui. Visai dingo iš kurijos paslapties drausmė. Jei lenkas išdrįsta ateiti į kuriją, pas ordinarą, su raštišku skundu prieš lenką, tuojau rytojaus dieną jį jau smerkia visas miestas. Tokiam priekaištas: „Kaip lenkas drįsta skųstis „litvinui" prieš lenką?!" Ordinaras nežinojo, ką už tai kaltinti. Visai nenorėjo tikėti tokia lenkų neištikimybe. Nieko nepadėjo Ordinaro priėmimo kambario durų sudvigubinimas ir jų raktų pakeitimas. Naujus raktus ordinaras vėl įdavė lenkui lekajui. Tokius ir panašius skundus, kurie mėgo pasklisti, Ordinaras laikė tik pas save savo darbo stale ir užrakintus. Vistiek žinios sklido, nes darbo stalas buvo kurijos nuosavybė. Kiti jo raktų egzemplioriai galėjo būti kur kitur. Su tuo paslapties

nesilaikymu tikrai buvo nemaža nemalonumų. Bet jo priežastis buvo neaiški, kol pats ordinaras nesugavo.

Atėjo laikas, kad pikti darbai išėjo aikštėn. Pasirodė, kad paslapties nesklandumų priežastis gyveno pačiose ordinaro patalpose. Toji priežastis buvo kun. Stan. Czyżewski, asmeninis metropolito sekretorius ir teismo notaras. Jam buvo labai patogu viską sekti. Gyveno čia pat. Kasdien sėdėdavo teismo kambaryje, iš kur girdėdavo viską, kas dedasi kurijoje. Visur vaikščiodavo laisvai, kai kurijoje nebūdavo nieko, nes nuo visko turėjo atskirus raktus. Raktų pakeitimas naujais karo metu buvo sunki problema. Jų visai nebuvo prekyboje. Kun. Czyżewski kontroliuodavo kuriją ir patį ordinarą. Laimė, kad jo darbas netrukus išryškėjo.

Nuo ankstyvo 1943 m. pavasario lietuviai kunigai ėmė kviesti ordinarą į savo vedamas bažnyčias Sutvirtinimo Sakramento teikti. Lenkai, išskyrus Lentvario kleboną Kazimierą Kulak, nekvietė nė vienas. Laukė jie savojo. Tokias iškilmes miesto ir provincijos kunigai paskelbdavo iš anksto. Miesto kunigai įdėdavo žinelę net į miesto laikraščius. Žodžiu sakant, ordinaro išvykimą iš namų žinodavo visi. Tokios apeigos paprastai užimdavo visą sekmadienį ar šventę. Tiek laiko ordinaro butas būdavo visai tuščias. Niekam neatėjo nė į galvą palikti namie sargą. Mat, ark. M. Reinys — europietis žmogus. Kur jį kas galės įtikinti, kad lenkai galėtų leistis taip žemai.

Vieną to paties pavasario sekmadienį Sutvirtinimas

buvo teikiamas Šv. Mikalojaus bažnyčioje Vilniuje. Buvo viskas iš anksto visur paskelbta. Tik nebuvo paskelbta, kad viskas užsitęs neilgai. Tai ir apgavo kun. Czyżewskį.

Po trejeto valandų ordinaras sugrįžo iš iškilmių namo. Tokio trumpo laiko niekas nesitikėjo. Kitais sekmadieniais taip nebūdavo. Sugrįžęs namo, ordinaras rado užimtą savo kambarį. Jame sėdėjo už stalo kun. Czyżewskis. Atsidaręs stalčius kažką studijavo. Buvo taip susikaupęs, kad net negirdėjo, kai atėjo namo šeimininkas. Pakėlė nuo darbo galvą tik tada, kai šeimininkas paklausė su didžiu nustebimu: — Kaip čia dabar patekai? Ką čia veiki ne prie savo stalo? — Tikrinau laikrodį, — atsakė sumišęs neprašytas svečias. Atsakė, nežinodamas pats, ką sako, nes ten nebuvo jokio laikrodžio. Buvo pakeisti ir kambario raktai, bet jam paskolino juos lekajus, kuris buvo lenkas. Išėjo iš kambario, kai ordinaras paprašė išeiti.

Dabar ordinarui jau buvo aišku, kas laužo ordinariato paslaptis. Daugiau jis jau nekartojo: „Jūs nekenčiate lenkų, todėl perdedate, įtardami juos".

Iš visko išeina, kad Czyżewskis tai darė ne be metropolito žinios. Pasibaigus vokiečių okupacijai, metropolitas sugrįžo į savo vietą. Vėl šalia savęs pasisodino ir apgyvendino Czyżewskį. Ano incidento ark. M. Reinys nepalaikė jam jokia nuodėme. Jei jau nebaudė už nepadorumą, tai galėjo nubausti už kerėpliškumą. Nė to nepadarė

Apie incidentą su kun. Czyżewskiu ark. M. Rei-

nys pranešė kapitulai. Liepė išsikraustyti visiems gyventojams iš ordinariato patalpų su Czyżewskiu priešakyje. Visą įvykį pranešė Ap. Sostui. Parsikvietė dvi vargdienių seseris, Veroniką Jurkevičiūtę ir Elzbietą Masiulytę, kurios tvarkė ordinariatą ir kuriją. Gamino ordinarui vietoje valgį.

Kun. Czyżewskis dvasiniame teisme ėjo toliau savo pareigas. Vis naujos iškildavo lenkų niekšybės. Po kurio laiko paaiškėjo, kad Kurija negauna užsieninių siuntų, nors per vokiečių okupaciją jos galėdavo ateiti. Pasirodė, kad siuntos iš Vatikano kažkur dažnai nuklysta. Pašto reikalus kurijoje tvarkė lietuvis notaras, bet jis visko negaudavo. Tik gerai išsiteiravus pašte, paaiškėjo, kad visas užsienines siuntas ir laiškus priima ne lietuvis notaras, kuriam pavesta jas gauti, bet kun. J. Ostreyko, lenkas notaras. Pasirodė, kad jis buvo susitaręs su laiškanešiais kurie visi buvo lenkai. Laiškanešiai vietinius laiškus ir siuntas atiduodavo kurijai, o užsienio dalykus — Ostreykai pagal susitarimą. Ostreyko perduodavo viską, kam reikėjo. Kai paštas parodė savo išdavimų knygas, pasirodė, kad visi vietiniai laiškai buvo pasirašyti kun. J. Panavo, o užsieniniai — kun. Ostreyko. Buvo užvesta smarki byla, bet karo veiksmai sumaišė viską. Sudegė ir centrinis paštas. Tokiais „gražiais žiedais" lenkai puošė savo darbą su lietuviais.

Kun. Czyżewski labai dažnai vykdavo į Marijampolę. Reikia manyti, kad apie viską informuodavo metropolitą.

Sunku buvo ark. M. Reiniui taisyti lenkų skriaudas, padarytas lietuviams, nes labai trūko lietuvių kunigų. Buvo išsiuntinėti iš Vilniaus ordinariato atsišaukimai į visas Lietuvos kurijas. Buvo prašoma Lietuvos ordinarų, kad paremtų savo kunigais Vilniaus kraštą. Į miestą, ypač į aukštąsias vietas veržėsi labai, bet į Vilniaus provinciją, kur labiausiai reikėjo, neatsirado nė vieno. Provincijoje mažesni buvo lenkų kalbos poreikiai. Nevažiavo, nes laikė šį kraštą neturtingu.

Apašt. Vilniaus Administratorius tais pačiais metais, kai paėmė arkidiecezijos vairą, rudenį įsteigė naują kunigų seminariją. Seminarijos rektoriumi paskyrė Kauno dėstytoją kun. Tulabą, labai jauną. Rektorius sukomplektavo seminarijos profesūrą. Pakvietė visus iš kitur. Vilniečio kunigo nepakvietė nė vieno . . .

Kun. Tulabos pasiūlymu buvo patvirtinti profesoriais šie importiniai kunigai: L. Gronis, A. Vaitiekaitis, Baliukas, A. Lipniūnas, Tadarauskas, ir vienuoliai tėvai salez. Gustas ir mar. N. Skurkis. Prokuratoriumi buvo paskirtas kun. Juodagalvis . . .

Į kunigų seminarijos atidarymą nebuvo pakviestas nė vienas vilnietis kunigas. Rektorius Tulaba atidarymo kalboje ypatingai akcentavo, kad seminarija ugdys naują kunigo tipą. Žodžiais dar nepasakė, bet tarp eilučių buvo jaučiama, kad tas tipas bus visai priešingas vilniečio kunigo tipui. Tokie išsišokimai nepatiko vietos kunigams. Paskui ordinaras gaudavo iš lietuvių kunigų laiškų, kuriuose buvo klausiama, iš kur tas nepalankumas vietos kunigams . . .

Tada buvo gandų, kad į seminariją norėta įtraukti vilnietį kun. J. Steponavičių, bet tik dvasios tėvu.

Kunigų seminarija įsikūrė prie Šv. Mykolo vienuolyno, Bernardinų seserų vienuolyno patalpose. Seserys buvo vokiečių išvaikytos drauge su kitais vienuolynais. Į senąsias kun. seminarijos patalpas neleido okupantai. Klierikų per visus kursus susidarė apie 40 . . .

Dėstomoji kalba buvo tik lietuvių kalba. Senojoje Vilniaus seminarijoje daugelis mokslų dalykų buvo dėstoma ir egzaminuojama lotyniškai. Naujoje seminarijoje lotynų kalba buvo lygiai taip apleista, kaip Kaune. Toks bažnytinės kalbos nepaisymas buvo didelė žala. Nemokėdami lotynų kalbos klierikai ir paskui kunigai negalėjo naudotis lotyniškais teologijos vadovais ir teologine literatūra. Lietuviškai iš teologijos nieko nėra parašyta, o svetimas kalbas maža kas moka.

Teologiją naujoje seminarijoje dėstė pats Ap. Administratorius. Kitų mokslų dalykų lygis buvo žemas. Nusiskųsdavo paskutinio kurso klierikai, kad dogmatinės teologijos lygis neaukštesnis už gimnazijos VII klasės tikybos kursą. Bažnyčios istorija buvo dėstoma iš gimnazijos vadovėlio (A. Vaitiekaičio Bažnyčios praeitis).

Seminarija gyvavo neilgai . . . Seminarijos vadovai visai nesiskaitė su Vilniaus kurijos ištekliais.

. . . Kunigų seminarija gyvavo nepilnus metus. Pradėjo mokslą 1942 m. rudenį, o 1943 metų ankstyvą pavasarį jau buvo okupanto vėl išvaikyta. Mokslo metų negalėjo užbaigti. Apsupo gestapas ir kariuomenė

ir liepė visiems per kelias valandas išsikraustyti. Klierikai buvo išmesti tiesiai į gatvę. Toks buvo visur hitlerininkų santykis su Bažnyčia. Uždarymo motyvai buvo tie patys, kurie veikė, uždarant Vilniaus universitetą. Priekaištavo, kad seminarija buvo atidaryta be okupantų žinios.

Artimiausią rudenį su dideliu pavėlavimu po ilgų klabenimų vėl leido seminariją atidaryti. Per tuos metus seminarija paruošė vieną neopresbiterių laidą. Moklso metų pabaigoje buvo įšventinti keli neopresbiteriai. 1944 m. liepos mėnesio karo veiksmai mieste išvaikė visą profesūrą, todėl po jų seminarija jau neatgijo. Jos nebėra Vilniuje iki šiol. Buvo daryta pastangų jai atgaivinti, bet jos nedavė jokių rezultatų.

Steigdamas kunigų seminariją Vilniuje Ap. Administratorius turėjo gražiausius norus. Norėjo duoti kunigus visoms šio krašto tautoms. Nė viena jam nebuvo tolima. Į seminariją buvo atviros durys visiems. Jos mokslo lygį norėjo iškelti į galimas aukštumas. Tik su profesūros parinkimu jis turėjo tuos pačius sunkumus, kuriuos turėjo Vilniaus Kurija su lenkų sąmoningai ir planingai suredukuoto iki minimumo lietuvių kunigų skaičiaus papildymu. Niekas nenorėjo važiuoti į Vilnių dirbti, kai turėjo kitur patogesnes darbo sąlygas.

Vilniaus kunigų seminarija, kuri turi šimtmetines tradicijas, lenkų siautėjimo laikais negalavo šovinizmo liga, bet vis dėlto joje nebuvo užtrinta graži dvasia. Supasaulėjimas dar nebuvo pakirtęs jos dvasinio gy-

venimo. Tuo negalėtų pasigirti Kaunas tais laikais, kurie sekė po pirmojo pasaulinio karo. Tai rodo skirtumas, kuris yra labai ryškus tarp prieškarinio ir pokarinio kunigo tipo Lietuvoje. Tas skirtumas nėra pokarinių laikų naudai. Pokariniai laikai įnešė daug supasaulėjimo į kunigų gyvenimą. Kun. R. Kuodis tą reiškinį pateisina aukštesne pokarinių laikų kultūra. Tačiau toks aiškinimas yra klaidingas. Yra kitos tautos, kurios aukščiau stovi kultūros pakopoje už Žemaitiją, bet supasaulėjimo reiškinio vengia ir sugeba išvengti.

Iš Vilniaus kunigų seminarijos rūmų, nepaisant kai kurių labai pasenusių auklėjimo metodų, neopresbiteriai išsinešdavo kunigišką dvasią. Toji dvasia jiems ilgai ar net per visą gyvenimą padėdavo pakelti visus kunigo gyvenimo sunkumus.

Visai naują dvasią atnešė į Vilnių tie kunigai, kurie atsikėlė į jį per šį pasaulinį karą. Džiaugtis ta dvasia negalima.

Į Vilniaus krašto klebonus nepavyko suvilioti nė vieno Lietuvos kunigo. Todėl ark. M. Reiniui nepavyko atitaisyti beveik nė vienos lenkų skriaudos, padarytos lietuviams per jų valdymo laiką. Vilniaus provincijoje beveik visur pasiliko dar ilgokam laikui tokia padėtis, kokia buvo ark. Jalbžykovskio laikais. Jei kur iš lenkų klebono pareikalaudavo, kad praplėstų ar įvestų lietuviams pamaldas, tai jis viską pažadėdavo, bet nieko nevykdydavo. Kai apie nevykdymą pasiekdavo žinios lietuvių ordinarą, tada pasiaiškinda-

vo trumpai: „Buvau įvedęs, bet kai niekas nesilankė, tai vėl nutraukiau".

Galės kas pasakyti, kad Lietuvos dvasiškijai buvo neįmanoma važiuoti į Vilnių. Čia reikėjo mokėti lenkų kalbą. Ne, buvo išeitis, kuri nebuvo niekam paslaptis. Atvažiavę būtų užėmę grynai lietuviškas parapijas. Ten būtų apsiėję puikiai su viena lietuvių kalba. Jie būtų atpalaidavę vietinius lietuvius kunigus, kurie būtų užėmę mišrias parapijas ir būtų atitaisę lenkų okupacijos klaidas. Būtų pataisę Vilniaus klierikų skaičių, nes būtų padidėjęs „seminaristicum" (seminarijos reikalams aukos, — aut.), kurį lenkai klebonai boikotavo be jokių atodairų. Turint kunigų rezervą, būtų buvę galima nubausti boikoto vykdytojus.

Klierikų išlaikymo našta gulė tik ant šio krašto lietuvių klebonų. Lenkai boikotavo arba savo rinkliavas siųsdavo į Balstogę. (Po ark. Jalbzykowskio persikėlimo į Balstogę).

Vokiečių okupacijos pabaiga turėjo dar vieną suminėtiną įvykį — Vilniaus lietuvis ordinaras M. Reinys atšventė savo 60 metų (1884-1944) jubiliejų. Minėjimas įvyko Vilniaus teatre (Basanavičiaus g-vė). Gausiai dalyvavo Vilniaus visuomenė. Jubiliato asmenį minėjime apibūdino Kauno universiteto dėstytojas Antanas Maceina. Paskui sekė koncertinė minėjimo dalis. Ją atliko Vilniaus chorai ir operos solistai. Vilniaus tikinčioji visuomenė, sveikindama jubiliatą įteikė jam kuklias, bet prasmingas dovanėles.

Po devynių dienų kautynių Vilniaus miesto gat-

vėse okupantas buvo galutinai sutriuškintas ir išvytas. Pasinaudodami suirute, lenkų partizanai atliko savo planuotą žygį — apiplėšė lietuvio ordinaro kuriją, negražiausiu būdu ją nusiaubdami ir išplėšdami jos kasą.

Drauge su okupantu dingo ir visi atvykusieji kunigai. Ištikimas Vilniui pasiliko tik kun. A. Vaitiekaitis ir Babilius. Po kurio laiko pasirodė kun. Baliukas, bet vėl tuojau dingo.

Mūšiams mieste nutilus, po savaitės laiko sugrįžo į Vilnių po atostogų ark. M. Reinys. Dar po savaitės atvyko ir metropolitas su visa savo palyda. Atvyko tiesiai iš Marijampolės. Tuojau „Wolnose" laikraščio korespondentui nusiskundė kieta marijonų ranka Marijampolėje. Marijonai straipsnyje buvo pavaizduoti kaip tikri kalėjimo sargybiniai.

Metropolitas sugrįžo su labai pakilia nuotaika, tuojau sušaukė miesto kunigus, kuriuos užtikrino, kad „po dviejų mėnesių viskas bus gerai". Griebėsi darbo su tokiu tempu, kokiu švaistydavosi lenkų valdymo laikais. Tuojau ėmė taisyti „Vokiečių okupacijos klaidas". Arkivyskupijos valdymą pasiėmė tik sau. Arkv. M. Reinys buvo nuo visko atstumtas. Gavo mažutį kambarėlį. Negavo jokio išlaikymo. Galėjo pasirašyti tik moterystės dispensus nuo užsakų ir nuo kliūčių. Daugiau nieko. Kurijoje neliko nė vieno lietuvio. Kancleris (lietuvis) buvo paleistas neribotų atostogų. Į jo vietą sugrįžo senasis kancleris kun. A. Sawicki. Tuojau prasidėjo lietuvio ordinaro „klaidų" taisymas. Bu-

vo visur atstatytos lenkų privilegijos. Viskas vėl vyko lygiai taip, kaip vyko per lenkų okupaciją. Vėl jokių teisių nei lietuviams, nei gudams. Ką vieniems ir kitiems ark. Reinys buvo davęs, viskas vėl pirmajame mėnesyje buvo nubraukta... Toks švaistymasis tęsėsi nuo 1944.VIII.8 iki 1945 m. sausio mėnesio pabaigos.

Visų pirmiausia metropolitas atpalaidavo nuo bausmių lenkus kunigus. Jie į jas pateko per vokiečių okupaciją. Paliko savo bažnytinius postus ir nuėjo į mišką pas lenkus partizanus. Partizanų veikla buvo labai negraži lietuvių atžvilgiu. Vyko žiauriausias lietuvių persekiojimas. Suiminėjo ir žudė visus veiklesnius lietuvius. Labiausiai buvo gaudomi buvę lietuvių organizacijų veikėjai. Jų tarpe klastingai buvo nužudytas Eitminiškių klebonas kun. Ambroziejus Jakavonis.

Sovietų armijai žygiuojant į Vilnių, lenkų partizanai rengėsi įsiveržti pirmieji ir surengti ten lietuvių skerdynes... Įvykdytos lietuvių skerdynės Vilniaus priemiesčiuose. Jose žuvo keliasdešimt lietuvių... Mirties nuostabiai išvengė buvę Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijos mokytojai Antanas Krutulys ir Vladimiras Saks-Sakavičius bei Ladygienė (generolo Ladygos žmona su vaikais).

Ypač žiauri padėtis buvo Dieveniškių parapijoje. Partizanai naikino lietuvių pamaldas, neleisdavo lietuvių sekmadieniais eiti į bažnyčią. Tokiuose darbeliuose dalyvavo ir lenkai kunigai, palikę sauvališkai bažnytines pareigas. Lietuvis ordinaras turėjo tokius nu-

bausti. Taip nubausti už sauvaliavimą buvo kunigai Tyszko ir du broliai Preiseriai. Metropolitas juos, žinoma, tuoj išlaisvino iš „lietuviškos priespaudos".

Metropolito beatodairiškas kitų tautų teisių nepaisymas tvėrė kelis mėnesius. Atėjo 1945.I.27 diena, kurią metropolitas turėjo vėl pasitraukti nuo sosto (buvo įkalintas). Savo vietą užleido vėl ark. M. Reiniui. Tas vėl pašaukė į kuriją buvusį lietuvį kanclerį. Vėl prasidėjo pagarbos laikai šio krašto tautų teisėms. Po mėnesio nebuvimo metropolitas vėl sugrįžo į sostą, tačiau jau šį kartą nebuvo toks beatodairiškas, koks buvo po pirmojo sugrįžimo, vokiečių okupacijai pasibaigus.

Ark. Reinio vis tiek neprileido prie arkivyskupijos valdymo. Jam paliko tik tokias teises, kokias ir anksčiau palikdavo. Tačiau lietuvį kanclerį šį kartą paliko kurijoje savo vietoje. Gal todėl, kad dingo kun. A. Sawickis. Paliko, bet tik dėl akių. Visas darbas vyko be kanclerio. Jo padėtis buvo nepavydėtina. Vengė jo visi lenkai kurijos interesantai, vengė ir metropolito tarnai. Bėgdavo kaip nuo maro. Metropolitas davė jam priedui dar „papierek" į katedrą, jame buvo parašyta: „Naznacza się do Bazyliki do odprawiania nabożenstw w języku litewskim, do gloszenia kazan i do sluchania spowiedzi". (Skiriu į Bazilika atlikti lietuviškai pamaldas, sakyti pamokslus ir klausyti išpažinčių). Viskas nepaprastu būdu, laikinu. Buvo nepalaužiamas įsitikinimas visko laikinumu, nors gyvenimas rodė priešingai. Kancleris nebuvo patenkintas

tokia liguista padėtimi. Tarėsi su ark. M. Reiniu. Šis ragino iš visos širdies kentėti. Paskui nušvietė negražią padėtį pačiam metropolitui. Tas nenustebo. Tik nesutiko atleisti. Pažadėjo padėtį taisyti. Sunkiai vyko tas „taisymas". Bet jau pradėjo lietuvį kancleri šiek tiek traukti į kurijos darbą. Svarbiausia, kad turėjo ką siuntinėti į valdiškas įstaigas. Todėl ir siųsdavo, kur tik galėdavo pasiųsti — siųsdavo net savo vietoje.

1945 m. vasario mėnesyje iškilo miesto lietuvių kunigų klausimas. Tarybinė valdžia savaip pažiūrėjo į lietuvius kunigus, atkeltus į Vilnių per vokiečių okupaciją. Milicijos organai visiem tokiems davė įsakymą išsikelti iš miesto. Ji nedarė skirtumo tarp lietuvių ir lenkų, bet išsikėlimo įsakymas palietė tik lietuvius kunigus. Lenkų buvo prilindę jų valdžios metais, o lietuviai buvo tada labai suvaržyti. Jų metropolitas įsileisdavo į miestą tik neišvengiamą minimumą. Per vokiečių okupaciją susidarė lietuviams palankesnės sąlygos, todėl jų skaičius mieste galėjo padidėti. Dabar vėl grėsė pavojus miestui likti tik su lenkais kunigais.

Šiuo kunigų trėmimu iš miesto metropolitas nesijautė nuskriaustas. Todėl nebuvo linkęs lietuvių ginti. Kas iš lietuvių kunigų ateidavo pas jį su trėmimo įsakymu, gaudavo tik metropolito „palaiminimą" kelionei. Daugiau nieko.

Ark. M. Reinio patarimu kancleris su raštu nuėjo pas Vidaus Reikalų Liaudies Komisarą Bartašiūną. Iš-

dėstė jam lietuvių kunigų padėtį mieste. Jei priėjimas prie komisaro buvo sunkus, tai reikalo išsprendimas buvo greitas ir prielankus. Visi lietuviai kunigai pasiliko mieste. Trėmimas jiems buvo atšauktas.

Šį kartą metropolito valdymas užtruko nuo 1945 m. vasario vidurio iki tų pačių metų liepos 9 dienos. Per šį laiką lietuvių reikalai nebuvo liečiami. Provincijoje jie buvo tiek susiaurinti, kiek buvo galima, o mieste nebuvo siaurinamos lietuvių teisės bažnyčiose. Jos buvo paliktos beveik tokios pačios, kokias rado metropolitas po ark. M. Reinio valdymo. Nedrįso jų liesti, gal vengdamas naujų riaušių bažnyčiose, o gal dėl to, kad tos teisės buvo jau Vatikano nustatytos. Ką darė metropolitas, padarė per paskutinius 1944 m. mėnesius. Tada su kancleriu Adomu Sawickiu sutvarkė visas lietuvių ir gudų lengvatas, gautas per vokiečių okupaciją. Lenkams sugrąžino tokią padėtį, kokia ji buvo jo valdymo laikais.

1944 m. paskutiniais mėnesiais metropolitas pertvarkė Minsko Baltarusijos bažnytinius reikalus. Ark. M. Reinio jie buvo sutvarkyti gudų naudai. Į Minską ir į kitus Baltarusijos miestus nuvyko ir buvo ark. Reinio įtvirtinti gudai kunigai. Ten nusikėlė ir veikė pastoraciniame darbe Glakowski, Gadlewski, Szutowicz, etc. ir tėvai marijonai. Metropolitas visus gudus kunigus ir tėvus, kurie buvo išlikę gyvi nuo vokiečių teroro, atšaukė atgal, o į jų vietą nusiuntė lenkus kunigus. Lenkijai laimėti Gudijos išsiuntė kun. Sperski, Malynicz, etc. Gudiškoji visuomenė pasipiktino tokiu

metropolito elgesiu. Iš metropolito žygių buvo daroma pagrįsta išvada, kad gudai metropolito įsitikinimu negali melstis savo kalba. Jiems reikia melstis tik lenkiškai, nes nauji apaštalai vartojo tik lenkų kalbą. Taip narsiai metropolitas norėjo ginti istorines Lenkijos sienas.

Gudų kunigai ir visuomenė specialiu memorialu skundėsi popiežiaus nuncijui Vašuvoje. To rašto nuorašą gavo ir metropolitas. Jį skaitydamas labai nervinosi, nes memorialas labai realiai buvo suredaguotas. Nervinosi, bet savo žingsnių neketino atitaisyti. Sprawa polska (lenkų teisės) buvo aukščiau už viską. Su Varšuva netrukus nutrūko ryšiai, todėl atsakymo į memorialą nesulaukė. Po neilgo laiko dingo Baltarusijoje ir bažnytinio darbo sąlygos. Jų dingimą gal pagreitino metropolitas su savo lenkiškąja akcija. Taip buvo sudarkytas gudų apaštalavimas grynai šovinistiniais sumetimais.

Šiuo laikotarpiu vykdavo nuolatiniai marijonų kivirčai su metropolitu. Tėvų marijonų tarpe buvo daug gudų, todėl jie neturėjo pasitikėjimo pas metropolitą. Tėvams marijonams metropolitas labai sunkiai duodavo jurisdikciją savo arkivyskupijoje. Ypač tėvas Czernawski negalėjo niekaip gauti pas metropolitą jurisdikcijos. Veikė čia, žinoma, tik nacionaliniai motyvai. Pasitaikius tinkamai progai, padėtį pataisydavo tik ark. M. Reinys. Tik jam vienam visų tautų žmonės buvo lygūs.

1945 m. birželio mėnesį metropolitas nutarė išvyk-

ti iš Vilniaus, pasiryžo repatrijuoti (59 p.) į Lenkiją. Sunku prileisti, kad toks jo pasirinkimas buvo padarytas visai laisvanoriškai. Tačiau jis pats nė karto neminėjo tokio savo žingsnio motyvų.

Pagaliau atėjo 1945.VII.9 diena, kurią metropolitas gavo du vagonus važiuoti į Balstogę, į Lenkiją. Sunkvežimiais išvežė visus daiktus į stotį. Drauge išvažiavo ir šaritės seserys, kurios greta gyveno ir aptarnaudavo metropolitą. Visos buvo nepaprastos šovinistės. Visą darė, kad pasunkintų lietuviškos kurijos būklę. Net kurijos rūsio raktus paliko ne kurijai, bet kiemo gyventojams lenkams. Lietuvių kurijai galima tik kenkti, bet negalima nieko padėti.

Tą pačią dieną, prieš išvykdamas į stotį, metropolitas sušaukė savo kapitulą. Jos akivaizdoje pareiškė, kad lietuviškąją arkivyskupijos dalį valdys ark. M. Reinys, o gudiškąją ir lenkiškąją jos dalis pasilieka sau. Tas dalis valdys iš Balstogės. Apie tokią savo valią pavedė įspėti visus Gudijos dekanus, kad žinotų, kur savo reikalais turi kreiptis. Paskui sklido žinios ir apie slaptus įspėjimus, kuriuose visiems lenkams kunigams buvo patarta bet kokia kaina laikytis savo postuose. Dėl postų nesidrovėti jokių nuolaidų daryti. Paskui gyvenimas parodė, kad tos kalbos apie nuolaidas buvo teisingos. Slapta rezervavo sau visos arkivyskupijos „seminaristicum". Balstogėje tuojau įsteigė kunigų seminariją, kurioje rengė kunigus visai arkivyskupijai. Imdavo ir „seminaristicum" iš visos arkivyskupijos. Vilniaus klierikams Kauno kunigų se-

minarijoje buvo paskelbtas tylus boikotas, nors buvo ir lenkų klierikų toje seminarijoje. Tuojau paaiškėjo, kad metropolito planai visai nerealūs. Greitai buvo jam uždrausta kištis į kitos valstybės teritoriją. Tai buvo aišku iš pat pradžios. Metropolitas ir vėliau vertė Gudijos ir Lietuvos kunigus palaikyti ryšius su Balstoge, siųsti ten „seminaristicum". Už slaptus ryšius su Balstoge nukentėjo ne vienas lenkas kunigas. Gudijos kunigai liko be vadovo.

Ryšių nutrūkimo atveju metropolitas paliko general vikarų įgaliojimus kiekvienam to krašto dekanui. Tačiau maža kuris dekans išdrįso viešai pasirodyti su tokiais įgaliojimais. Tokiomis sąlygomis suiro drausmė kunigų tarpe. Prasidėjus lenkų repatrijacijai į Lenkiją, pirmieji lėkė ten kunigai iš Gudijos. Dekanai nesugebėjo jų sulaikyti. Daugybė parapijų liko be kunigo. Balstogė nereagavo į tokį kunigų bėgimą. Jau 1947 m. pavasarį Gudijoje buvo tokia padėtis, kad pasiekti kunigą reikėjo važiuoti 100 ir daugiau kilometrų, nes arčiau jo niekur nebuvo. Dėl sauvalės bažnyčios liko tuščios. Dėl kunigų sauvališko bėgimo susidarė tokia baisi padėtis, kad kai kurie rimtesni kunigai ėmė šauktis arkivyskupo Reinio pagalbos. Prašė sustabdyti kunigų bėgimą. Tačiau joks sustabdymas nebuvo įmanomas, nes jis būtų priešingas metropolito parėdymams.

Gudijos dekanai tylėjo, nors padėtis kėlė siaubą. Vienintelis Glenboko dekanas Antoni Zienkiewicz, kunigų bėgimo išgąsdintas, kreipėsi raštu į ark. M. Rei-

nį, prašydamas paskelbti bausmes tiems kunigams, kurie be jokio bažnytinio leidimo vyksta į Lenkiją. Arkivyskupas M. Reinys tuojau atsiliepė į pagalbos šauksmą. Greit nusiuntė raštą, kuriuo visiems kunigams, išvykstantiems be savo dekano leidimo, skelbė „suspensą ipso fakto". Maža kas klausė tokio protesto, nes galvojo, kad jis yra ne arkivyskupo Reinio, bet metropolito valdžioje. Metropolitas gi tylėjo ir pasiėmė ant savo sąžinės liūdną Gudijos Bažnyčios likimą. Jos tikintieji liko be kunigų. Jis galėjo sulaikyti kunigų emigraciją, bet nesulaikė. Jis visiems skelbė, kad „po dviejų mėnesių viskas bus gerai". Panašiai galvojo ir elgėsi Pinsko vyskupas Bukraba. Pats, iš Lenkijos nė nepasirodęs savo vyskupijoje, leido kunigams išvykti į Lenkiją. Su tikinčiaisiais liko tik apie 20 jėzuitų, kuriems reikėjo aptarnauti daugiau 200 parapijų.

Su metropolito išvykimu į Balstogę prasidėjo lenkų kunigų emigracija į Lenkiją. Visi veržėsi į Lenkiją. Lietuviškoje arkivyskupijos dalyje jų emigraciją stabdė Ap. Administratorius. Jis neleido palikti parapijas be kunigų.

Visai kitaip emigracija vyko Baltarusijoje. Ji buvo metropolito žinioje . . . Prasidėjo masinė emigracija . . . Važiavo seni ir jauni, palikdami viena po kitos bažnyčias. Susidarė tokia padėtis, kad tikintiesiems niekur arti nebuvo kunigo.

1947 metų pradžioje paaiškėjo, kad Baltarusijoje tikinčiųjų padėtis yra labai sunki. Neužsidarydavo Vil-

niaus ordinariato durys nuo jos parapijų delegacijų: suklupę ant kelių su ašaromis akyse prašydavo kunigų. Saugojo bažnyčias, jas remontavo ir mokėjo mokesčius, bet nebuvo kam jose laikyti pamaldas. Nebuvo ganytojų... Vilniuje nebuvo tiek kunigų, kad galėtų aprūpinti daug didesnę už save baltarusiškąją arkivyskupijos dalį. Kuriuos kunigus galėjo atleisti, tuos tuoj atleido. Nuvykusiems buvo labai sunku ten aklimatizuotis. Buvo visokių kliūčių. Neužilgo Minsko vyriausybė griežtai užprotestavo prieš Vilniaus kišimąsi į jos teritoriją.

(Autoriaus pastaba. Sunku suprasti ir įvertinti valdytojo kan. J. Stankevičiaus elgesį. Jis savo atsiminimuose (242p.) rašo, kad 1953 m. spalio 16 d., jam būnant Maskvoje, Karpovas pasiūlęs priimti į Kauno kunigų seminariją 10 klierikų iš Baltgudijos. Vald. kan. Stankevičius atsisakė, motyvuodamas, kad neturėsią jiems patalpų ir kad jie, baltgudžiai nemokėsią lotynų ir lietuvių kalbų.

Vietos vyresniųjų kursų klierikams buvo galima surasti mieste vietos privačiai. Baltgudžiai vartojo lenkų kalbą, o seminarijoje buvo dėstytojų, kurie mokėjo lenkų kalbą, pvz. prof. dr. J. Stakauskas, dr. Pukėnas ir kt.

Jei būtų priimtas pasiūlymas — priimti 10 klierikų — Baltgudija amžinai būtų buvusi dėkinga. O dabar...

Vilnius metropolito nesigailėjo. Išlydėti jo į stotį atėjo tik saujelė žmonių, nors traukinys išėjo antrą

valandą popiet. Nebuvo žmonių ir prie kurijos. Nebuvo jausti mieste jokio susijaudinimo. Visur viešpatavo visiška ramybė. Nė vieno neteko pamatyti verkiančio, ar su ašaromis akyse.

Lietuviškoji Vilniaus arkivyskupijos dalis perėjo į ark. dr. M. Reinio rankas. Sutinkant su Vatikano raštais jis valdė ją kaip Apaštališkasis Administratorius. Turėjo teises „episcopi residentialis" — tokias pačias, kokias turėjo metropolitas. Į kuriją be lietuvio kanclerio dar įtraukė lietuvį notarą kun. Juozą Poškų. Antruoju notaru toliau buvo kun. J. Ostreyko. Teismas liko toks, kokį paliko metropolitas.

Metropolito palikimas buvo sunkus. Vilniaus provincijoje buvo viskas „ištaisyta" lenkų naudai. Lietuvių kunigų buvo didelis trūkumas. Visi miesto klebonai buvo lenkai. Lietuviai turėjo tik Šv. Mikalojaus bažnyčią ir lietuvį kleboną kun. J. Vaičiūną Domininkonų bažnyčioje bei lietuvius vikarus Šv. Jono ir Nekalto Prasidėjimo bažnyčiose. Su nenustatytomis teisėmis dar turėjo kunigą Aušros Vartų koplyčioje. Daugiau nieko. Buvo nemaža pavojaus ir tų netekti.

Arkivyskupui M. Reiniui reikėjo padėtį taisyti. Reikėjo laužyti storus lenkiškumo ledus. Lietuvių visuomenė Vilniuje išaugo, bet jos teisės neaugo. Reikėjo jas praplėsti, kad lietuviai galėtų savo kalba atlikti savo religines pareigas, nes lenkai klebonai nei vienas nemokėjo lietuviškai ir nesimokė. Gyvenimas gi ėjo savo keliu. Reikėjo lankyti lietuvius ligonius, juos tuokti, klausyti išpažinčių, krikštyti jų vaikus. Sunku

buvo reikalauti, kad visų Vilniaus miesto ligoninių ir priemiesčių gyventojai su visais savo dvasiniais reikalais kreiptųsi tik į Šv. Mikalojaus bažnyčią. Bet buvo tokia padėtis. Reikėjo būtinai prie visų parapijinių bažnyčių pritvirtinti lietuvius kunigus, kad lietuviai galėtų prašyti jų dvasinių paslaugų savo kalba. Ypač skaudi padėtis būdavo su ligoniais: lietuvis nežino, iš kur savo ligoniui parsikviesti lietuviškai kalbantį kunigą. Lenkai kunigai dėl to visai nesijaudindavo.

Ap. Administratorius lietuvių reikalų aprūpinimą pradėjo nuo Šv. Petro bažnyčios Antakalnyje. Klebonas kun. T. Zawadski buvo nusenęs. Bažnyčia buvo apleista. Šalia zakristijos zakristijonas įtaisė savo kiaulėms tvartą. Bažnyčios stogo armatūrą piaustė su piūklu kurui — kiaulių ėdalui šildyti. Padėtis buvo daugiau, negu liūdna. Ap. Administratorius pasiūlė klebonui pensiją — kambarį klebonijoje su šviesa, apšildymu ir visu išlaikymu. Po trumpo svyravimo kun. Zawadski priėmė pasiūlytas sąlygas. Tada Antakalnio bažnyčios klebonu buvo paskirtas lietuvis kun. Juozas Dubietis. Su tokiu paskyrimu nė kiek nenukentėjo lenkų reikalai, bet jau susinormalizavo lietuvių padėtis. Tokiame ligoninių rajone lig šiol nebuvo prie bažnyčios lietuvio kunigo.

Šv. Jonas gavo t. Karolį Garucką kaip vikarą. Klebonas davė jam išlaikymą. Šv. Jokūbo bažnyčiai vikaru buvo paskirtas kun. V. Vėrikas. Jis taip pat gavo visas vikaro teises. Tokiu būdu Šv. Jokūbo ir

R. Kryžiaus ligoninės gavo kunigą galintį lankyti lietuvius.

Nekalto Prasidėjimo bažnyčia Žvėryne jau turėjo nuo vokiečių okupacijos lietuvį vikarą kun. Babilių.

Katedroje dirbo kancleris ir pats Ap. Administratorius. Be to, dar mokėjo lietuviškai kun. Pukianiec (Pukėnas), kuris buvo katedros rektoriumi.

Švč. Jėzaus Širdies bažnyčia neteko savo klebono kun. St. Nawrocki. Jis išvažiavo į Lenkiją. Praklebonavo prie šios bažnyčios visą metropolito valdymo laiką, bet jos tolimesnis atstatymas nepajudėjo iš vietos nė žingsnelio. Bažnyčia liko avarijiniu pastatu.

Per 19 lenkų viešpatavimo metų nepajudėjo iš vietos statyba ne tik prie šios bažnyčios, bet ir Žvėryne. Nekalto Prasidėjimo bažnyčia išsilaikė per visus lenkų laikus tokiame stovyje, kokiame ji buvo caro laikais.

Po kun. St. Nawrockio išvažiavimo į Lenkiją, tos bažnyčios klebonu buvo paskirtas kun. Ladas Mironas, buvęs Lietuvos premjeras. Vargšelis ekspremjeras! Gavo vargingą avarijinę bažnyčią savo gyvenimo vakarui. Atsirado Vilniuje, išėjęs iš kažkokio kalėjimo. Visą laiką vaikščiojo su rožančiumi rankoje ir žiemiškai apsirengęs, ar tai buvo vasara ar žiema. Kažko laukė, kol pagaliau sulaukė (kalėjimo — aut.). Ten ir užbaigė savo gyvenimo dienas.

Domininkonų bažnyčioje klebonu buvo kun. J. Vaičiūnas. Jis tarnavo lygiai lietuviams ir lenkams.

Šv. Rapolo bažnyčia vikaru gavo kun. Konstantiną Miškinį-Gajauską. Klebonu tos bažnyčios buvo paskirtas kun. Povilas Bekisz, lig šiol buvęs jos vikaras ir drauge kurijos tarnautojas. Jo asmuo rišasi net su bažnyčių skaičiaus sumažinimu mieste. Lenkam jis niekad garbės nedarė ir dabar nedaro (Bekisz pasiūlė vyriausybei planą, kad Vilniuje, esą, užtektų 10 bažnyčių ir 11 kunigų. Dabar Bekisz yra Šv. Dvasios parapijos klebonu, — mano pastaba).

Tokiu būdu lietuvių reikalai buvo šiaip taip sulopyti Vilniaus mieste. Sunkiausia buvo su Aušros Vartais, kur klebonas buvo turtingiausias, bet nesukalbamiausias (tėvai karmelitai). Lietuviui kunigui darbo negailėjo, bet nenorėjo pripažinti ir nepripažino jam jokių teisių nė atlyginimo.

Tuo tarpu vyko smarki savanoriška lenkų repatrijaciją. Važiavo pasauliečiai, vienuoliai ir kunigai. Tėvai jėzuitai išvyko iš šv. Kazimiero bažnyčios, kurią tėvai jėzuitai lietuviai perėmė.

Be 13 parapijinių bažnyčių visos kitos rektorinės bažnyčios buvo lenkų dvasiškių rankose, todėl jose nebuvo pamaldų lietuviams. Tik kai išbėgo į Lenkiją bonifratrai, tada ši bažnyčia perėjo į lietuvių rankas. Pamaldos joje vykdavo lietuvių ir lenkų kalbomis.

Šv. Ignoto bažnyčią, stovėjusią tuščią, gavo lietuviai tėvai marijonai. Jie įsikūrė joje per vokiečių okupaciją. Pamaldas laikydavo tik lietuvių kalba.

Šiuo laiku nutrūko lietuvių pamaldos Šv. Jurgio

bažnyčioje dėl tos bažnyčios rektoriaus kun. A. Malakowskio neprielankumo.

1946 m. buvo labai neramus miškas. Jam sutramdyti rašė kun. S. Jokūbauskas, Kauno arkivyskupijos valdytojas. Rašė Telšių valdytojas kun. Juodaitis, išpopuliarindamas valdinę amnestiją miškui. Parašė ganytojišką laišką ir ark. dr. M. Reinys. Visi ragino mesti miško gyvenimą ir imtis kūrybinio darbo namie. Tačiau rezultatai buvo menki. Gadino reikalą visi, kišdamiesi ne į savo reikalus.

Ap. Administratorius sunkiai derino savo santykius su valdžia. Jam nuolat atsiliepdavo dalyvavimas spaudoje per vokiečių okupaciją. Nuolat reikėjo aiškintis, ir aiškinimams nebuvo galo. Prie senų vargų pridurdavo dar ir naujus. Per pamokslus, kuriuos labai mėgo sakyti, katedroje ir gegužės mėnesį Aušros Vartų koplyčioje pakritikuodavo vietos administracijos žygius, laužančius sekmadienio poilsį ir visokius spaudos išsišokimus prieš religiją. Tokia kritika negalėjo visiems patikti.

Per 1946 m. gegužės mėnesio pamaldas Aušros Vartų koplyčioje pamoksluose buvo sukritikuotas darvinizmas.

Sunkiausi buvo 1947 metai. Tuoj po Velykų iškilo bažnytinių komitetų klausimas. Buvo paprašyta, kad tų komitetų reikalas būtų išdėstytas raštu. Tų pačių metų gegužės viduryje pasirodė toksai raštas.

Tokie valdiški bažnytiniai komitetai jau veikė gudiškoje Vilniaus arkivyskupijos dalyje. Ten jiems nie-

kas nė nemėgino priešintis. Metropolito buvo duotas nurodymas visiems dekanams, kad svarbiausia esą išsaugoti savo postus. Dėl to galima sutikti su visais reikalavimais. Taip buvo ir padaryta. Komitetai buvo įvesti be jokios trinties iš dekanų ir kunigų pusės. Kaip atrodė gyvenimas prie naujų komitetų buvo kitas klausimas. Komitetai ten buvo pravesti valdžios organų iniciatyva.

Per komitetų steigimo svarstybą Ap. Administratorius dr. M. Reinys priminė kultų reikalų įgaliotiniui, kad tuos komitetus turėtų įvesti pati valdžia. Tačiau įgaliotinis buvo kitokios nuomonės. Jis norėjo, kad komitetų įvedimą atliktų pati kurija.

Į įgaliotinio raštą buvo atsakyta Ap. Administratoriaus plačiu raštu. Jame buvo nušviesti bažnytinės teisės nuostatai. Tie nuostatai varžo ordinarą, todėl jis negali bet kaip švaistytis, tvarkydamas bažnyčias. Raštas buvo platus ir išsamus. Jis palietė ir tarybinės konstitucijos religijai duotą laisvę ir kai kuriuos naujus tarptautinės teisės užtikrinimus, duotus taikos sutartyje su kare dalyvavusiomis tautomis. Tas raštas neužtrenkė durų tolimesnėms deryboms. Tas raštas buvo įteiktas iš Maskvos svečiui Pugovui. Parašytas buvo tik lietuvių kalba. Gal vertėjai iškreipė turinį, todėl buvo priimtas labai nepalankiai. Raštą buvo pasirašęs ordinaras ir jo kancleris. Jis buvo tiesioginė ordinaro katastrofos priežastis.

Panašius raštus komitetų klausimu įteikė valdžios organams visi Lietuvos ordinarai. Tačiau jų turinys

nebuvo ordinarų suderintas. Turinyje buvo daug skirtumų, kurie nebuvo Vilniaus naudai. Todėl jie negalėjo turėti palankaus poveikio Vilniaus užimtai pozicijai.

Lig šiol Ap. Administratoriui daug ką pavyko gražiai suderinti su naujais valstybiniais įstatymais.

Jo pastangomis visi bažnyčių tarnai buvo atleisti nuo karo mobilizacijos: vargonininkai, zakristijonai ir net jų pavaduotojai nebuvo mobilizuoti.

Jam pavyko plačiu raštu išaiškinti finansų ministerijai, kad kunigai ir vienuoliai būtų atleisti nuo viengungio mokesčio. Ministerija juos atleido nuo to mokesčio.

Kai 1946 m. pirmą kartą pasirodė bažnyčių pastatų mokesčiai, mokesčių koeficientas buvo nustatytas per aukštas. Į Ap. Administratoriaus specialų raštą Maskvos finansų ministerija atsiliepė palankiai. Mokesčių koeficientas buvo sumodifikuotas.

Nauju ganytoju Vilniaus tikintieji džiaugėsi neilgai. Vos ketvertą metų su pertraukomis. Paskui sudužo visi džiaugsmai. Vilniaus arkivyskupija liko be tikrojo ganytojo. Prasidėjo visokių durstymų laikai.

Ap. Administratorius paliko visą eilę savo įgaliotinių, kurie vienas po kito turėjo valdyti arkivyskupiją, jei jis pats turėtų pasitraukti. Pirmuoju toje įgaliotinių eilėje buvo jo kancleris. Jam pirmajam teko pavaduoti tikrąjį ganytoją . . . Kurijos sąstatas pasiliko tas pats. Tik buvęs kurijos notaras kun. Juozas Poškus dabar buvo jos kancleriu.

Komitetų klausimas, kuriam laikui nutilęs, 1948 metų pradžioje vėl iškilo visu aštrumu. Sausio mėnesio pradžioje atvykęs iš Maskvos kulto reikalų komiteto ar tarybos pirmininkas Polianskis, pasišaukęs į kulto reikalų įgaliotinio įstaigą Vilniaus kurijos atstovus su valdytoju kelias valandas įtikinėjo, kad valdiški komitetai prie bažnyčių yra neišvengiami ir naudingi. Jie paims į savo rankas bažnyčių ekonomiką. Galės gauti iš valdžios įstaigų reikiamas medžiagas bažnyčių išlaikymui ir remontui. Tik vėl buvo primygtinai siūloma, kad kurija pati juos patyliukais įvestų. Kurijai buvo nepatogu tai padaryti, nes tie komitetai neturi aiškaus statuto, nesiderina su kanoniškąja teise. Nebuvo žinoma tų komitetų veikimo ribos, kompetencija, nuostatai. Todėl buvo pasiūlyta išleisti tuo reikalu įstatymą, kuris viską ryškiai nustatytų. Tais klausimais kurį laiką vyko derybos.

Derybos staiga nutrūko. Buvo pakeistas komitetų įvedimo planas. Vilniuje buvo kreiptasi į lenkus klebonus. Tie sutiko su viskuo. Jiem pavyzdžiu švystelėjo Aušros Vartų karmelitai. Jie patys tarėsi dėl savo bažnyčios komiteto. Jį sudarė visai aplenkdami kuriją. Užregistravo savo bažnyčią. Tuo būdu norėjo užtikrinti savo likimą prie Aušros Vartų. Deja, vargšai labai apsiskaičiavo. Bažnyčia su komitetu buvo užregistruoti bet nebuvo užregistruoti patys tėvai. Darė viską, ką galėjo, bet reikalas nejudėjo iš vietos. Pamėgino net su dovanomis pas įgaliotino žmoną lai-

mėti reikalą, bet iš tikrųjų pagadino dar labiau. Kai šeši Vilniaus lenkai klebonai sutiko priimti komitetus, tada karmelitai turėjo palikti Vilnių ir savo postą. Jei tai nebuvo Viešpaties kojos spyris, tai Jo pirštas buvo tikrai.

Karmelitų pavyzdžiu pasekė keli miesto lenkai klebonai. Klebonai Bekisz, Piekarski, Jankowski, Kretowicz, Chomski ir Makarewicz raštu davė sutikimą kulto įgaliotinio inspektoriui Merkiui užregistruoti savo bažnyčias su valdiškais komitetais. [11]

8. Kelios nuotrupos iš arkiv. M. Reinio susirašinėjimo

1. Ark. M. Reinio užuojauta Šalkauskienei
Vilnius, Šv. Mikalojaus g. 8-8
1941.XII.10.

Garbingoji Ponia,

Sužinojau apie mirtį a. a. profesoriaus Stasio. Šiuo raštu pareiškiu Garbingajai Poniai ir Jos sūneliui Juliukui nuoširdžią užuojautą. Vakar atlaikiau šv. Mišias už velionį. Šiandien buvo gedulingos pamaldos Šv. Jono bažnyčioje, šv. Mišias laikė kun. Lipniūnas, žodį pasakiau aš.

Galingasis Dievas tepaguodžia Ponią ir Juliūką skausmo valandoje. Tikėkimės Dievas atlygins amžinaja laime savo ištikimąjį, o Lietuvos istorija per am-

žius minės gilųjį mąstytoją, krikščioniškąjį kultūros kūrėją.

Su gilia pagarba Arkivyskupas
M. Reinys

2. Laiškas vienuolei Liucinai R.

Vilnius, Šv. Mikalojaus g.
8 bt. 8, 1942.I.4.

Geroji Sesute,

Vakar gavau Jūsų malonųjį laišką. Nuoširdžiai dėkoju už pasveikinimą ir linkėjimus. Kad ir pavėluotai, Kristaus švenčių ir Naujųjų Metų proga sveikinu Jus ir visas Čiobiškio sesutes, linkėdamas iš Galingojo ir Gerojo Dievo palaimos ir globos, kad savo kilnioje tarnyboje Dievui ir žmonėms galėtumėte susilaukti visų pageidaujamos taikos ir reikiamų sąlygų plačiau pasidarbuoti.

Amžinojo atminimo prof. Stasio Šalkauskio mirtis, kad ir buvo netikėta dėlei ilgos ligos ir organizmo išsekimo, skaudžiai atsiliepė visų lietuvių inteligentų širdyse. Tai buvo žymiausias Lietuvos filosofas, pirmaeilis pedagogas, tiesiausios linijos katalikas, gilus Lietuvos tėvynės mylėtojas, plačiausių užsimojimų ir kūrybos žmogus. Sesutė rašote apie velionį kaip palaimintą. Tam visai pritariu, nes per 19 metų bendravau su prof. Stasiu, teko drauge profesoriauti, posėdžiauti, darbuotis, kartais ginčytis, ekskursuoti, bet nei vieno karto nesu pastebėjęs kurio nors nukrypimo nuo katalikų doktrinos ar doros taisyklių. Tuo tarpu reikėtų kam nors ruošti du dalyku: 1) išleisti pilną

rinkinį visų profesoriaus raštų, spausdintų atskirai, straipsniais ir nespausdintų dar; šių pastarųjų irgi nemaža; tai būtų aukso kasyklos kilniausių minčių, iš kurių galėtų semtis gausiai visi, jį pažinoję ir jo nepažinoję, dabartyje ir ateityje. 2) Išleisti plačią prof. Stasio Šalkauskio biografiją, kuri, kaip didžiųjų žmonių biografijos, galėtų būti keliarodžiu jaunoms mokslus einančioms kartoms. Tokia biografija savaime veiktų skaitytoją ir jį verstų pamilti tiesą, mokslą, Lietuvą, gyvenimo šventumą. Veikalų rinkinys ir biografija būtų gražus paminklas ir padėka velioniui. Reikėtų apie tą galvoti, tą mintį platinti, tam ruoštis, rankiojant medžiagą, neišskiriant ir laiškų.

Apie epidemiją Vilniuje daug negirdėti. Gyvendamas pas kun. Čibirą, kuris mane aprūpina, jaučiuosi neblogai. Žinoma, karo metu tenka visiems susispausti. Knygų netrūksta mano bibliotekoje ir mieste, todėl knygų skaityme esu paskendęs. Per 1941 m. jų perskaičiau 99. Pasirodžiusieji Vilniuje Ispanijos daliniai buvo akstinas, kad griebiaus pramokti ispanų kalbos. Žinant kitas romanų kalbas, buvo nesunku. Jau net perskaičiau keletą knygų ispanų kalba. Sesutė prašote atleisti, kad trukdėte savo laišku. Ot šito tai padaryti negaliu, neatleisiu, kadangi . . . neturiu ko atleisti, nesupykdėte tik naudingus dalykus parašėte. — Mielu noru teikiu visoms Sesutėms prašomąjį palaiminimą.

Jus didžiai gerbiąs
M. Reinys

3. Regina Polaniae ora pro nobis

Anno Domini 1944 mensis Novembris 19 die Exc. Archiepiscopus Vilensis Romualdus Jalbrzykowski Vilnae in capella Portae Acialis solemniter recitabat Litanias Lauretanas B. V. Mariae in lingua lituanica pro lituanis fidelibus, me, sacerdote Josepho Juodgalvis et multis fidelibus praesentibus. In his litaniis invocationem ex privilegio pro ecclesiis Polonae „Regina Poloniae ora pro nobis omisit".

Ita testor M. Reinys
Archiepisc. tit. Cypselensis
Vic. gen. et Auxiliarius Vilnensis

N. B. Rankraštis. Rašyta ant liniuoto bloknotėlio lapelio.

Pats ark. Jalbžykovskis, grįžęs iš Marijampolės, skaitydamas lietuviams Švč. Marijos litaniją, apleisdavo invokaciją „Lenkijos Karaliene".

4. Kanauninkas Rauda pasakojo, kad 1945 ar 46 metais jam esant Kauno Kunigų seminarijos vicerektoriumi, o rektoriaujant S. Gruodžiui, S. J., arkivyskupas Reinys atsiuntė iš Vilniaus krašto vieną kandidatą į Kunigų seminariją su savo paties parašytu rekomendaciniu laišku. Tačiau Seminarijos vadovybė pastebėjo, kad šis jaunuolis ne bažnytinės dvasios, kad jis čia atvyko kitais tikslais. Kada prisirinko pakankamai faktų, šis jaunuolis iš Seminarijos buvo pašalintis, bet arkiv. Reinys iš karto buvo tuo nepatenkintas. Tik kada jam buvo išdėstyti argumentai, Arki-

vyskupas parašė kitą laišką ir Seminarijos vadovą atsiprašė.

5. Nuotykis su kun. Julijonu Steponavičium (dabar vyskupas). Vokiečių okupacijos metu paštas šlubavo. Dažnai raštai buvo siunčiami per rankas. Kun. J. Steponavičius buvo klebonu Daugėliškyje, o kun. Saulius — Adutiškyje. Su vienu ir kitu klebonu buvo sutarta pasikeisti vietomis. Laiškus per rankas išsiuntė vienam ir kitam. Kun. Saulius, gavęs laišką, nelaukdamas atsikėlė į Daugėliškį. O kun. Steponavičius, negavęs laiško, ramiai gyveno. Kada kun. Saulius atvažiavo į jo- vietą, kun. Steponavičius įsižeidė ir parašė Kurijai griežtoką laišką. Arkiv. Reinys jam taip atsakė: „Jeigu būtumėte pasitaręs su vyresniaisiais kunigais, nebūtumėte tai parašęs . . . Gražiai dirbote . . . Laiminu Jus.

VI

LIETUVOS VYSKUPAI KOVOJE UŽ LIETUVOS KATALIKŲ BAŽNYČIĄ PRIEŠ TARYBŲ VALDŽIĄ

1. Katalikų Bažnyčia Lietuvoje pokario metais

Kaip jau esame minėję, arkiv. Reinys buvo giliai ir plačiai išsimokslinęs. Tai pripažįsta ir Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija (T.III, p. 55). Be krikščioniško mokslo ir dorovės principų, jis buvo gerai susipažinęs su ateizmu ir komunistine sistema: jos istorija, ideologija, socialiniu mokymu, morale bei veikimo priemonėmis. Prieš karą arkiv. Reinys katalikiškų organizacijų susirinkimuose bei paskaitose dažnai analizuodavo vyriausio ateistų vado Tarybų Sąjungoje žydo Gubelmano-Jaroslavskio tezes.

Karo metu, kaip rašo ateistas J. Aničas, arkiv. Reinys yra parašęs ta tema eilę aštrių straipsnių (Katalikiškasis klerikalizmas Lietuvoje, V., 1972, p. 138).

Lietuvon grįžus tarybinei santvarkai, 1944 m. rugsėjo mėnesį vysk. Matulionio iniciatyva įvyko vyskupų pasitarimas Ukmergėje, kuriame buvo nutarta kreiptis į Lietuvos TSR vyriausybę dėl tikybos mokymo mokyklose. Susidariusiomis aplinkybėmis ši konferencija turėjo skubotai baigtis. Vysk. Matulionis į šią konferenciją buvo atvykęs savo vežimu. Dėl to ir

Aušros Vartų Gailestingumo Motinos Marijos stebuklingas paveikslas (Iš Broniaus Kviklio archyvo) Marijos

grįžti namo jam sunkumų nebuvo. Arkiv. Reinys iš Vilniaus atvyko motociklu. Matomai, arkiv. Reinys buvo atpažintas tų asmenų, kurie žinojo jo ankstyvesnę veiklą. Jis buvo sulaikytas prieš ir po vyskupų konferencijos. Koks buvo pokalbis tarp arkiv. Reinio ir jį sulaikiusių asmenų, nežinome. Tiek žinoma, kad savo jaunystės draugui kun. dr. J. Čepėnui buvo pasakęs:

„Kas man tąsyk buvo, aš tau pasakysiu vėliau" (1946). Bet taip ir liko nepasakyta.

Grąžinti tikybos dėstymą mokyklose vyriausybė neleido. Bet tikybos dėstymą bažnyčiose tiek mažiems vaikams, tiek gimnazistams netrukdė, su mažomis išimtimis, iki 1948 metų.

Grįžęs Vilniun, arkiv. Reinys sukvietė vietos kunigus pasitarti ir pasiskirstyti, kuris kunigas kurioje bažnyčioje mokys — dėstys tikybą mokiniams.

Laikotarpio aktualūs klausimai.

1) Tuo laiku vyriausybė kreipėsi į vyskupus prašydama padėti iššaukti vyrus iš miško, kur jie nuėjo dėl vienų ar kitų priežasčių. Liaudyje šie vyrai buvo vadinami „žaliukais".

Pirmasis vyriausybei pakluso tuometinis Kauno arkivyskupijos valdytojas prel. Jokubauskis. Jis šiuo reikalu paskelbė aplinkraštį, kuriame ragino vyrus išeiti iš miško. Tai buvo 1945.VI.14.

Vėliau buvo spaudžiami tai padaryti ir kiti vyskupijų valdytojai. Vilniaus Arkivyskupijos Ap. Administratorius M. Reinys, būdamas principingas ir įžvalgus, paskelbė aplinkraštį, pavadinęs „Nežudyk". Jis, arkivyskupo manymu, tiko abiem pusėm „žaliukams" ir vyriausybei.

Vysk. Matulionis nesutiko išleisti šiuo klausimu ganytojiško laiško, motyvuodamas tuo, kad jis negalįs pasitikėti vyriausybės pažadais. Tą jis išdėstė pačiai vyriausybei plačiu memorialu „Pro memoria" . . .

Šiuo klausimu pertraktacijos tarp vyriausybės ir

episkopato tęsėsi. Episkopatas laikė priimtinu arkiv. Reinio paskelbtą aplinkraštį „Nežudyk", kaip kompromisinį. Bet vyriausybės tas nepatenkino.

2. Kulto įgaliotinis Pušinis 1949-50 m. pradėjo rinkti parašus iš kunigų prieš popiežių, kaip karo kurstytoją. Buvo manoma iš pasirašiusių po šiuo pareiškimu kunigų turėti branduolį tautinės bažnyčios sudarymui Lietuvoje, visiškai nepriklausomos nuo Romos Popiežiaus. Šiam tikslui — suorganizuoti tautinę bažnyčią Lietuvoje — buvo paskirtas ir kun. N.

Kan. J. Stankevičius savo atsiminimuose rašo, kad tai padaryti Pušinį vertę Polianskis, Karpovas, Sadovskis ir kiti. Bet atsiradus labai mažai tokios rūšies kunigų, šis darbas buvo sustabdytas.

Be to, Pušinis pasisakė, kad buvo manoma Klaipėdos krašte (Šilutėje) organizuoti lagerį — žvejų artelę — ir jame patalpinti 200 veikliausių Lietuvos kunigų; uždaryti vieną trečdalį bažnyčių. Po 2 metų Lietuvoje Katalikų Bažnyčios liks tik „ragučiai ir nagučiai" (J. Stankevičiaus atsiminimai 45-46 p.).

3. Didžiausią kovą vyriausybė su episkopatu vedė dėl bažnytinės hierarchijos pakeitimo. Ligi šiol veikusias parapijas užsimota pakeisti savotiška tikybine bendruomene. Ši tikybinė bendruomenė daugelio vadinama „dvadcatka" (20 žmonių grupė valdoma ne klebono, o rinkto komiteto, kontroliuojamo ne bažnytinio organo, o DZDT Rajono vykdomų komitetų.)

Kadangi Bažnyčia, kaip sako II Vatikano visuotinis Susirinkimas, yra hierarchiškai (popiežius, vysku-

pas, klebonas) sutvarkyta tikėjimo, vilties ir meilės bendruomenė, tai parapija — maža Bažnyčios organizmo ląstelė. Todėl visi Lietuvos vyskupai ir vyskupijų valdytojai stojo prieš šią civilinę Bažnyčios organizmo reformą, pateikdami motyvus, jog tai prieštarauja Bažnyčios esmei.

J. Aničas savo knygoje „Socialinis politinis Bažnyčios vaidmuo Lietuvoje 1945-1952 metais" (V., 1971) pateikia kad ir nepilną šios kovos tarp vyriausybės ir Episkopato vaizdą. Jis rašo: „Jau pirmaisiais pokario metais respublikoje pradėta registruoti religinės bendruomenės ir kulto tarnai, vadovaujantys konfesijų organai buvo apie tai painformuoti.

1946 m. pradžioje ir 1947 m. pakartotinai Religinių kultų įgaliotinis supažindino Katalikų Bažnyčios arkivyskupijų ir vyskupijų valdytojus su religinės bendruomenės struktūra.

Šis religinės bendruomenės komitetas samdo ir atleidžia sargą, vargonininką, kleboną ir kitus tarnautojus (Kol kas kleboną ir vikarą skiria vyskupas, gavęs tam kulto įgaliotinio sutikimą, — aut.). Komitetas gali nepriimti religinio centro atsiųsto dvasininko (18 p.).

Į šią religinę bendruomenę, parapijos pakaitalą, vadinamą „dvadcatką" turi teisę įstoti kiekvienas tikintis žmogus. O kas nustato „tikinčio" žmogaus sąvoką — nepasakyta. Dėl to vieną gražią dieną gali susitarti kokia 30 asmenų, krikšto metrikus turintys ateistai, ir pareikalauti juos priimti į šią bendruomenę —

dvadcatką. Atsisakyti juos priimti komitetas neturi teisės. Įstojusieji gali pasakyti, kad iki šiol veikęs komitetas yra negeras, juo nepasitiki. Gali išrinkti naują komitetą, pagal savo skonį, kurį patvirtintų rajoninis DZDT vykdomasis komitetas. Kas toliau, galima pastatyti daugtaškį. Neveltui ateistų žurnalas „Nauka į Religija" str. „Svarbios gairės" rašo: „Šiuo metu daromi konkretūs tyrinėjimai religijos ir ateizmo srityse. Susiformavo tyrimo centrai ir grupės Ukrainoje, Baltgudijoje, Pabaltyje, Vidurio Azijoje, sukaupta konkreti sociologinė medžiaga tirti religingumo išsilaikymo priežastis". Matomai manyta, kad religinių bendruomenių sistema ir kai kurių vyskupų bei vyskupijų valdytojų nušalinimas greit išspręs liaudies religingumo problemą. Ši informacija katalikams turi sukelti susirūpinimą, — jų tikėjimui ruošiamos kapinės!

Visi vyskupai ir vyskupijų valdytojai jau pat pradžioje protestavo prieš šias valdines bažnytinio gyvenimo reformas, iškeldami savo motyvus. Iliustracijos dėlei pateikiame kai kuriuos šiuo klausimu dokumentus:

Lietuvos TSR Aukščiausios Tarybos
Prezidijumo Pirmininkui
Drg. Justui Paleckiui

1946 m. rugsėjo 23 d.
Vilniuje
850 — 1946

Šių metų rugsėjo 13 dieną Religinių Kultų įgaliotinis prie LTSR Ministrų tarybos drg. J. Gailevičius

žodžiu pranešė pas jį tą sykį atsilankiusiems Tarpdiecezinės Kunigų Seminarijos Kaune Rektoriui kan. Venskui ir kun. prof. Krušai, kad Ministrų Tarybos nutarimu esą nustatyta, jog Kaune Kunigų Seminarijoje tegali būti tik 150 klierikų visoms šešioms vyskupijoms Lietuvoje. Seminarijos Rektorius prašė, kad būtų raštu įteiktas šisai pranešimas, bet drg. Įgaliotinis atsisakė tai padaryti.

Turint galvoje,

1. kad LTSR Konstitucijos 96 straipsniu „religinių kultų atlikimo laisvė pripažįstama visiems piliečiams", o tuo pačiu ir logiškoji išvada — kulto tarnautojų ir prieauglio parūpinimas,

2. kad klierikų paruošimas į kunigus yra Katalikų Bažnyčios vidaus dalykas, į kurį, aišku, nevalia kištis ar jį trukdyti, kaip aiškiai pabrėžia V. Karpinskis knygelėje „TSRS piliečių teisės ir pareigos" 32 psl., kai rašo: „Prie Tarybų Vyriausybės yra atskiri organai tikybinių kultų reikalams. Pagrindinis šitų organų uždavinys yra prižiūrėti, kad būtų teisingai ir tinkamu laiku įgyvendinami tarybų valdžios įstatymai ir nutarimai, liečią tikybinių susivienijimų darbuotę, be jokio įsikišimo į jųjų vidaus gyvenimą.

3. kad Karo Tribunolas Niurnberge, tarptautinės juridinės pažiūros reiškėjas, smerkia vokiečius nacistus dėlto, kad „uždarinėjo bažnytines mokyklas" (žiur. „Pravda" Nr. 7, 1946.9), vadinasi, kad uždarinėjo kunigų seminarijas,

4. kad Tarybų Sąjunga, įstojusi į Suvienytųjų Nacijų Organizaciją, Įstatų 2 str. 2 p. yra pasižadėjusi sąžiningai vykdyti visas prievoles, įstatų numatytas, vadinasi ir teikti visas laisves, kurios ten yra numatytos ir taip kaip tarptautinės tos Nacijų organizacijos yra suprantamos,

5. kad Tarybų Lietuvos Vyriausybei 1943.II.20 d. žodžiu uždarius Vilniaus Kunigų Seminariją ir vėliau jos neleidus atidaryti, kaip tai galutinai žodžiu pareiškė Įgaliotinis drg. Gailevičius š. m. balandžio mėn. 12 d., teko Vilniaus arkivyskupijai naudotis Kauno Kunigų Seminarija ir ten siųsti savo klierikus, šiuo raštu prašau Drg. Prezidijumo Pirmininką paveikti, kad sakytasai LTSR Ministrų Tarybos nutarimas, skriaudžiąs Katalikų Bažnyčią, būtų veikiai atšauktas ir klierikų mokslas nebūtų trukdomas.

M. Reinys
Tituliarinis Arkivyskupas
Vilniaus Arkivyskupijos Apaštališkasis
Administratorius

Pastaba. Kan. J. Stankevičius savo atsiminimuose (196 mašinraščio lapas) rašo, kad vykdant minėtą vyriausybės reikalavimą, iš tuo metu esančių seminarijoje 308 klierikų 158 buvo atleisti. Kaip vyko tolimesnis Kunigų seminarijos klierikų skaičiaus apribojimas — mažinimas, žinome iš gyvenimo.

Vilkaviškio vyskupijos valdytojas kan. V. Vizgirda rašo, kad 1947 m. Kulto įgaliotinis Pušinis žodžiu reikalavo iš 9 parapijų, kurios įkurtos po 1940 m., atimti kunigus. Kan. Vizgirda nesutiko to padaryti. Tuo ir užsibaigė šis klausimas.

J. Aničas, aukščiau minėtoje knygoje, rašo:

. . . „Tuo tikslu vyskupijų valdytojai 1947-1948 metais buvo net keletą kartų susirinkę į pasitarimus, kurių darbotvarkėje svarbiausią vietą užėmė klausimas, kaip išvengti religinių bendruomenių registravimo.

1947 m. toks pasitarimas įvyko Marijampolėje, kur vyskupijų valdytojai susirinko į vysk. A. Karoso laidotuves. Sekantis pasitarimas įvyko 1948 m. pas Panevėžio vyskupą K. Paltaroką. Vėliau panašus pasitarimas įvyko Kaune pas Kauno arkivyskupijos valdytoją J. Stankevičių. Šiuose pasitarimuose vyskupijų vadovai susitarė įvairiais pretekstais toliau vilkinti religinių bendruomenių ir kultų tarnų registravimą. 1946 m. pasitarime, įvykusiame pas vysk. K. Paltaroką buvo susitarta paruošti kompromisinį „Romos Katalikų Bažnyčios veiklos Lietuvos TSR statutą" ir pasiūlyti Lietuvos TSR vyriausybei juo vadovautis, tvarkant santykius tarp valstybės ir bažnyčios. Šį statutą 1948 m. liepos mėnesį Religinių kultų reikalų tarybos įgaliotiniui pasiuntė vysk. K. Paltarokas".

Statutą pagamino Kaunas, bet vyriausybei jį įteikė vysk. Paltarokas, tai paprastai jis ir vadinamas Paltaroko statutu.

2. *Lietuvos TSR Teritorijoje Romos Katalikų Bažnyčios veikimo statutas*

(Bažnyčių registravimo reikalu)

I. Katalikų Bažnyčios struktūra.

1. Romos Katalikų Bažnyčia Lietuvos TSR teritorijoje sudaro Vilniaus ir Kauno arkivyskupijos, Telšių (su Klaipėdos prelatūra), Panevėžio, Kaišiadorių ir Vilkaviškio vyskupijos.
2. Arkivyskupijas ir vyskupijas sudaro dekanatai, parapijos, filijos, rektoriai ir vienuolynai.
3. Kai kuriose parapijose esti koplyčių, kurios laikomos parapijų padaliniais.
4. Kai kuriose didesnėse parapijose yra koplyčių, kurios, be bendrųjų parapijos ar filijos kapinių, turi savo kaimo kapus.

II. Katalikų Bažnyčios valdymas

a. Ordinarai

5. Arkivyskupijos ir vyskupijos valdomos Ordinarų — arkivyskupų, vyskupų bei kitu titulu vadinamų valdytojų — ordinarų, kurie bendrais Bažnyčios reikalais kartkartėmis daro savo konferencijas.
6. Arkivyskupijų ir vyskupijų valdymo pagalbai prie Ordinarų yra katedrų Kapitulos, Arkivyskupijų ir Vyskupijų Kurijos, Tribunolai ir Kanceliarijos.
7. Ordinarams savo teritorijose priklauso teisės ir pareigos tikėjimo ir doros dalykuose tikinčiuosius mokyti, valdyti, aptarnauti, drausti ir teisti.

8. Kunigų skyrimą ir kilnojimą laisvai vykdo vietos vyskupas ar valdytojas.

9. Kunigų skaičiui papildyti Kaune dabartiniu metu veikia tarpdiecezinė Kunigų Seminarija.

10. Kunigų dvasiniam gyvenimui gaivinti Ordinarai rengia centruose ir dekanatuose kasmet rekolekcijas.

11. Kunigų drausmei suvienodinti Ordinarai šaukia pas save dekanų konferencijas.

12. Ordinarai turi teisę palaikyti betarpišką kontaktą su kunigais ir ganomaisiais.

13. Ordinarai lanko savo teritorijos parapijas Sutvirtinimo sakramentui teikti, prižiūrėti parapijos tvarkymąsi dvasiniuose ir materialiniuose dalykuose, duoti nurodymų dėl pastebėtų trūkumų.

14. Naujų parapijų steigimas ar, reikalui esant, esamų pertvarkymas yra Ordinaro kompetencijoje, susitarus su pasauline vyriausybe.

b. Dekanai

15. Ordinarai savo tarpininkais tarp kurijų ir kunigų skiria dekanus ir vice-dekanus.

16. Dekanai palydi Ordinarą, lankantį jų dekanatą, ir prižiūri Ordinaro nurodymų vykdymą.

17. Ordinarų įsakymams veikiau ir tiksliau įvykdyti, dekanai šaukia pas save dekanatines kunigų konferencijas.

18. Dekanai seka savo kunigų drausmę. Parapijai netekusiai kunigo, raštu pasiunčia dekanate laisvesnį vikarą, kol Ordinaras paskirs pastovų kleboną.

19. Dekanas bent kartą metuose aplanko savo dekanato bažnyčias ir padaro išsamų pranešimą Ordinarui.

c. Klebonai

20. Parapijos priešakyje stovi Ordinaro skiriamas ir atšaukiamas klebonas, administratorius, ar vikaras padėjėjas. Didesnių parapijų klebonams duodamas vienas ar daugiau vikarų.

Kunigai invalidai ir emeritai, negalį dėl nesveikatos ar senatvės pareigų eiti, gyvens klebonijose ar esamose tam tikslui parapijų altarijose.

21. Klebonas, administratorius, vikaras padėjėjas pats ar per vikarą kartą metuose kanoniškai lanko (kalėdoja) savo parapiją.

22. Klebonas, administratorius, ar vikaras padėjėjas tvarko parapiją, kuriam bažnyčią, bažnytinį turtą padeda administruoti parapijos Bažnytinis komitetas.

III. Kat. Bažnyčios registravimas

23. Bažnyčios registravimas apima įsigyjamą bažnytinį turtą, jo valdymą ir tvarkymą — administravimą.

24. Visa, kas siejama su sakramentiniais, liturginiais ir dvasiniais reikalais, priklauso išimtinai Ordinaro paskirtam parapijos ar bažnyčios klebonui, administratoriui ir kitu titulu tituluojamam kunigui.

IV. Bažnytinių komitetų sudarymas

25. Prie parapijinių ir filialinių bažnyčių sudaromi ne mažiau dvidešimties narių Bažnytiniai komitetai.

Pastaba. Rektorinės bei vienuolinės bažnyčios gali būti priklausomos nuo parapijos bažnytinio komiteto

ar, reikalui esant, gali turėti atskirus bažnytinius komitetus; koplyčios nesudaro savarankiškų vienetų.

26. Bažnytinį komitetą renka klebono, administratoriaus — rektoriaus kviestieji kaimų, gatvių atstovai (maršalkos), dori, praktikuoją katalikai, turį gerą vardą vietos žmonių tarpe. Jie taip pat išrenka du narius Revizijos Komisijon.

27. Rinkimų tvarką ir teisėtumą prižiūri Ordinaro atstovas. Rinkimų protokolo nuorašas siunčiamas Kurijai.

28. Bažnytinio komiteto nariai renkami slaptu balsavimu trejiems metams. Išrinktais laikomi gavę paprastą balsų daugumą. Išrinktuosius narius tvirtina vietos Ordinaras.

29. Bažnytinio komiteto nariai, prieš pradėdami eiti pareigas, atlieka prie Ordinaro atstovo priesaiką, kad gerai ir sąžiningai padės administruoti bažnyčios turtą ir nedarys nieko, kuo galėtų pakenkti Bažnyčiai.

30. Bažnytiniam Komitetui pirmininkauja Ordinaro skirtas vietos klebonas, administratorius, vikaras padėjėjas ar rektorius.

31. Bažnytinio komiteto nariai renka iš savo tarpo keturis narius ir du kandidatus į Vykdomąjį Bažnyčios komitetą.

33. Bažnytinio komiteto nariai iš pareigų pasitraukti gali tik dėl labai svarbių priežasčių, kurių pakankamumą sprendžia vietos Ordinaras.

34. Asmenys, susikompromitavę kaip katalikai, savaime iškrinta iš Bažnytinio komiteto narių tarpo ir eventualiai iš Vykdomojo Bažnyčios komiteto ar Revi-

zijos komisijos. Tokių asmenų susikompromitavimo deklaravimas priklauso vietos Ordinarui.

PASTABOS. 1. Į Bažnytinio Komiteto teisėtai pasitraukusio ar dėl susikompromitavimo iškritusio nario vietą Bažnytinis Komitetas balsų dauguma kviečia dorą, praktikuojantį ir gero vardo kataliką, esantį tos parapijos parapijietį.

2. Formalų nario atleidimą ir naujus pasikeitimus Vykdomajame Bažnyčios Komitete ar Revizijos komisijoje tvirtina Ordinaras.

V. Bažnytinio Komiteto veikimas

35. Bažnytinis Komitetas veikia vadovaudamasis Bažnyčios Kanonais.

36. Vykdomasis Bažnyčios komitetas, su Ordinaro skirtu klebonu, administratorium, vikaru padėjėju ar rektorium, kaip pirmininku, sudaro Bažnyčios turto administracinį organą, kurio nutarimus tvirtina vietos Ordinaras.

37. Bažnytinis komitetas įsigyja, nuomoja ir administruoja bažnytinius pastatus ir kitas ūkines gėrybes (plg. p. 23).

38. Bažnytinio komiteto atskiriems ar visiems nariams draudžiama kištis į pamaldų tvarkymą, sakramentų administravimą, pamokslų sakymą, giedojimą, vaikų katekizaciją, varpais skambinimą bei kitus pastoracijos reikalus (plg. p. 24).

39. Bažnytinis komitetas saugoja administruojamą bažnytinį turtą ir naudoja išimtinai tik katalikų religijos kulto reikalams.

40. Bažnytinis komitetas sudaro galimybę naudotis nemokamai visiems katalikų tikybos asmenims bažnyčios pastatu išimtinai katalikų religinio kulto reikalu.

41. Bažnytinis komitetas iš religinės bendruomenės laisvai sudedamų aukų apmoka visas maldos pastato išlaidas, kurios bus reikalingos remontui, apšildymui, apdraudimui, apsaugai ir kitus mokesčius, pagal veikiančius įstatymus.

42. Bažnytinis komitetas iš katalikų bendruomenės laisvų aukų išlaiko bažnyčios tarnautojus, parūpina jiems butus prie bažnyčių, bažnyčią aprūpina rūbais, indais ir kitomis reikmenimis, tikintiesiems sudaro galimybės įsigyti maldaknygių, devocionalijų ir t. t., skiria lėšų Ordinarui ir jo Kurijai išlaikyti ir Kunigų seminarijai palaikyti.

43. Vykdomasis bažnyčios komitetas veda pajamų ir išlaidų knygas.

44. Bažnytinis komitetas laiko pas save maldos namų inventoriaus sąrašą, kuriame įtraukiami naujai įsigyjami daiktai, nepriklausą kulto tarnautojo asmens nuosavybei.

45. Už sugadinimą ar pražudymą administruojamo turto, jei tai įvyktų dėl Komiteto ir Vykdomojo Komiteto kaltės, Komitetas ar Vykdomasis Komitetas atsako solidariai; jei tai įvyktų be komiteto kaltės, nuostoliai padengiami iš Apdraudimo Įstaigos ar tikinčiųjų laisvų aukų; jų nesant, — su Revizijos komisijos sutikimu ir Ordinaro patvirtinimu, nuostoliai nurašomi.

46. Mirus klebonui, administratoriui, vikarui padėjėjui, rektoriui, ar juos perkėlus, Ordinaro skiriami kiti, kurie, dalyvaujant Revizijos komisijai, perima pagal inventoriaus sąrašą administruojamą turtą.

48. Revizijos komisija daro reviziją reguliariai keturis kartus metuose ir revizijos protokolo nuorašą siunčia Ordinarui.

49. Civilinių metų pabaigoje Vykdomasis Komitetas siunčia Ordinarui metinę apyskaitą.

VI. Bažnytinis Komitetas ir pasaulinė Vyriausybė

50. Sudarytas Bažnytinis komitetas, Vykdomasis Bažnyčios komitetas ir Revizijos komisija, patvirtinti vietos Ordinaro, siunčiami registruoti Religinių Kultų Tarybos prie TSRS Ministrų Tarybos Įgaliotiniui Lietuvos TS Respublikai.

51. Visi pasikeitimai Bažnytiniame Komitete, Vykdomajame Komitete ir Revizijos komisijoje tuoj pat pranešami Religinių Kultų Reikalų Tarybos prie TSRS Ministrų Tarybos Įgaliotiniui Lietuvos TSR.

52. Bažnytinis Komitetas, Vykdomasis Bažnyčios Komitetas ir Revizijos Komisija pradeda teisėtai veikti patvirtinus juos Ordinarui pagal šio statuto p. 27-34 ir notifikavus Religinių Kultų Tarybos prie TSRS Ministrų Tarybos Įgaliotiniui Lietuvos TSR pagal p. 50-51.

53. Religinių Kultų Reikalų Tarybos prie TSRS Ministrų Tarybos Įgaliotinis Lietuvos TSR ar jo teisėtas atstovas, įgaliotas raštu, turi teisę ne pamaldų metu lankytis bažnyčioje, ir apžiūrėti bažnytinį turtą.

54. Ordinarai, Kurijos Tribunolai, Dekanai, Klebonai, Administratoriai ar bažnyčių Rektoriai naudojasi antspaudais ir turi kertinius štampus.

Bet „kadangi šiame statute sakoma, kad bažnyčios komitetas padeda klebonui valdyti bažnyčią ir bažnytinį turtą; taip pat, kad atskiriems bažnyčios komiteto nariams, lygiai kaip ir jiems visiems, draudžiama kištis į pamaldų, pamokslų, vaikų ruošimo išpažinčiai, skambinimo varpais ir kt. klausimus, tai valdžios organų buvo atmestas" (cit. veik. 22-25).

Apie arkiv. Reinio veiklą šiuo klausimu šiek tiek medžiagos randame ir Aničo knygelėje:

a) 1947 m. gegužės 6 d. arkiv. M. Reinys laiške Religinių Kultų Įgaliotiniui rašė, jog tarybinių įstatymų numatytas religinės bendruomenės vykdomasis komitetas yra visai svetimas Bažnyčiai, jos struktūrai, nepriklauso vyskupo, jis iš esmės nesugebėtų tarnauti tam tikslui, kuriam gautų bažnyčią. Jisai nepajėgtų surinkti reikiamų lėšų bažnyčios išlaikymui.

b) Arkiv. Reinys priminė, jog 1907 m. Prancūzijoje buvo paruoštas įstatymo projektas dėl Bažnyčios atskyrimo nuo valstybės. Jame buvo numatyta sudaryti religinių kultų bendruomenės ir perduoti joms bažnyčių valdymą. M. Reinys pabrėžė, jog tai tolygu bažnytiniams komitetams ir kad popiežius Pijus X uždraudė katalikams sudarinėti religinių kultų bendruomenes (23 p.).

c) „Arkiv. M. Reinys bandė paveikti į Baltarusijos dvasininkus. 1947 m. gegužės mėnesį jį aplankė

dvasininkas iš Gardino (. . .). Susitikime buvo tariamasi, kokią poziciją turi užimti katalikų dvasininkija, sudarant religinės bendruomenės organus".

d) „Kiek vėliau M. Reinį aplankė katalikų dvasininkas iš Pinsko srities. Šiame susitikime taip pat ėjo kalba apie religinių bendruomenių registravimą" (20 p.).

Arkiv. Reinys atvykusiam pas jį dvasininkui iš Bresto pareiškė, jog, sudarius tikinčiųjų bendruomenių organus, kunigų teisės bus žymiai siauresnės, jie neteks savarankiškumo parapijų valdyme.

Tokiu būdu arkiv. M. Reinys religinių bendruomenių kūrimą blaiviai vertino ir drąsiai veikė. Bet nebuvo vieningos taktikos su kitų vyskupijų valdytojais.

Įdomu, kad J. Aničas valdytojo kan. J. Stankevičiaus vaidmenį pripažįsta *teigiamu* (cit. veik. 167-177 p.).

Arkiv. M. Reinys, visuomet būdamas principingas, toks išliko ir už grotų — kalėjime. Aničas, naudojęsis tardymo medžiaga, rašo, kad arkiv. M. Reinys pareiškė: „Į bolševizmą su jo materialistine pasaulėžiūra aš žiūriu kaipo į nepriimtiną lietuvių tautai" (86 p.).

Tokiu būdu netgi ateisto J. Aničo veikale arkiv. M. Reinio dvasinis didingumas spindi savo skaidria šviesa.

Aničas rašo, kad ir Telšių vyskupijos valdytojas kan. J. Juodaitis pareiškęs, jog religinių bendruomenių sudarymas ir kulto tarnų registravimas atima galimybę kunigams būti nekontroliuojamais šeimininkais

parapijoje, o kulto tarnų registravimas neleidžia vyskupijų valdytojams be kontrolės skirti ar perkelti kunigus iš vienos parapijos į kitą (21 p.).

Kaišiadorių vyskupo T. Matulionio nuomone, religinių bendruomenių registravimas esąs pasaulietiškų organų kėsinimasis į vyskupo kaip šeimininko teises (20 p.).

Vysk. T. Matulionis žymiai anksčiau, dar gyvendamas Rusijoje, buvo baustas už šį reikalą.

Tad, nors ir labai mažu tiražu išleistas (600 egz.) J. Aničo veikalas supažindina visuomenę kaip Lietuvos episkopatas kovojo su civilinei valdžiai naudinga hierarchijos reforma. Bet tai tik formali kovos pusė. Faktiškai viskas vyko daug aštresne forma. „1948 m. antroj pusėj pirmiausia lenkai kunigai, o vėliau ir Lietuvos episkopatas nusileido vyriausybės spaudimui kurti bažnytines bendruomenes ir registruoti DŽDT rajono vykdomuose komitetuose", — konstatuoja J. Aničas (25 p.). Betgi tuomet Lietuvoje nebebuvo tų žmonių, kurie buvo atspariausi spaudimui.

Po 1946 m. gruodžio 18 d. už Lietuvos ribų atsidūrė vysk. T. Matulionis ir generalvikaras prel. J. Labukas. 1946 m. gruodžio 19 d. — kan. Cijūnaitis. Kun. St. Kiškis buvo areštuotas 1945 m.

Po 1947 m. birželio 12 d. paliko Lietuvą ir arkiv. M. Reinys.

Be to, 1949 m. gegužės 3 d. toks pat likimas ištiko Vilkaviškio vyskupijos valdytoją kan. V. Vizgirdą ir kanclerį kun. S. Mikelkevičių, 1949 rugsėjo 8 d. —

Kaišiadorių vyskupijos valdytoją prel. B. Sužiedėlį.

Pagal Bažnyčios nuostatus, vyskupui ar vyskupijos valdytojui nebegalint eiti savo pareigų, vyskupijos kapitula (prelatai ir kanauninkai) 8 dienų laikotarpyje privalo išrinkti naują vyskupijos valdytoją, kad ir eilinį kunigą.

Bet tuometiniam kulto įgaliotiniui Pušiniui reikalaujant, Vilkaviškio ir Kaišiadorių Kapitulos buvo priverstos atsisakyti nuo atskiro savo vyskupijos valdytojo ir savo vyskupijas pavesti valdyti kan. J. Stankevičiui (Kauno arkivyskupijos oficiali informacija 1949 m. Nr. 5-15).

Kan. J. Stankevičius savo atsiminimuose rašo, kad 1956 m. X.27 d. jam buvo pasiūlyta tapti ir Vilniaus arkivyskupijos valdytoju. Bet čia jis sustojo — nesutiko.

Taip pat, 1949 m. Vilniaus arkivyskupijos valdytoją kan. E. Basį nušalinus nuo pareigų ir išsiuntus į Klaipėdos kraštą (Šilutę), Panevėžio vyskupija ir Vilniaus arkivyskupija buvo tokiu pat būdu pavesta valdyti vienam asmeniui — vysk. K. Paltarokui.

1956 m. grįžo iš lagerio vysk. T. Matulionis. Metus pailsėjęs, 1957.XI.14 d. pareiškė kan. J. Stankevičiui, Kulto įgaliotiniui, Vyskupijos Kapitulai, kad jis, kaip teisėtas Kaišiadorių vyskupijos vyskupas, imąs eiti vyskupo pareigas. Vyriausybė su tuo nesutiko. Nesutiko taip pat ir kulto įgaliotinis Rugienis, kad naujai konsekruotas vyskupas V. Slatkevičius eitų vyskupo pareigas. Todėl vysk. Slatkevičius ištremtas į

Biržų rajoną, Nemunėlio Radviliškį, o vyskupas T. Matulionis — į Šeduvą, tuo būdu Kaišiadorių vyskupija liko be valdytojo.

1958 m. buvo nuimtas nuo pareigų Panevėžio ir Vilniaus arkivyskupijos valdytojas vyskupas Julijonas Steponavičius. Jis ištremtas į Žagarę. Prieš ištrėmimą jis buvo įgaliojęs savo vietoje kandidatais kun. dr. L. Pukėną (Vilniaus vyskupija) ir kan. Kupstą (Panevėžio vyskupija). Bet šiems paskyrimams nebuvo leista realizuotis.

Suglaustai imant, taip atrodo Lietuvos Katalikų Bažnyčios dienos pokario metais. Vėliau kai kurių vyskupijų administravimas buvo sudėtingas ir katalikišku požiūriu netgi supainiotas. Bet tai jau neliečia arkiv. M. Reinio gyvenimo ir veiklos, kuriam skirtas šis rašinys.

VII

ARKIVYSKUPAS M. REINYS VLADIMIRO KALĖJIME

1. Atsiminimų bei susirašinėjimo nuotrupos apie arkivyskupą Reinį, kalinį

Kas Stalino laikais buvo kaliniu, žino, jog pas suimtąjį pirmiausia buvo daroma smulki krata. Apčiupinėjami drabužių kampai, siūlės: išpiaustomos iš marškinių ir kitų drabužių sagos, sagelės, kuriose yra bent kiek metalo, nors ir būtų apvilktos audiniu. Būna atsitikimų, kad kelnėse visos sagos metalinės. Išpiauna jas visas ir veda į kamerą kalinį, nešiną kelnėmis. Retas atsitikimas, kad kam nors būtų buvę kitaip. Žinoma, daug priklauso nuo tų asmenų, kurie atlieka šį darbą.

Arkiv. Reiniui pavyko išsaugoti kryželį, kuris jam daug padėdavo tardymų metu. Visada šaukiamas tardyti pasiimdavo šį kryželį, valandėlę susikaupdavo — ir tardymo procesas jam būdavo lengvesnis.

Pagal minėtus ir neminėtus duomenis arkiv. Reinys turėjo daug kaltinamos medžiagos prieš esamą santvarką. Tačiau JIS nepalūžo.

Arkiv. Reinys buvo suimtas 1947 m. birželio 12 d. ir tardytojo žinioje išbuvo iki Kalėdų. Prieš Kalėdų

šventes buvo išgabentas į Vladimiro kalėjimą.

Arkiv. Reinys buvo susiformavęs savo būdą taip kad jam nesunku buvo jį išlaikyti ir kalėjime. Laisvėje būdamas buvo kuklus ir nuoširdus. Tokiu liko ir kalėjime. Vladimiro kalėjimas buvo skirtas aukštesnio rango kaliniams. Jame buvo apie 2500 kalinių. Bet buvo stengiamasi, kad toje pačioje kameroje nebūtų daugiau tos pačios tautos kalinių. Taip buvo ir su arkiv. Reiniu: buvo tik vienas lietuvis. Kameroje buvo anglų, čekų, vokiečių ir kitų tautų.

Kalinius vizituoja generolas
(K. Škl. buvusio Vladimiro kalėjime atsiminimai)

„Su vysk. Reiniu kalėjau tame pačiame kalėjime Vladimiro mieste prie Kliazmos upės (1947-1953). Tai buvo griežto režimo kalėjimas. Čia sėdėjo mūsų vyskupai: M. Reinys ir T. Matulionis, prel. Laukaitis ir kan. P. Janulaitis, buvęs ministras kun. V. Mironas, vokiečių generolai, užsienio ambasados tarnautojai . . .

Man neteko laimės sėdėti su vysk. M. Reiniu vienoje kameroje. Iš viso tai buvo retenybė, kad to paties krašto ir tautybės suleistų į draugę du kalinius. Mano kameroje būdavo 10-13 žmonių, ir kiekvienas kito krašto.

Kas dedasi kitose kamerose kartais sužinodavome iš kalinių šnipelių, administracijos pranešėjų, kuriuos kaliniai vadindavo stukačiais. Už savo pranešinėjimus jie gaudavo kartas nuo karto 50 rb. Mums sakydavo, kad gauna iš dėdės, gyvenančio Maskvoje.

Apie arkiv. Reinį jie sakydavo, kad tai žmogus aukšto mokslo ir geros širdies. Gavęs kada iš Lietuvos siuntinį, dalindavosi su kameros kaliniais. Tokiu jo altruizmu ir atjautimu kaliniai stebėjosi ir gėrėjosi. Ne jis vienas buvo, kuris gaudavo iš namų paramos. Buvo dar pora asmenų, kuriems giminės atsiųsdavo maisto. Bet šitie elgėsi jau kitaip. Gavę produktų ir atsinešę į kamerą, net nerodydavo, ką gavę. Valgydavo slėpdamiesi nuo kitų.

Dosnumas tarp kalinių iš viso yra retas reiškinys, nebent žmogus būtų tikintis. Ir tai suprantama. Alkio kentimas įvaro stiprią bado baimę, taip, kad per gyvybinį savisaugos instinktą nebematai kitų alkstančių. Reikia didelio atsižadėjimo, kad dalintumeis su kitais kukliu siuntinėliu.

Sakoma, kad sotus alkano neatjaučia. Bet alkanam kaliniui dar sunkiau būti atjaučiančiu ir dalintis maistu. Užtat kai vysk. Reinys elgėsi kitaip, tas kaliniams darė įspūdžio. Atrodė, lyg tai būtų žmogus ne iš šio pasaulio.

Mus, atliekančius bausmę Vladimire, į darbus nevarydavo, nežiūrint to, kad kai kurie ir labai prašydavosi. Darbas būtų padėjęs jiems užsimiršti, būtų prablaivinęs nuobodžią nykumą, besitęsiančią diena iš dienos, mėnuo iš mėnesio.

Darbas yra palaima, teikia pasitenkinimo. Duoda gyvenimui prasmės. Varo šalin nuobodulį. Kenčia ligonys nuo priverstinio tinginiavimo. Laikymą be darbo kaliniai laikė už pridedamąją bausmę.

Adatą su siūlu mums skolindavo, kai reikėdavo įsisiūti ištrūkusią sagą. Bet jei sargybinis pastebėjo, kad siuviesi maišeliuką, ar ką kitą, tuoj atimdavo.

Darbingi vyrai ilgėjosi darbo. Bet ir tamsos mes pasiilgdavome. Kaip atrodė gera būtų bent vieną naktį numigti tamsoje, kad lempa nešviestų į akis.

Nors kiekviena diena mums būdavo bedarbė, bet atėjus sekmadieniui stengėmės atžymėti bent kokiu mažmožiu. Vysk. Reinys savo kameros kalinius paragindavo švęsti. Sekmadieniais jis pats neplaudavo nosinaitės, neprisiūdavo ištrukusios sagos. Ir kitiems patardavo to nedaryti: „Neturime galimybės didesniais dalykais atžymėti sekmadienį, — sakydavo jis, — tai bent mažmožiais pagerbkime Viešpaties dieną. Parodykime Dievui meilę tuo, kuo galime".

Sako, kad mūsų kalėjimas buvo tiesioginėje Maskvos kontrolėje ir priežiūroje. Mūsų viršininkai, korpusiniai į kalinių reikalavimus atkirsdavo: „Ne į kurortą atvykote. Esate kalėjime ir dar kokiame . . ."

Vizituoti kalėjimo atvažiuodavo ne bet kas, o generolai. Atsimenu, kai kartą atėjo pas mus į kamerą valdoviškos laikysenos generolas, toks su raudonais lampasais, su plačiais antsiūviais, einančiais išilgai uniforminių kelnių šonų. Paskui jį su trenksmu įbildėjo didelė palyda. Kaliniai sustojo. Aš tada miegojau. Liepė pažadinti mane. Pajudintas pabudau. Negirdėjau nė rakinamų didžiulių raktų džerzgimo, nei kaip atidarė masyvines kameros duris. Čia man padėdavo sa-

vitaiga. Nepaisant einančių kameroje ginčų ir barnių numigdavau perpietės. Atsigulęs prieš užmigdamas įsivaizduodavau esąs apsuptas užtvaros, nepraleidžiančios garsų. Taip save įtaigojęs, užmigdavau ir nieko negirdėdavau. Generolas pradėjo klausinėti kalinius. Klausimai buvo šabloniški ir visiems tie patys: „Kaip tavo vardas, pavardė? Kokiu straipsniu baustas?

Kai priėjo kun. N. N. eilė, generolas dūrė pirštu jo pusėn. Paklausė vardo, pavardės. Tas pasisakė. Tada — Koks straipsnis? — Ksionz, kunigas, — atsakė klausiamasis. Paliko jis jį ramybėje. Perėjo prie kitų. Nežinia, ar tas generolas suprato, ką jam buvo norėta tuo pasakyti: užtenka būti pareigingu, uoliu kunigu, kad atsidurtum už grotų. Aplankė jis su palyda ir tą kamerą, kur sėdėjo vysk. Reinys.

Kaip pas mus, taip ir ten į kalinius jis kreipėsi „na ty". Dūręs pirštu arkivyskupo Reinio pusėn, paklausė pavardės. Tas tyli. Tada antrą kartą pakartojo. Ir vėl jokio atsakymo.

— Tai ką ar tu nesupranti rusiškai?

— Suprantu ir gerai moku rusų kalbą, — atsako jam vyskupas, — bet aš pripratęs prie geresnio elgesio. Kodėl jūs mus tujinate?

Generolas nieko neatsakė. Iš keblios padėties jį išgelbėjo korpusinis. Jis įsiterpė. Ėmė klausinėti, gal kas turįs klausimų ar nusiskundimų . . ."

Arkivyskupui Reiniui maisto siuntinių siųsdavo jo sesuo Martinėnienė. Gavęs siuntinį, Arkivyskupas jį

padalindavo lygiomis tarp visų toje kameroje esančių kalinių. Gavėnios metu gaunamus siuntinius išdalindavo kitiems. Sau nieko nepalikdavo. Laisvu laiku daug meldėsi. Jei kurį kalinį ištikdavo nelaimė: liga, mirtis, Arkivyskupas nepagailėdavo nuoširdžios užuojautos, paguodos. Mažai išliko gyvų. Patekę į Vakarus kitatikiai ir kitataučiai, kurie buvo karu su Arkivyskupu žiauriausiame Vladimiro kalėjime, apie jį atsiliepia su didele pagarba ir šiluma.

Dr. Gotthold Starke apie Arkivyskupą Reinį pasakoja: „Jo laikysena yra tikro Bažnyčios šventojo laikysena . . . Jo autoritetas sklido pro kalėjimo sienas iš vienos griežtai izoliuotos celės kiton . . . Aš pats gavau daug iš šios prakilnios asmenybės, kurioje jungėsi tvirtas tikėjimas, didelis mokslas, krikščioniškoji meilė ir nusižeminimas . . .

1951 m. žuvus vienam kaliniui guodė: „Neliūdėkime, nukankintieji kovoja drauge su mumis . . . Jie stiprina mūsų gretas. Tebus pašlovinti nenusilenkę prieš netiesą. Jie gyvena amžinai" (Lietuviškoji Enciklopedija).

Anglų karininkas Frank Kelly, taip pat buvęs vienoje kameroje su ark. Reiniu, kartais keikdavo valdžią: Arkivyskupas sakydavo:

— Nei vieno nekeik, Frank. Keikti negera . . .

Susirgus Frankui arkivyskupas 4 dienas jį slaugė.

Buvo sakoma: Senasis arkivyskupas Mečislovas Reinys nieko nebijo."

Ark. Reinys, būdamas Vladimiro kalėjime yra parašęs eilę laiškų. Pirmoje vietoje nuolatinei šelpėjai savo seseriai Julijonai Martinėnienei. Jai, be kita ko, rašė:

1948.VII.14 d., kad rašo jau penktą laišką. Skundžiasi akimis, tinstančios kojos. Laiškų gali gauti ir rašyti du kart per metus.

1948.2 — prašo atsiųsti svogūnų.

1949.VI.12. Praneša, kad uždrausta gauti siuntinius. Galima tik per pašto perlaidas. Už turimus pinigus galima nusipirkti maisto kalėjimo „larioke". Palaikyti sveikatai mėnesiui reiktų 150 rb. Praneša, kad jau atlikęs 1/4 dalį bausmės, — baustas 8 metus kalėti griežto režimo kalėjime.

1949.IX.15 d. — skundžiasi akimis, skausmais juosmens srityje, bendrai jaučiamas senėjimas. Kun. Skardinskas ar Skaržinskas iš Rudiškės kas mėnuo reguliariai atsiunčia pašto perlaida. Atsiunčia ir iš kitų vietų Ukmergės, Vilniaus. Klausia, kaip gyvena Basys, vysk. Paltarokas; kada bus 1950 m. Velykos. Sakosi norįs būti sveikas ir naudingas tautos gerovei ir kultūrai.

1953.VII.3 (t. y. po Stalino mirties) praneša, kad leidžiama gauti kas mėnuo siuntinius ir kas mėnuo rašyti ir gauti po vieną laišką. Nuo balandžio 17 iki gruodžio 20 d. buvo ligoninėje dėl kraujospūdžio, svaigsta galva. Birželio 6 d. turėjo širdies priepuolį. Susilpnėjo klausa. Gautais siuntiniais dalinasi su kitais toje kameroje esančiais kaliniais.

Arkivyskupas M. Reinys mirė kalėjime 1953 m. lapkričio 8 dieną.

Arkiv. Reinio jaunystės draugas dr. J. Čepėnas (dar tebegyvas) savo atsiminimuose rašo:

„Žinodamas, kaip karštai mylėjo savo Tėvynę, rūpinausi pargabenti jo palaikus į savo numylėtą žemę. Visur rašiau, prašydamas leidimo pargabenti jo kaulus, jei ne į Vilnių, tai nors į Daugalių parapijos kapines, kur ilsisi jo tėvai. Bet, deja, jokio net atsakymo negavau. Taip pat rūpinosi tuo ir jo giminės, bet viskas veltui, jokio net atsakymo negavo. Mūsų pastangos liko tuščios, bet jo darbai neliks tušti. Kaip Kristaus garbė prasidėjo nuo kryžiaus, taip ir jo prasidės nuo kalėjimo. Ir kaip kryžius, buvęs gėdos ženklas, tapo garbės ženklu, taip pagarsės ir Vladimiro kapinės, kurios priglaudė jo kūną, nes tai buvo tikras savo pašaukimo kankinys . . ."

2. *Gotthold Starke atsiminimai apie arkiv. Reinį SSR kalėjime*

Arkivyskupas Mečislovas Reinys yra suvaidinęs labai reikšmingą vaidmenį atgimstančiosios Lietuvos gyvenime. Jo tikrai demokratiškas rūpestis kaimo jaunimu, jo blaivus religingumas ir jo labai vispusiškas filosofinis išsilavinimas daro jį žmogumi išeinančiu anapus vidutiniško matavimo rėmų. Labai įdomioje formoje tai iškelia Vokiečių užsienių reikalų ministerijos tarėjas G. Starke, kuris metus laiko praleido su arkiv. Reiniu Vladimiro kalėjime. Savo straipsnį Starke, ra-

šo sužinojęs apie arkiv. Reinio mirtį. Straipsnį yra atsispausdinęs Chicagoje einantis politinių mokslų žurnalas „Modern Age". Šio žurnalo redaktorius, atkreipdamas „Draugo" dėmesį į šį straipsnį, rašo, kad šis liuterono padarytas katalikų arkivyskupo portretas yra vertas dėmesio tuo pavyzdžiu, kuriuo jis švietė kitiems belaisviams.

Šis straipsnis buvo atspausdintas Drauge 1958 m. birželio 7 d.

Filosofijos studijos Vladimiro celėse

Vladimiras yra miestas du šimtus kilometrų į rytus nuo Maskvos. Nuo 12-jo iki pradžios 14-jo šimtmečio čia buvo didžiojo kunigaikščio ir metropolito sostinė. Jis yra garsus Dievo Motinos ikonomis, Dangun Žengimo ir šv. Demitrijaus katedromis ir Dievo Motinos vienuolynu. Paskiaisiais laikais jis pagarsėjo kaip pirmoji stotis pasmerktųjų į Sibirą. Čia taip pat buvo ir garsi koncentracijos stovykla, kurioje kentėjo ir mirė didelė daugybė visų tautų, religijų ir partijų kalinių.

Čia 1950 metais spalio 1 d. aš pirmu kart susitikau Vilniaus arkivyskupą Reinį, su kuriuo vienus metus išgyvenau toje pačioje celėje. 1947 metais jis buvo pasmerktas už prieškomunistinę veiklą ir, panašiai kaip aš, atliko tą pačią 10 metų bausmę Vladimire. Aš gerai prisimenu mūsų pirmąjį susitikimą. Kai III mūsų kalėjimo skyrius buvo atremontuotas, 12 mano celės gyventojų pasikeitė. Mes beveik visi kalbėjome kitomis kalbomis. Neskaitant Vilniaus arkivyskupo, ten buvo kitų įžymių asmenybių. Jų tarpe buvo

Šulginas — buvęs Rusijos Dūmos vadas ir vienas iš plačiausiai žinomų rašytojų emigracijoje; Dubin — Latvijos žydų frakcijos pirmininkas seime, Sabata — įžymus Japonijos ekonomistas iš Pietinės Mandžiūrijos — visi trys labai svarbūs ir verti dėmesio žmonės.

Susipažinimas kalėjime.

Už juos visus didesnis buvo vysk. Reinys. Žinoma, ne fiziškai. Nes jis nebuvo augštas. Jo asmenybė pasireiškė jo laikysena ir dvasiniais jo bruožais. Lova jam buvo paskirta prie šiaurinės sienos ties langu. O mano geležinė lova buvo įcementuota į grindis šalia jo. Pasidėję savo menkus turtus, mes vienas kitam prisistatėme, pasisakydami iš kur esame, kodėl buvome areštuoti ir kuriuos kitus kalinius pažįstame. Pirmiausiai arkivyskupas ilgai meldėsi. Paskui jis papasakojo man savo gyvenimo istoriją, prie kurios jis vėliau dažnai sugrįždavo. Jis man papasakojo savo jaunystę, praleistą gimtajame kaime, kur jis buvo jauniausias tarp daugelio brolių ir seserų; apie savo vargingus mokslo metus Rygoje, apie Dvasinę akademiją Petrograde, apie studijas Strassbourge, Louvene, Romoje. Paskui Kaune, savo tėvynėje jis mokė universitete, vėliau buvo užsienio reikalų ministeris. Paskui buvo pakeltas vyskupu Vilkaviškyje ir Tito Afrikoje arkivyskupu (in partibus). Pagaliau 1945 m. vokiečių kariuomenei išvežus į Vakarus Vilniaus arkivyskupą lenką, jis pasidarė kankinamos Lietuvos katalikų dvasiniu vadu.

Jo gyvenimas tikrai yra pažymėtinas ir kilnus. Faktai, kuriuos aš čia suminėjau, nieko nesako palyginus su tuo būdu, kuriuo jis man apibūdino įvairias savo gyvenimo stotis. Jo laikysena yra tikrai Bažnyčios šventojo laikysena, kuris visus savo gyvenimo pasisekimus ir garbes priskyrė tik Dievo malonei, kurioje jis rado savo laimę. Paskutinius savo vyskupavimo metus jis mėgdavo apibūdinti apaštalo Povilo žodžiais: „Geras darbas".

Jis dažnai melsdavosi už savo tikinčiuosius giliai susirūpinęs; jų kančiomis jis dalinosi. Kai apie juos kalbėdavo, jo akys šviesdavo. Lygiai jos nušvisdavo, kai jis prisimindavo savo mylimąją motiną, ar seserį, kuri buvo pasilikusi gimtajame kaime ir kurios laiškai jam pranešdavo apie žiaurų likimą jo gausios šeimos. Daugumas iš jų buvo ištremti Sibiran. Už pinigus, kuriuos jis reguliariai gaudavo iš jos, jis paprastai nupirkdavo duonos ir cukraus savo kentėjimų draugams. Gavėnios metu jis sau paprastai nieko nepasilikdavo. Jis nepristatydavo tik tabako, nes manydavo, kad tabakas kenkia sveikatai. Kai vienas mandžiūrietis kažką iš jo pavogė, jis nieko nesakė, tik sekančiame dalinime davė jam dvigubai. Tada žmogus verkdamas prisipažino, ir prašė atleidimo.

Arkivyskupas Reinys buvo tikras ištikimasis Viešpaties tarnas. Jis daug melsdavosi įvairiais dienos laikais. Aš esu matęs jį naktį gulint susiėmus rankas at-

vertomis akimis, nes mūsų celė buvo akinančiai nušviesta, kad sargybinis visada mus galėtų stebėti pro langelį. Jis tada šnibždėdavo su Dievu. Kai mes su savo dryžais kalinių drabužiais išeidavom pusvalandžio pasivaikščiojimui (į kalėjimo kiemą be medžių), jis vaikščiodavo pirmyn ir atgal vienas, rankas užpakaly susiėmęs, kalbėdamas atmintinai breviorių.

Kovojantis archistrategas

Arkivyskupas buvo ir kovotojas, bet visiškai save valdąs. Atsimenu, kaip šventėje Mykolo Arkangelo, kurį Rytų Bažnyčia vadina archistrategu, mes kalbėjomės apie pagarbą šiam angeliškajam kunigaikščiui senovės Rusijoje. Tada arkivyskupas man pašnibždėjo: „Kovojančio archistratego dvasia, kuri nugalėjo apokaliptinį slibiną turėtų būti gyva ne tik Rytų Bažnyčioje, bet pas visus krikščionis, kurie, iš nežinojimo, dažnai tarnauja Dievui klaidingu keliu, nuolat kartodami: taika, taika, kai tuo tarpu nėra jokios taikos. Ir šiandieninėje Rusijoje Archistrategui, kovojančiam su velniu, nėra leista garsiai paskelbti savo sprendimą, bet, kaip ir pirmiau, kai jis saugojo Mozės kūną (cf. Judo 9), jis turi tylėti ir sprendimą pavesti Dievui".[1]

---

1 Čia Arkivyskupas turi galvoje šiuos apašt. Judo laiško žodžius: „Kai arkangelas Mykolas, besiginčydamas su velniu, varžėsi dėl Mozės kūno, jis neišdrįso mesti piktžodiško pasmerkimo, bet pasakė: Tesudraudžia tave Viešpats".

Šv. Onos bažnyčios bokštai Vilniuje (Iš Broniaus Kviklio archyvo)

Kova tarp gėrio ir blogio, kurią jis matė personifikuotą Dievo ir velnio asmenyse, valdė taip pat ir šio tikinčiojo mokyto žmogaus filosofiją. Kadaise jis mokė Kauno universitete, o dabar aš mokiausi iš

jo ištisus metus be atostogų, kaip dėkingas jo studentas. Jis pats buvo labai persiėmęs neoscholastine filosofija, kuri buvo mokoma ten prisilaikant Šv. Tomo „Summa Theologica" ir moderniųjų mokslų. Turtinga kalėjimo biblioteka turėjo seną, kadaise naudojamą, senovės filosofijos istoriją. Iš tų jis labiausiai vertino Anaximanderį, Tales mokinį, kuris mokė apie Begalybę, kaip visos būties principą. Penkis šimtus metų prieš Kristų šis filosofas jau matė skirtumą tarp šviesos ir tamsos ir bausmę suvokė kaip neteisingumo padarinį. Sokrato „daimonion" — sąžinės balsą arkivyskupas suprato ne kaip objektyvinės moralės tvarkos opoziciją, bet kaip jos pačios prielaidą ir net jos padarinį. Mes studijavome Platoną, Aristotelį, šv. Augustiną, šv. Albertą Didįjį, lygiai kaip Kantą ir Hegelį, kurio raštus mes galėjome skaityti kartu rusiškame vertime, Fischerio padarytame. Žinoma, mūsų diskusijoms daug įtakos darė baimingasis marksizmo-leninizmo objektas, kuris nuolat stodavo skersai kelio mūsų loginėms analizėms.

Kalėjimo draugai

Tos paskaitos buvo atliekamos labai nepaprastoje aplinkoje. Mūs beraštis žmogus iš Amur stengėsi mokytis rusiškai garsiai sau pačiam kalbėdamas. Šalia to Šulginas, pasidaręs beveik vienu skeletu, gautus iš Arkivyskupo popieriaus lapus pildydavo savo puikiomis poemomis. Viena iš jų buvo epas apie Jėzaus gyvenimą, kuri tikrai yra verta, kad būtų išgautas iš

neprieinamų centrinio kalėjimų archyvo Maskvoje ir perkelta į laisvojo pasaulio bibliotekas. Kur nors šalia Šulgino stovi dr. Dubin, griežtosios žydų sektos narys, ir prieš savo lovą garsiai recituoja verkdamas hebrajiškas maldas nuo ryto iki vakaro. Kartais prie jo prisijungdavo senasis Cabardinas, kuris panašiu būdu, bet skirtingoje religijoje melsdavo Alachą, prašydamas laisvės ir amžinojo gyvenimo. Ukrainietis dailininkas, kuriam buvo uždrausta daryti savo draugų kalinių portretus, škicuodavo savo tėviškės scenas prie Juodųjų jūrų. Jo gaminiai būdavo visada konfiskuojami esančio patikrinimo metu. Estas mokytojas, nuostabios galvos žmogus, kurio akys, deja, vis labiau temo, stengdavosi praturtinti mūsų vegetarinį maistą (sausą duoną su kopūstais) pasakodamas apie skerstuvių iškilmes savo gimtajame kaime. Jis taip pat stiprindavo mus savo sapnų aiškinimais ir politinėmis pranašystėmis nuo Nostradamus iki paskutinių regėtojų Estijoje.

Japonas budistas ir šintoistas Sabata, labai gerai išbalansuotas žmogus, kuris visada mokėdavo išsaugoti savo veidą, turėjo „gydančias rankas" ir hipnotizmo galią. Jis padėdavo mums ligose. Susierzindavo jis tik tada, kai kas kitas išdrįsdavo paimti šluotą ir šluostyklę tada, kai ateidavo arkivyskupo eilė valyti celę. Japonas taip pat taisydavo vyskupo drabužius ir jo šventėse: gimimo dienoje, N. Metuose ir didžiosiose krikščioniškose šventėse jis stodavosi ir išrėždavo gerai paruoštą prakalbą puikia anglų kalba.

Visa tai jis laikė savo privilegija dėl to, kad su arkivyskupu jis buvo buvęs vienoje celėje jau prieš tai.

Arkivyskupas deklamuodavo eilėraščius

Arkivyskupas laisvai kalbėjo vokiškai, rusiškai, angliškai. Jis puikiai mokėjo senąsias kalbas. Taip pat mokėjo jis šiek tiek prancūziškai, itališkai ir ispaniškai. Žinoma, jis didžiavosi savo lietuviškąja motinos kalba, kuri yra artimesnė sanskritui, negu kuri kita Europos kalba ir kurios gražius eilėraščius jis mėgdavo deklamuoti.

Jis mylėjo savo žmones ir savo tautą, dažnai ryškiai papasakodavo apie garbingus Lietuvos istorijos laikotarpius, apie jos, kaip valstybės, atgimimą, po pirmojo pasaulinio karo. Su dideliu susirūpinimu ir būkštavimais, bet kartu ir tvirtu pasitikėjimu Dievo gailestingumu, jis žiūrėjo į savo tėvynės ateitį, dėl kurios, kaip ištikimas sūnus, jis jau antru kartu paaukojęs savo laisvę. Jis turėjo daug pagrindo įtarti, kad vienas žmogus, kurį jis pažinojo ir kuriam gelbėjo, kartu su kitais, jį neteisingai skundė ir tuo būdu prisidėjo prie šio jo nuteisimo. Kai jis pamatė atvaizdą šio niekšelio vienoje Lietuvoje išleistoje knygoje, kurią jis pasiskolino iš kalėjimo bibliotekos, jis buvo taip giliai sukrėstas, kad negalėjo net miegoti.

Atsiskyrimas ir mirtis

Kai arkiv. Reiniui 1951 m. buvo liepta išeiti iš mūsų celės; kaip paprastai jam buvo duota labai ma-

žai laiko susidėti daiktus ir atsisveikinti. Mes visi buvome giliai sujaudinti. Jis mūsų mažojoje bendruomenėje buvo nuoširdžiai gerbiamas ir laikomas autoritetu. Jos nariai keitėsi. Jos narių tarpe buvo puikių žmonių ir keletas niekšelių. O jo autoritetas sklido pro kalėjimo sienas iš vienos griežtai izoliuotos celės kiton. Aš pats daug gavau iš šios prakilnios asmenybės, kurioje jungėsi tvirtas tikėjimas, didelis mokslas, krikščioniškoji meilė ir nusižeminimas. Jam išeinant, aš paprašiau suteikti palaiminimą, ką jis padarė giliai susijaudinęs, kartu su neužmirštamu išpažinimu visos krikščionijos „Una Sancta".

1955 m. pabaigoje aš išėjau iš Vladimiro kalėjimo izoliacijos, atlikęs bausmę. Tik po metų aš išgirdau iš Romos, kad mūsų repatrijantai pranešę, jog arkivyskupas mirė 1953 m. Jis buvo stiprios sudėties. Kai jis išėjo iš mūsų celės, mes žinojome ne tik iš jo žodžių, bet ir iš jo išvaizdos, kad jis buvo geros sveikatos. Taip pat nepasiekė mano buveinę žinios iš jo buveinės, kurios buvo dažnai keičiamos, apie jo susirgimą. Mirtis kalėjime ateina be liudininkų. Tas, kuris turi mirti, savo valandos turi sulaukti vienišoje celėje. Tik paskutiniai jo draugai galėjo nujausti, kas su juo atsitiko ar gauti žinių iš kokio sargybinio.[2]

---

2 Apie mirties priežastį Čepėnas viename laiške rašo: „Jis mirė Hypertonija (augštas kraujo spaudimas). Jis galėjo dar pasigydyti nuo hypertonijos, bet bijojęs imti vaistus, nes bijojęs, kad nenunuodytų. Taip man pasakojo kaliniai, kurie su juo vienoje kameroje gyveno. Gal teisybę sakė. Nėra

Ligi šiai dienai žinia atrodo tikra. Ir mes šį trumpą paminėjimą baigiame paskutinio perskyrimo žodžiais, iš pirmojo apaštalo Petro laiško, kurie, mums atrodo, apima jo veiklą ir į kuriuos galima žiūrėti, kaip į amžinojo gyvenimo pažadą. „Ganykite jums pavestą Dievo kaimenę, rūpindamiesi ja ne tiek verčiami, kiek savo valia . . . ne kaip viešpataują tiems, kurie yra jums tekusi dalis, bet pasidarę pavyzdžiu kaimenei savo širdimi. O kai pasirodys vyriausias ganytojas, jūs gausite nevystantį garbės vainiką."

Arkiv. M. Reinio raštų bibliografija

Dėl intensyvios veiklos arkiv. M. Reinys be aukščiau minėtų keturių mokslo darbų, kuriuos parašė dar studijų metais, stambesnių veikalų neišleido. Turėjo milžinišką kiekį surinktos mokslo, ypač psichologijos mokslo medžiagos, bet ji buvo sunaikinta bombardavimo ir arešto metu. Nei jis nei studentija šia medžiaga negalėjo pasinaudoti. Rašė filosofijos, pedagogikos, visuomeniniais klausimais šiuose laikraščiuose bei žurnaluose: Šaltinyje, Draugijoje, Vadove, Ateityje, Aušroje (Vilniaus), Viltyje, Vilniaus Garse, Vilniaus Aide, Lietuvos Mokykloje, Logose, Sotere, Naujojoje Vaidelutėje, Ryte, Pavasaryje, Jaunimo vadove, Tėvy-

---

reikalo jiems meluoti." (Kun. Čepėnas vėliau buvo tame pačiame kalėjime.)

nės Sarge (Vilniaus ir Kauno), Tiesos Kelyje, Židinyje, Lietuvoje, XX Amžiuje.

Čia pridedamas spausdintų darbų sąrašas (be publicistinių straipsnių).

1910 — 1911 m.

1. „Ar yra prieštaravimas tarp tikėjimo ir gamtos mokslų?" Draugija t. XII, 282-295 p. Kaunas, 1910

2. Recenzija veikalo „Michel d'Herbigny: Un Newman russe — Vladimir Soloviev". Draugija t. XV, 210 213 p. 1911

3. „Pasaulėžiūros ingijimo kelias". Draugijos priedas Ateitis, t. I, 83-87 p. 1911

4. Recenzija veikalo „Ruinart: Le Schizme de Photius". Draugija, t. XIII, 186 p. 1911.

5. Recenzija veikale „Dr. Fr. X. Mutz: Christliche Aszetik" Draugija, t. XII, 281-282 p., 1911.

6. Recenzija veikalo „Ch. Dementhon: Nouveau memento de vie sacerdotale" Draugija, t. XIII, 282-283 p., 1911.

7. Vertimas iš pranc. rankraščio straipsnio „Jose Dobler: Moksleivija ir mokinimas Argentinos respublikoje" Draugijos priedas Ateitis, 425-429 p., 1912.

8. „Filozofijos žinotinumas teologui". Vadovas, t. XIII, 346-352 p., Seinai 1912.

9. Recenzija veikalo „A. de Lapparent: La providence creatrice". Draugija t. XVIII, 300 psl., 1912.

10. „Dieninis". Draugijos priedas Ateitis, t. II, 11-16 p. 1912.

11. Recenzija veikalo „La Societė Scientifique de Bruxelles (1875-1912). Draugija, t. XVI, 296-298 p. 1912.

12. Recenzija veikalo „Dr. N. C. Paulesco: Physiologie philosophique" Draugija, t. XVII, 84-90 p. 1912.

1913 — 1914 m.

13. Recenzija veikalo „Ks. A. Abrantowicz: Kosciol a nauka" Vadovas, t. XIV, 238-239 p., 1913.

14. Recenžija veikalo „Prof. A. Lang: Grundzuege der Religion-philosophie", Vadovas, t. XVI, 309-312 p. 1913.

15. Recenzija veikalo „Dr. Fr. Sawicki: Individualitaet und Persoenlichkeit". Vadovas t. XVI, 419-422 p., 1913.

16. Vertimas iš prancūziško rankraščio straipsnio „W. van der Elst: Katalikų flamandų judėjimas Belgijoje". Ateitis, t. I. 11-21 p., Kaunas 1913.

17. „Individualizmas ir katalikybė". Ateitis, t. I. 290-301 p. 1913.

18. „Luoveno universitetas". Ateitis, t. I, 248-255 p., 1913.

19. „Keletas minčių apie filozofiją". Ateitis, t. I, 372-374, 431-434 p., 1913.

20. Recenzija veikalo „P. Martin Gander: Naturwissenschaft und Glaube". Ateitis nr. 4, 1914

21. „Prie gyvenimo ir pažiūrų vienybės". Vadovas, t. XV, 95-105 p., 1914.

22. „Kultūros darbas Lietuvoje ir ateitininkai". Ateitis, t. II, 346-352 p., 1914.

23. „Religijos visuotinumo klausime". Ateitis, t. II, 225-235 p., 1914.

24. „Tomas Akvinietis". Draugija, t. XXIV, 14-39 p., 1914.

25. „Noetinis Dievo buvimo įrodymas" prie laikr. Vilties „Mokslo ir literatūros priedas" i m., 268-273 kolonos, Vilnius, 1914.

1916 — 1919

26. „Lietuvių dora karo metu", viek. leid. Vilniaus Aidas, 19-23 p. Vilnius, 1916.

— Atspauda iš Draugijos straipsnio „Tomas Akvinietis", jo gyvenimas, raštai ir metodas" 8° 26 p., Kaunas 1916.

27. „Auklėjimo kely" mokytojų almanachas Atžala, 17-22 p. Vilnius 1917.

28. „Atida" Ateitis, t. VI, 321-326, 368-372 p., 1917.

29. „Lietuvos mokyklų keliais". Lietuvos Mokykla Nr. 5-6. 97-106 p., Kaunas 1918.

30. „Sąmonė psichologijos, pažinimo ir pedagogikos žvilgsniu", Lietuvos Mokykla, 1-8 p., 1919.

31. „Mokslinio lavinimosi tikslai". Ateitis, 121-125 p. 1920.

32. „Psichologijos vadovėlis". Laisvai verstas prof. Čeplanovo vadovėlis iš rusų kalbos 8⁰ 242 psl. Vilnius 1921 m.

33. „Fizinė ir psichinė realybė". Logos, 207-214 p., Kaunas 1922

34. „Sielos sąvoka mūsų laikų psichologijoje". Logos, 108-113 p., 1923.

35. „Priežastingumo klausimu". Logos, III m., 111-119 p., 1923.

36. „Memoire des Lituaniens du territoire de Vilna, presentė au Council et aux Delegues a la IV-me Assemblee de la Societė des Nations" (Brošiūra) 8⁰ 14 p. Geneve 1923.

„Memoir presented by the Lithuanians of the Vilna Territory to the Council and Delegates of the Fourth Assembly of the League of Nations" 8⁰ 14 p., Geneva 1923.

„Psichologijos vadovėlis" Laisvai verstas prof. Čeplanovo vadovėlis iš rusų kalbos 8⁰ 242 psl., II laida, Kaunas 1923.

37. „Katalikybė ir politika" rinkinyje „III Lietuvių Katalikų Kongreso Darbai," 74-81 psl., Kaunas 1924.

38. „Vaiko religijos tyrimai". Lietuvos Mokykla, VII m. 214-291 psl. Kaunas 1924.

39. Str. „Psichiškosios laisvės bruožai". Logos, IV m., 33-39 p., 1924.
40. Str. „Kantas ir Dievo įrodymų kritika", Logos, IV m., 124-133 p., 1924.
41. Str. „Principų ir gyvenimo sintezė", Židinys, t. 28-34 p., Kaunas 1924.
42. Str. „Teologijos Filosofijos Fakulteto 1922.II.16-1924.VI.15 apyskaita" knygoje Lietuvos Universiteto Veikimo Apyskaita, 33-56 p. Kaunas, 1924.
43. Str. „Lavinimo bei auklėjimo kely". Lietuvos Mokykla, VIII m., 5-7 p., 1925.
44. Str. „Valstybė ir Bažnyčia". Tiesos Kelias, Nr. L. 7-11 p., Kaunas 1925.
45. Str. „Kosmos". Tiesos Kelias, Nr. 3, p. 195-6
46. Rec. knyg. „J. Gobis: Vaiko sielos evoliucija". Lietuvos Mokykla, VII m., 1-35 p. 1925.
47. Str. „Estetika bažnyčiose". Tiesos Kelias, Nr. 9. 139-141 p., 1925.
48. Str. „Vilniaus klausimu". Tiesos Kelias, Nr. 10, 198-200 p., 1925.
49. Rec. knyg. „prof. St. Šalkauskis. Bendrosios darbo metodikos pradai". Tiesos Kelias, Nr. 10, 196-199 p., 1926.
50. Str. „Profesorius Pranas Dovydaitis". Židinys II m., 299-303 p. Kaunas, 1926.
51. Str. „Politinis kunigo veikimas". Tiesos kelias, Nr. 1, 42-47 p., 1927.
52. Str. „Iš jaunimo vado psichologijos ir praktikos". Židinys, II m., 401-405 p., 1927

53. Str. Pratartis į J. Gobio veikalėlį Dechristianizuoto žmogaus siela dailiosios literatūros šviesoje, 5-8 p., Kaunas 1927.

54. Str. „Psichologijos naujosios problemos" Logos, VII m. 92-96 p.

55. Str. „Prof. D. Nys", Židinys, III m. 154-156.

56. Str. „Religiniai Ateitininkų reikalai". Ateitis, XVII m. 406-408.

57. Str. „Šių dienų lyginamosios psichologijos supratimas". Logos, VII m. 164-170.

58. Str. „Inteligentai ir visuomenės gyvenimas". Židinys, III m. 377-381 p. 1927.

1928 — 1930

59. Str. „Bažnyčia ir ekonomika". Tiesos Kelias, 1928. 8-13 p.

60. Str. „Auklėjimo kryptis". Lietuvos Mokykla, 1928 m. 5-8 p.

61. Str. „Psichologijos santykis su pedagogika" Logos, VIII m. 79-84.

62. Str. „Krikščionybė ir tautybė". Ateitis, 1928 m. 239-242 p

63. Str. „Psichogramos ir profesija". Lietuvos. Mokykla, 1928 m. 185-189 p.

64. Str. „Psichinis subjektas". Logos, VIII m. 137-142 p. 1928.

65. Str. „Lavinimo klausimais". Naujoji Vaidilutė, 1929. Nr. 1, 14-18.

66. Str. „Iš visuomenininko psichologijos" Logos, IX m. 57-64.

67. Str. „Iš nusikaltimo ir teismo psichologijos", Logos, IX m. 166-174 p., 1929.

68. Str. „Katalikiškas mokymas ir auklėjimas" Tiesos Kelias, Nr. I, 38-40 p. 1930.

69. Str. „Mūsų dienų pedagoginė psichologija" Lietuvos Mokykla, Nr. 2, 51-62 p., 1930.

70. Str. „Moterų psichologija". Logos, X m. 78-88 p., 1930.

71. Str. — Pratartis (į kun. J. Lemoyne'o knygą Palaimintasis kunigas Jonas Bosco), VII-XII p. Torino 1930.

72. Str. „Enciklika apie krikščioniškąją santuoką". Židinys, Nr. 2, 135-145 p. 1931.

73. Str. „Šv. Augustino psichologinės pažiūros". Logos, X m. 177-183 p. 1930.

1931 — 1939

74. Str. „Charakteriologija ir pedagoginis darbas", Lietuvos Mokykla, Nr. I, 1-13 p. 1931

75. Pratartis lietuviškajam vertimui A. Maceinos dr. Tihamer Toth knygos Jaunuolio būdas. V-VII p. Marijampolė, 1931.

76. Rec. kn. „Prof. dr. Pr. Kuraitis: Pagrindiniai gnoseologijos klausimai". Židinys, Nr. 5-6, 552-555 p., 1931.

77. Str. „Žmogus ir gyvulys". Ateitis, 1931 m. Nr. 6, 297-302 p.

78. „Iš Lille'o Katalikų Universiteto kūrimo". Tiesos kelias, 1932 m. Nr. 2, 111-114 p.

79. „Įprotis valios srityje". Lietuvos Mokykla, 1932. Nr. 10, 217-229 p.

80. „Katalikų akcija ir psichologija". Tiesos Kelias, 1932 m. Nr. 6, 269-377 p.

81. „Iš vaiko religijos psichologijos". Soter, 1932 m. 3-14 p.

82. „Introspekcijos metodas". Logos, 1932. p. 38-50.

83. „Motinos meilė psichologijos šviesoje". Naujoji Vaidilutė, Nr. 5-6, 192-200 p.

84. „Apie a. a. Arkiv. Jurgį Matulevičių". 1933 m. 96-100 p.

85. „Instinktas". Logos, 53-71 p. 1933.

86. „Iš mokyklos psichologijos". Lietuvos Mokykla, 1934 m. Nr. 2, 68-80.

87. „Aukštoji katalikų mokykla Lietuvoje". Židinys, 1934 m. Nr. 5-6, 489-496.

88. „Moksliško pažinimo kilmė žmogaus psichikoje". Logos, 1934 m. 84-92 p.

89. „Psichologijos reikšmė mokslui ir gyvenimui" Logos, 1934 m. 97-112.

90. Str. „Religijos psichologijos vaizdas". Soter, 1934. 114-129.

91. Str. „Pasaulėžiūra ir gyvenimas". Naujoji Vaidilutė, 1934. 412-415 ir 460-464 p.

92. Str. „Krikščionybė — tautų kultūrintoja". Naujoji Vaidilutė, 1935. 49-55.

93. Str. „Iš katalikų akcijos literatūros italų kalba". Tiesos kelias, 1935 m. Nr. 3, 169-175.

94. Str. „Religinimo logika". Tiesos Kelias, Nr. 12. 655-670 p.

95. Str. „Mokslo sintezės keliais". Logos, 1935. 146-158 p.

96. Str. „Iniciatyvos keliais". Lietuvos Mokykla, 1936 m. Nr. 12. 782-786 p.

97. Str. „Intuicijos problema". Logos, 1936 m. 101-111 p.

98. Str. „Subjektyvaus objektyvaus problema". Suvažiavimo darbai, t. II, 145-155.

99. Str. Broš. Paskirstomoji teisybė. 20 p. 1937.

100. Str. „Katalikų Akcijos kelyje", A.L.R.K. Federacijos XXVI Kongresas. 7-11 p. 1937 m. Lawrence, Mass.

101. Str. „Dvasinės būties problema". Logos, 1937, 95-112.

102. Str. „Propagandos psichologija". Logos, 1938. 142-161.

103. Knyga. „Rasizmo problema". 1939, 108 p.

104. Nekrologas — A.A. Pijus XI. Suvažiavimo darbai, t. III, 3-9.

105. „Rasė ir psichika". Suv. D.T. III, p. 101-111.

106. Str. „Specialybė — pašaukimas". Ateitis, 68-72 p. 1925.

107. Brošiūra „Psichologijos mokslo santrauka". P.S. (Imta iš „Suvažiavimo Darbai" t. III. 1931).

TURINYS